

SOSIAALITYÖ YKSINTULLEIDEN TURVAPAIKANHAKIJA- JA
PAKOLAISLASTEN PARISSA

Sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä

Mari Anniina Piironen

Helsingin yliopisto

Valtiotieteellinen tiedekunta

Sosiaalityö

Pro gradu -tutkielma

Helmikuu 2018

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty
Valtiotieteellinen tiedekunta

Laitos – Institution – Department
Sosiaalityö- ja sosiaalipolitiikan laitos

Tekijä – Författare – Author
Piironen Mari Anniina

Työn nimi – Arbetets titel – Title
Sosiaalityö yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten parissa. Sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä

Oppiaine – Läroämne – Subject
Sosiaalityö

Työn laji – Arbetets art – Level
Pro gradu -tutkielma

Aika – Datum – Month and year
Helmikuu 2018

Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages
83 + 3 liitettä

Tiivistelmä – Referat – Abstract

Osa Suomesta kansainvälistä suojelua hakevista turvapaikanhakijoista on yksin, ilman vanhempia tai muuta huoltajaa tulleita lapsia. Yksintulleiden lasten sosiaalityön asiakkuuksien määrä kasvoi nopeasti vuoden 2015 aikana. Pro gradu -tutkielman tarkoitus on selvittää, millaista asiantuntijuutta yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten kanssa työskentely edellyttää, millaisia erityiskysymyksiä työskentelyyn liittyy ja miten maahanmuuttajatyön ja lastensuojelun yhteistyö toimii silloin, kun yksintulleiden lapsen tilanne edellyttää lastensuojelullisia toimenpiteitä. Keskeisiä teoreettisia käsitteitä ovat sosiaalityön asiantuntijuus ja monikulttuurinen sosiaalityö.

Tutkimusaineisto muodostuu kolmesta ryhmähaastattelusta, johon osallistui yksintulleita lapsia asiakastyössään kohtaavia maahanmuuttajatyön ja lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä. Kaksi ensimmäistä ryhmähaastattelua järjestettiin maahanmuuttajatyön ja lastensuojelun sosiaalityöntekijöille erillisinä, jonka jälkeen molempien ryhmien edustajat kutsuttiin yhteiseen ryhmähaastatteluun. Aineisto on analysoitu aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä.

Tulokset osoittavat, että yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten kanssa tehtävän sosiaalityön asiantuntijuus rakentuu sosiaalityön geneerisen asiantuntijuuden ohella yksintulleiden lasten elämäntilanteiden edellyttämälle erikoistuneelle osaamiselle. Yksintulleiden lasten erityiset elämäntilanteet liittyvät pakotettuun erossa olemiseen vanhemmista, sekä pakolaisuuteen ja maahanmuuttajuuteen liittyviin kokemuksiin ja erityistarpeisiin, jotka sosiaalityössä tulee ottaa huomioon. Yksintulleiden lasten parissa tehtävän sosiaalityön asiantuntijuus sisältää sekä tutkimukseen perustuvaa tiedollista osaamista että asiakastyössä kertynyttä kokemustietoa, mutta työskentelyn lähtökohtana ovat asiakkaiden yksilölliset tilanteet ja asianosaisuuteen perustuva tieto. Tilanteet, joissa yksintulleesta turvapaikanhakija- tai pakolaislastesta on lastensuojelullista huolta, edellyttävät lastensuojelun ja maahanmuuttajatyön sosiaalityön välistä viranomaisyhteistyötä. Maahanmuuttajatyön ja lastensuojelun yhteistyötä tulee kehittää, jotta työskentelyssä voidaan hyödyntää sosiaalityön eri osa-alueiden erikoistunutta osaamista.

Avainsanat – Nyckelord – Keywords

yksintulleet turvapaikanhakija- ja pakolaislapset, monikulttuurinen sosiaalityö, maahanmuuttajatyö, lastensuojelu, asiantuntijuus

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 YKSINTULLEET TURVAPAIKANHAKIJA- JA PAKOLAISLAPSET SUOMESSA	2
2.1 Yksintulleet turvapaikanhakija- ja pakolaislapset	2
2.2 Lapsi yksin pakomatkalla	4
2.3 Yksintulleille turvapaikanhakija- ja pakolaislapsille suunnatut palvelut ja sosiaalityön asiakkuus	6
2.4 Lastensuojelun asiakkuus	10
3 SOSIAALITYÖN ASiantuntijuus JA MONIKULTTUURINEN SOSIAALITYÖ	12
3.1 Asiantuntijuus käsitteenä	12
3.2 Sosiaalityön asiantuntijuus	14
3.3 Monikulttuurisen sosiaalityön erikoistunut osaaminen	17
3.3.1 Kulttuuri ja monikulttuurisuus käsitteinä	17
3.3.2 Monikulttuurinen sosiaalityö	18
3.3.3 Monikulttuuriset vuorovaikutustilanteet	22
3.3.4 Monikulttuurisen sosiaalityön etiikka	24
4 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	26
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	27
5.1 Ryhmähaastattelu aineistonkeruumenetelmänä	27
5.2 Tutkimusaineiston analyysi	31
5.3 Tutkimuksen etiikka	36
6 YKSINTULLEIDEN TURVAPAIKANHAKIJA- JA PAKOLAISLASTEN PARISSA TEHTÄVÄN SOSIAALITYÖN ASiantuntijuus	37
6.1 Yksintulleiden lasten elämäntilanteet	37
6.2 Erityiset syyt lastensuojelulliseen huoleen	43
6.3 Ulkomailla asuvan perheen kanssa työskentely	46
6.4 Kulttuurien väliset kohtaamiset	50
6.4.1 Tulkin käyttö ja vuorovaikutus ilman yhteistä kieltä	53
6.4.2 Sosiaalityö kotoutumisen tukena	56
6.5 Asiakkaiden yksilölliset tilanteet sosiaalityön lähtökohtana	58
7 MAAHANMUUTTAJATYÖN JA LASTENSUOJELUN SOSIAALITYÖN YHTEISTYÖ	60
7.1 Tavoitteena toimiva sektoreiden välinen yhteistyö	61
7.2 Lastensuojelun asiakkuus ja palveluiden kehittämisen tarve	65

8 JOHTOPÄÄTÖKSET	68
9 TUTKIMUSPROSESSIN ARVIOINTI	72
LÄHTEET	76
LIITTEET	
Liite 1. Saatekirje	
Liite 2. Suostumuslomake	
Liite 3. Ryhmähaastattelun runko	

1 JOHDANTO

Pakolaisuus ja turvapaikan hakeminen ovat tiiviissä yhteydessä maailmanlaajuisiin valtarakenteisiin, vallitsevaan maailmanpoliittiseen tilanteeseen ja yhteiskunnan toimintamahdollisuuksiin kriisitilanteissa. Sodat, konfliktit, köyhyys ja luonnonkatastrofit pakottavat suuria ihmismassoja liikkeelle, pakolaisiksi. (Esim. Pirinen 2008, 15.) Suurin osa pakolaisista hakee turvaa oman maansa rajojen sisältä tai naapurimaista, mikä seurauksena köyhät ja kehittymättömät maat kantavat pakolaiskysymyksessä suurimman vastuun. Vain pieni osa maailman pakolaisista tulee Eurooppaan, joista vielä pienempi osuus tulee Suomeen. (Esim. Mustonen 2011, 7.)

Alaikäisiä turvapaikanhakijoita on saapunut Suomeen 1970-luvulta lähtien. Vuosien 1991–2000 välillä Suomeen saapui 1226 lasta ilman vanhempia tai muuta huoltajaa. (Räty 2002, 177.) 2000-luvun aikana Suomesta on hakenut turvapaikkaa vuosittain noin 3000–4000 henkilöä, joista yksintulleiden lasten osuus on vaihdellut noin 100–700 lapsen välillä. Vuonna 2015 Suomesta haki turvapaikkaa peräti 32 476 henkilöä, joista 3 024 oli yksintulleita lapsia. Vuoden 2017 aikana saapuneista 5651 turvapaikanhakijasta yksintulleiden lasten osuus oli 401 henkilöä. Viime vuosina tulijoita on ollut eniten Irakista, Afganistanista, Syyriasta ja Somaliasta. (Turvapaikka- ja pakolaistilastot 2017.)

Suomessa yksintulleet turvapaikanhakija- ja pakolaislapset tulevat maahanmuuttajatyön sosiaalityön asiakkaiksi. Jotta yksintulleiden tarpeisiin voidaan vastata parhaalla mahdollisella tavalla, tarvitaan asiakasryhmästä lisää sosiaalityön näkökulmasta tuotettua tutkimustietoa. Pro gradu -tutkielmani tavoitteena onkin tuottaa tietoa siitä, millaista asiantuntijuutta yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten kanssa tehtävässä sosiaalityössä tarvitaan, ja millaisia mahdollisia erityiskysymyksiä asiakasryhmän kanssa työskentelyyn liittyy. Lisäksi tarkastelen maahanmuuttajatyön ja lastensuojelun sosiaalityön välistä yhteistyötä yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten asiakkuuksien näkökulmasta.

Suomessa on tutkittu jonkin verran maahanmuuttajien kanssa tehtävää monikulttuurista sosiaalityötä. Yksintulleet turvapaikanhakija- ja pakolaislapset muodostavat kuitenkin monella tapaa erityisen asiakasryhmän, jonka kanssa tehtävästä sosiaalityöstä ei ole

juurikaan aikaisempaa suomalaista tutkimusta. Yksintulleet turvapaikanhakija- ja pakolaislapset tarvitsevat usein lastensuojelullista tukea (ks. Anis 2017, 327), mutta maahanmuuttajatyön ja lastensuojelun sosiaalityön yhteistyöstä ei ole löydettävissä aikaisempia selvityksiä. Maahanmuuttajatyön ja lastensuojelun välisessä tehtäväjaossa sekä lastensuojelulain soveltamisessa yksintulleisiin turvapaikanhakija- ja pakolaislapsiin on ollut epäselvyyttä (Työ ja elinkeinoministeriö 2014, 11).

Tarkastelin keväällä 2017 Helsingin yliopiston sosiaalityön käytäntötutkimusraportissa *Yksintulleet turvapaikanhakija- ja pakolaislapset lastensuojelun sosiaalityön asiakirjoissa* (Piironen 2016) yksintulleista lapsista kirjattuja lastensuojelun asiakirjoja. Neljän asiakastapauksen muodostama tutkimusjoukko on liian pieni yleistettävien tulosten esittämiseksi. Tulokset antavat kuitenkin viitteitä tarpeesta kehittää eri viranomaisten välistä yhteistyötä, sosiaalityöntekijöiden osaamista ja lastensuojelun palveluita yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten tarpeisiin vastaamiseksi. Jatkan käytäntötutkimuksessa esiin nostamieni kysymysten tarkastelua tässä pro gradu - tutkielmassa.

Kiinnostustani tutkimusaihetta kohtaan on ohjannut yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten määrän huomattava kasvu vuoden 2015 aikana ja sen myötä aiheen ajankohtaisuus sosiaalityössä. Olen työskennellyt erään eteläsuomalaisen kunnan maahanmuuttajatyössä oleskeluluvan saaneiden yksintulleiden lasten sosiaalityöntekijänä. Käytäntötutkimukseni (Piironen 2017) ohella käytännön työssä tekemäni huomiot tutkimuksen tarpeellisuudesta innostivat tarttumaan yksintulleiden parissa tehtävään sosiaalityöhön liittyvään tutkimusaiheeseen.

2 YKSINTULLEET TURVAPAIKANHAKIJA- JA PAKOLAISLAPSET SUOMESSA

2.1 Yksintulleet turvapaikanhakija- ja pakolaislapset

Geneven pakolaissopimus (1951) määrittelee pakolaiseksi henkilön, jolla on perusteltua aihetta pelätä joutuvansa vainotuksi kotimaassaan tai asuinmaassaan rodun, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn yhteiskuntaluokkaan kuulumisen tai poliittisen mielipiteen johdosta ja joka ei tästä syystä voi palata kyseiseen maahan (Pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus 77/1968, 1 artikla). Käsite turvapaikanhakija viittaa puolestaan

niihin henkilöihin, jotka ovat hakeneet vieraasta valtiosta suojelua. Mikäli jokin valtio antaa henkilölle turvapaikan tai YK:n pakolaisjärjestö UNHCR toteaa henkilön pakolaiseksi, saa kyseinen henkilö pakolaisaseman. Tästä huolimatta yleiskielessä pakolaisella tarkoitetaan yleensä kaikkia suojeluperusteisen oleskeluluvan saaneita henkilöitä. (Makkonen & Koskeniemi 2013, 61.) Käytän tutkielmassani käsitettä pakolainen erotuksena oleskelulupaa odottavista turvapaikanhakijoista riippumatta mahdollisen oleskeluluvan perusteluista.

YK:n pakolaisjärjestö UNHCR määrittelee yksintulleen lapsen alle 18 -vuotiaaksi henkilöksi, joka on erossa molemmista vanhemmistaan ja jolla ei ole hänestä laillisessa vastuussa olevaa aikuista (UNHCR 1997, 1). Myös YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (1989) ja kansallisella tasolla lastensuojelulaki (417/2007, 6 §) määrittelevät lapsiksi kaikki alle 18-vuotiaat. Kansainväliset ihmisoikeussopimukset ja lasten kohdalla erityisesti YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (1989) luovat kansallisen lainsäädännön ohella ihmisoikeudet huomioon ottavan lainsäädännöllisen perustan, sekä kehyksen lapsen erityisen suojelun ja lapsen edun käsitteille (Mikkola 2005, 62–64; Puonti, Saarnio & Hujala 2005, 3). Yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten asioista säädetään lisäksi laissa kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta (746/2011) ja laissa kotoutumisen edistämisestä (1386/2010).

Käsitettä yksintullut turvapaikanhakija- tai pakolaislapsi ei ole virallisesti määritelty (Mustonen 2011, 7). Englanninkielisissä teksteissä yksintulleisiin viitataan pääasiassa käsitteillä *unaccompanied minors* (esim. Björklund, 2015; European Migration Network, 2014; Lee 2012; N Raghallaigh 2014; Rousseau, Montgomery & Shermarke 2001; Vervliet, Rousseau, Broekaert & Derluyn 2015) ja *unaccompanied children* (esim. UNHCR 1997; Kohli 2011, 2007, 2006a, 2006b), mutta myös käsitteellä *separated children* (esim. Bryan & Denov 2011; Rigby 2011). Useissa suomenkielisissä teksteissä yksintulleista alaikäisistä käytetään käsitettä *ilman huoltajaa tulleet lapset* (esim. Työ- ja elinkeinoministeriö 2014; Lepola 2012, Kauko 2015, Helander & Mikkonen 2002; Heikkilä 2010). Lisäksi Suomessa käytetään käsitettä *yksintulleet alaikäiset* turvapaikanhakijat ja pakolaiset (ks. Björklund 2014; Alanko, Marttinen & Mustonen 2011). Käytän tutkielmassani käsitettä yksintulleet turvapaikanhakija- ja pakolaislapset, viitaten käsitteellä lapsi kaikkiin alle 18 -vuotiaisiin. Käytän lisäksi käsitettä *yksintulleet lapset* silloin, kun ryhmiä ei ole tarpeen erottaa toisistaan.

2.2 Lapsi yksin pakomatalla

Aikuisten tapaan lapset lähtevät pakomatalle rakenteellisista, sosiaalisista ja henkilökohtaisista syistä (Björklund 2014, 56). Kotimaasta lähtöön vaikuttavat muun muassa sota, pitkittyneet konfliktit, maan yleinen turvallisuustilanne, uskonnollisiin vähemmistöihin kohdistuva vaino, perheen jäsenen poliittinen aktiivisuus tai muu profiloituminen sekä kunniaväkivallan uhka (Työ- ja elinkeinoministeriö 2014, 9; UNHCR, Unicef & IOM 2017, 3; Pirinen 2008, 16). Lisäksi lähtöön voivat vaikuttaa epävakaina yhteiskuntaoloista seuraavat taloudelliset syyt, yhteiskunnan epäoikeudenmukaisuus ja epätasa-arvoisuus sekä toiveet kouluttautumisesta ja työllistymisestä (Björklund 2014, 56; Pirinen 2008, 16; Nardone & Correa-Velez 2016, 310; Crépeau 2013, 1). Yksintulleiden koulunkäynti on koti- tai lähtömaassa usein ollut puutteellista ja he ovat joutuneet kokemaan köyhyyttä (UNHCR 2010, 55).

Yksintulleet turvapaikanhakija- ja pakolaislapset eivät ole yksi yhtenäinen ryhmä. He eroavat toisistaan etnisyydeltään, kansallisuudeltaan, kulttuuriselta, uskonnolliselta ja sosioekonomiselta taustaltaan, iältään ja sukupuoleltaan. (Björklund 2015, 47; Crépeau 2013, 1.) Vaikka pakolaisuutta edeltävät kokemukset vaihtelevat pakomatalle lähteneiden lasten välillä, useimmat ovat kokeneet sekä ennen pakomatalle lähtöä että pakomatkan aikana traumaattisia tapahtumia (Berman 2001; ks. Pirinen 2008, 16). Perheestään erossa olevat lapset ovat voineet menettää vanhempansa joko kotimaassa asuessaan tai pakomatkan aikana (Kauko 2015, 35; Mikkonen 2002, 16, 20; UNHCR, Unicef & IOM 2017, 3).

Perheen ja läheisten lisäksi yksintulleet ovat menettäneet kotinsa, kulttuurinsa, statuksensa sekä tulevaisuuden suunnitelmansa (Berman 2001; Derluyn & Broekaert 2007, 142; ks. Pirinen 2008, 16; Lähteenmäki 2013, 92). Suurin osa pakoon lähteneistä lapsista on joutunut elämään koko elämänsä turvattomassa ympäristössä, jossa tapahtuu päivittäin ihmisoikeusloukkauksia. Yksintulleet lapset ovat voineet nähdä läheistensä katoamisia, tappamista tai kiduttamista ja he ovat itse voineet olla näiden tekojen kohteena. Hyväksikäyttöä tai laiminlyöntiä on voinut tapahtua myös lapsen omassa perheessä. Lapsi on voinut joutua pakkotyöhön, ihmiskaupan uhriksi tai liittymään

aseellisiin joukkoihin. (Mustonen & Alanko 2011, 11–12; Derluyn & Broekaert 2007, 142.)

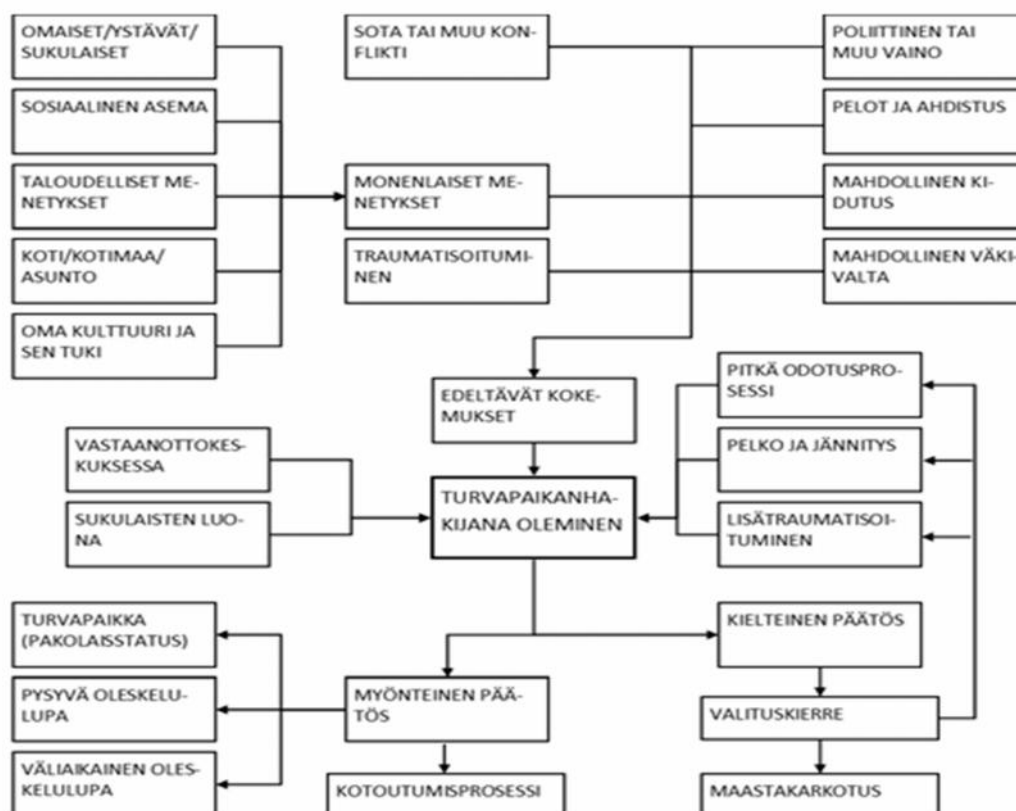
Useilla yksintulleilla turvapaikanhakijalapsilla ei ole virallisia henkilöllisyyspapereita, joilla he voisivat lähteä kotimaasta laillisesti ja todistaa henkilöllisyytensä.

Matkustusasiakirjojen ja henkilöllisyystodistuksen saaminen voi olla lähtömaassa mahdotonta, eikä kaikissa maissa syntyneitä lapsia ole rekisteröity. Koska laillinen saapuminen Eurooppaan on käytännössä mahdotonta, turvapaikanhakijat saapuvat useimmiten laittomasti salakuljettajien avustamina. Yleensä lapsen perhe tai sukulaiset ovat maksaneet salakuljettajille huomattavan summan rahaa, jotta he kuljettaisivat lapsen turvalliseen maahan. Käytännössä takeita lapsen selviämisestä tai kohdemaahan saapumisesta ei kuitenkaan ole. (Mustonen & Alanko 2011, 12–13; Ks. Mikkonen 2002, 16; Helander & Mikkonen 2002, 49–50.)

Yksintulleiden lasten pakomatkat voivat vaihdella muutamista päivistä vuosiin (Mustonen & Alanko 2011, 13). Vuonna 2016 Iranin ja Turkin kautta Eurooppaan tulleiden afgaanilasten matkat kestivät keskimäärin seitsemän kuukautta. Keskisen Välimeren (Central Mediterranean) reittiä tulleiden lasten pakomatkat kestivät keskimäärin yli viisi kuukautta. Näistä lapsista 27 prosenttia oli viipynyt matkan aikana kauttakulkumaassa kuudesta kuukaudesta vuoteen. (UNHCR, Unicef & IOM 2017, 3.) Pakomatalla olevat lapset ovat ennalta arvaamattomalla ja vaarallisella matkallaan erittäin haavoittuvassa asemassa. Vanhemmilla pojilla on muita lapsia paremmat edellytykset selvitä vaativasta matkasta, sillä erityisesti tyttöihin kohdistuu useita riskejä sukupuolensa vuoksi. (Mustonen & Alanko 2011, 13.) Tämä selittää osaltaan sitä, että kohdemaihin saapuneista turvapaikanhakijalapsista poikia on määrällisesti enemmän kuin tyttöjä (UNHCR, Unicef & IOM, 2017, 3).

Laiton matkanteko on psyykkisesti ja fyysisesti kuormittavaa. Poliisin ja rajaviranomaisten pakoilu voi tarkoittaa pimeällä liikkumista, ajoneuvoihin, kuten rekkoihin piiloutumista ja esimerkiksi Välimerellä pienissä ylikuormatuissa aluksissa hengenvaarallisille riskeille altistumista. Osa lapsista on joutunut kiinniotettuina säilöönottokeskuksiin ja vankiloihin. (Mustonen & Alanko 2011, 13.) Matkan aikana pakolaislapsilla on suuri riski tulla hyväksikäytetyksi ja pahoinpidellyksi sekä joutua eroon mahdollisista muista perheenjäsenistä. Ruotsista turvapaikkaa hakeneita afgaanilapsia koskevassa tutkimuksessa lasten raportoidaan altistuneen pakomatkan

aikana psyykkiselle stressille, pelolle, äärimmäisille sääolosuhteille ja fyysiselle väkivallalle. Lapset olivat nähneet kanssamatkustajien kuolevan ja joutuneet pelkäämään oman henkensä puolesta. Lasten fyysistä turvallisuutta matkan aikana uhkaavat niin salakuljettajat, poliisi, rajavartijat kuin aikuiset kanssamatkustajatkin. (UNHCR 2010, 55; ks. UNHCR, Unicef & IOM 2017, 4.) Kuva 1 havainnollistaa turvapaikanhakijan kokemuksia ennen Suomeen saapumista sekä turvapaikanhakuprosessia turvapaikanhakijan näkökulmasta.

Kuva 1. *Turvapaikanhakuprosessi turvapaikanhakijan näkökulmasta.* (Pirinen 2008, 17. Muokattu, AP).

2.3 Yksintulleille turvapaikanhakija- ja pakolaislapsille suunnatut palvelut ja sosiaalityön asiakkuus

Suomessa yksintulleiden palveluiden järjestäminen kuuluu turvapaikkaprosessin aikana Maahanmuuttovirastolle ja sisäministeriölle. Oleskeluluvan myöntämisen jälkeen

vastuu siirtyy ELY-keskuksille ja työ- ja elinkeinoministeriölle. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2014, 10.) Turvapaikkaprosessi (ks. kuva 1) käynnistyy hakijan jätettyä henkilökohtaisesti turvapaikkahakemuksen rajaviranomaisille tai poliisille mahdollisimman pian Suomeen saapumisen jälkeen. Turvapaikkakuulustelussa selvitetään hakijan henkilöllisyys, matkareitti, maahantulotapa sekä tiedot mahdollisista perheenjäsenistä ja muista omaisista. Turvapaikkamenettelyn keskeisin yksittäinen osuus on maahanmuuttoviraston tekemä turvapaikkapuhuttelu, jossa selvitetään, onko hakijaan kohdistunut vainoa, muita oikeudenloukkauksia tai niiden uhkaa hänen asuinmaassaan. (Björklund 2014, 21; Mustonen & Alanko 2011, 19.)

Turvapaikkapäätöstä odottaessaan yksintulleet turvapaikanhakijalapsat asuvat pääasiassa alaikäisille tarkoitetuissa ryhmäkodeissa tai tukiasunnoissa, jotka ovat ikään kuin alaikäisille tarkoitettuja vastaanottokeskuksia. Tukiasumisyksiköt on tarkoitettu pääasiassa 16–17-vuotiaille ja ryhmäkodit tätä nuoremmille lapsille. (Parsons 2010, 35–36.) Lapset voivat asua myös sukulais- tai tuttavaperheen luona yksityismajoituksessa koko prosessin ajan, jolloin perhe huolehtii lapsen arjesta ja ryhmäkoti järjestää muut palvelut (Työ- ja elinkeinoministeriö 2014, 10; Björklund 2014, 21; Mustonen & Alanko 2011, 19).

Ryhmäkodin tulee tarjota yksintulleelle turvapaikanhakijalapselle välttämätön suoja ja turva, sekä huolehtia lapsen iänmukaisesta huolenpidosta, kasvatuksesta ja hoidosta. Täyden ylläpidon lisäksi ryhmäkodin tulee tarjota yksintulleelle alaikäiselle turvapaikanhakijalle vastaanottolain (746/2011) mukaiset sosiaalipalvelut, terveydenhuolto, käyttöraha, tulkkaus sekä työ- ja opintotoiminta. Jokaiselle lapselle laaditaan asiakassuunnitelma sekä hoito- ja kasvatussuunnitelma. Ryhmäkodin sijaintikunnan vastuulla on järjestää oppivelvollisuusikäisten lasten perus- ja esiopetus. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2014, 14, 15.) Ryhmäkodin lapsiryhmän koosta sekä henkilökunnan määrästä ja koulutuksesta säädetään lastensuojelulaissa (417/2007, 59 §) (ks. Työ- ja elinkeinoministeriö 2014, 14; Parsons 2010, 36).

Kun turvapaikanhakija on saanut oleskeluluvan, haetaan hänelle kuntapaikkaa ELY-keskuksen kautta. Oleskeluluvan saatuaan yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat siirtyvät yleensä asumaan perheryhmäkotiin, joissa suurin osa lapsista asuu itsenäistymiseensä asti. Yksintullut lapset voi jatkaa asumistaan myös yksityismajoituksessa tai muuttaa asumaan tukiasumisyksikköön, jotka vastaavat

yksintulleiden hoivasta, huolenpidosta ja kasvatuksesta. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2014, 15, 25.) Perheryhmäkodin tai muun asuinyksikön toimitiloista ja kasvuolosuhteista, lapsiryhmän koosta, sekä henkilöstön määrästä ja kelpoisuudesta säädetään lastensuojelulaissa (417/2007, 58–60 §). Perheryhmäkodista tai muusta asumisyksiköstä säädetään lisäksi kotoutumislaisissa (1386/2010, 28 §). Kuntaan muuttamisen jälkeen yksintulleet ovat oikeutettuja kunnan peruspalveluihin (Työ- ja elinkeinoministeriö 2014, 16).

Sosiaalityöntekijät työskentelevät yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten kanssa heti maahantulon jälkeisestä vastaanottovaiheesta lähtien, kun yksintulleet lapset odottavat turvapaikkapäätöstä. Vastaanottovaiheen sosiaalityö sisältää kriisityötä, huolenpidollista työtä, turvan varmistamista, kulttuuriorientaatiota sekä arjen rutiinien luomista ja tukemista. Oleskeluluvan saaneiden yksintulleiden pakolaislasten kanssa tehtävää sosiaalityötä kutsutaan kotouttavaksi sosiaalityöksi. Kotouttamistyö sisältää kotouttavan toiminnan, kuten kieli- ja yhteiskuntaopintojen järjestämistä, asuinalueelle, koulutukseen, työelämään ja yhteiskunnan toimintaan kiinnittymisen tukemista, sekä ohjausta tarpeellisten palveluiden piiriin. Sosiaalityössä huomioidaan tarpeen mukaan yksintulleiden erityiset tilanteet. (Anis 2017, 325.)

Kuntapaikan saaneelle yksintulleelle pakolaislapselle tehdään sosiaalihuoltolain mukainen palvelutarpeen arviointi, jonka avulla arvioidaan lapsen tuen tarve. Erityistä tukea tarvitsevien lasten palvelutarpeen arvioinnista vastaavalla viranhaltijalla tulee olla sosiaalityöntekijän kelpoisuus. Mahdollisen lastensuojelutarpeen selvittämisestä palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä säädetään lastensuojelulaissa (417/2007). (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 36–40 §.)

Palvelutarpeen arviointia täydennetään asiakkaalle laadittavalla asiakassuunnitelmalla, joka on tarkistettava tarvittaessa. Asiakassuunnitelma sisältää asiakkaan palvelutarpeen edellyttämässä laajuudessa asiakkaan ja ammatillisen arvion muun muassa asiakkaan tuen tarpeesta sekä tarvittavista palveluista ja toimenpiteistä, yhdessä asetetut tavoitteet, joihin sosiaalihuollon avulla pyritään sekä tiedot eri alojen yhteistyötahoista ja vastuiden jakautumisesta niiden kesken. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 36–40 §.)

Lisäksi yksintulleelle oleskeluluvan saaneelle alaikäiselle laaditaan aina kotoutumissuunnitelma (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010, 15 §; ks. Työ- ja elinkeinoministeriö 2014, 16; Björklund 2014, 34).

Jokaisen yksintulleen turvapaikanhakijalapsen tulee saada viivytyksettä edustaja (Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta 746/2011; Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010). Käytännössä ryhmäkoti on yhteydessä sopivaksi katsomaansa edustajaan ja tekee tämän jälkeen edustajan määräämistä koskevan hakemuksen käräjäoikeudelle, joka vahvistaa hakemuksen (Parsons 2010, 46). Edustajuus lakkaa automaattisesti, kun lapsi täyttää 18 vuotta. Mikäli lapsen huoltaja saapuu Suomeen, edustajuuden lopettamista voidaan erikseen hakea. (Mustonen & Alanko 2011, 19.)

Laissa kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta (746/2011, 41 §) edustajan tehtäviksi määritellään *käyttää huoltajalle kuuluvaa puhevaltaa lapsen henkilöä ja varallisuutta koskevissa asioissa sekä hoitaa lapsen varallisuutta. Edustajan tehtäviin ei kuulu lapsen päivittäinen hoito, kasvatustai muu huolenpito*. Siten edustajan tehtävänä on lapsen edun toteutumisen valvominen ja lapsen auttaminen virallisten asioiden hoitamisessa. Edustajaa kuullaan lasta koskevissa viranomaispäätöksissä ja hän käyttää huoltajan puhevaltaa lapsen asioissa niin kauan, kuin lapsi on alaikäinen tai kun hän on vailla huoltajaa. (Lepola 2012, 2.)

Oleskeluluvan saaneen yksintulleen lapsen omaiset voivat hakea perheenyhdistämisen perusteella oleskelulupaa Suomeen. Alaikäisen lapsen omaisiksi lasketaan tavallisesti huoltajat. Perheenyhdistämisen ehtoja on kiristetty huomattavasti 2000-luvun alun jälkeen, minkä seurauksena moni lapsi jää pysyvästi Suomeen ilman vanhempiaan. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2014, 10; Fingerroos, Tapaninen & Tiilikainen 2016, 7–13, Björklund 2015, 45; ks. Ulkomaalaislaki 301/2004.)

YK:n Lapsen oikeuksien yleissopimuksen (1989) mukaan lasta ei tule erottaa vanhemmistaan lapsen tahdon vastaisesti, ellei se ole lapsen edun mukaista (Parsons 2010, 96). Sopimuksen 10. artikla edellyttää käsittelemään perheenyhdistämistä koskevat hakemukset myönteisesti, humanisti ja kiireellisesti (Taskinen 2011, 47). Lisäksi lapsen oikeus perhe-elämään taataan Euroopan ihmisoikeussopimuksessa, YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallisessa julistuksessa, Euroopan ihmisoikeussopimuksessa ja EU:n perusoikeuskirjassa. Parsons (2010) toteaaikin aiheellisesti, ettei perheenyhdistämiä arvioida kansainvälisten velvoitteiden eikä lapsen edun kannalta, vaan ainoastaan ulkomaalaisasiana samoilla kriteereillä aikuisten perheenyhdistämisten kanssa. (Parsons 2010, 69.)

Täysi-ikäistyttyään yksintulleet voivat saada kotoutumislain (1383/2010, 26–27 §) mukaisia jälkihuollon palveluita. Kotoutumislain mukaan *kotoutumista edistävinä ja tukevinä toimenpiteinä ja palveluina voidaan järjestää esimerkiksi alaikäisenä ilman huoltajaa saapuneen ja oleskeluluvan saaneen lastensuojelun jälkihuollon toimenpiteitä ja palveluja. Nuori voi olla tukitoimenpiteiden piirissä kunnes hän täyttää 21 vuotta tai kunnes hänellä on huoltaja Suomessa.* (Laki kotoutumisen edistämisestä 1383/2010, 26–27 §.)

Perheenyhdistämisen vaikeutuminen yhdessä kielteisten perheenyhdistämispäätösten kanssa on lisännyt tarvetta jälkihuollon palveluille. Psykososiaalisen tuen ja itsenäistymiseen liittyvän ohjauksen lisäksi nuoret tarvitsevat apua muun muassa koulutukseen ja työelämään siirtymiseen liittyvissä asioissa. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2014, 29.) Jälkihuollon järjestämisessä ja siihen kuuluvissa palveluissa on kuntakohtaisia eroja (Björklund 2014, 17). Sosiaalityöntekijällä on keskeinen rooli jälkihuollon palveluiden järjestämisessä ja valvomisessa (Työ- ja elinkeinoministeriö 2014, 29).

2.4 Lastensuojelun asiakkuus

Lastensuojelulain soveltamisessa yksintulleisiin turvapaikanhakija- ja pakolaislapsiin on ollut epäselvyyttä, sillä eri lakien väliset suhteet ja eri viranomaistahojen tehtävät eivät ole olleet tarpeeksi selviä (Työ ja elinkeinoministeriö 2014, 11). Lastensuojelulaki (417/2007) koskee kuitenkin kaikkia Suomessa asuvia sekä maassa oleskelevia lapsia ja siten myös yksintulleita turvapaikanhakija- ja pakolaislapsia. Yksintulleille suunnatut asumisyksiköt eivät ole lastensuojeluyksiköitä ja siten myös näissä asumisyksiköissä asuvien lasten tilanteeseen voidaan joutua puuttumaan lastensuojelun keinoin (Työ- ja elinkeinoministeriö 2014, 19). Lastensuojelulain (417/2007) tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Siten lastensuojelun piiriin kuuluvat kaikki Suomessa asuvat lapset tilanteissa, joissa lapsen hyvinvointi on vaarantunut ja sen turvaamiseksi tarvitaan lastensuojelun ammattilaisten apua (Anis 2013, 149; Parsons 2010, 28).

Kunnan on järjestettävä lastensuojelun palveluita kunnassa esiintyvän tarpeen mukaan (Lastensuojelulaki 417/2007, 11 §). Sirpa Taskinen (2011, 47) kuitenkin huomauttaa, että vaikka laki ei aseta esteitä turvapaikanhakija- ja maahanmuuttajalasten lastensuojelun palveluiden saamiselle, voivat kuntien voimavarat sitä rajoittaa. Myös Parsons (2010, 43) kiinnittää huomiota siihen, että kuntien toiminnassa turvapaikanhakijalasten lastensuojelunpalveluiden järjestämisen suhteen on vaihtelua. Koska yksintulleilla oleskelulupapäätöstä odottavilla turvapaikanhakijalapsilla ei ole pysyvää asuinkuntaa, vastaa valtio lastensuojelun kustannuksista ja kunta lastensuojelun sisällöstä (Lastensuojelun käsikirja 2017; ks. Työ- ja elinkeinoministeriö 2014, 19).

Lastensuojelun keskeisten periaatteiden mukaan *lastensuojelun on edistettävä lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. Lastensuojelun on tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa. Lastensuojelun on pyrittävä ehkäisemään lapsen ja perheen ongelmia sekä puuttumaan riittävän varhain havaittuihin ongelmiin. Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa ja lastensuojelua toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.* (Lastensuojelulaki 417/2007, 4 §.)

Lapsen edun toteutumiseksi eri toimenpiteitä ja ratkaisuja arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten ne turvaavat lapselle *tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet, mahdollisuuden saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon, taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen, turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden, itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen, mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan sekä kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimisen.* (Lastensuojelulaki 417/2007, 4 §.)

Lastensuojelu jakautuu avohuoltoon, sijaishuoltoon ja jälkihuoltoon (Lastensuojelulaki 417/2007). Lastensuojelussa tulee käyttää ensisijaisesti avohuollon tukitoimia, ellei lapsen etu edellytä muuta. Mikäli lapsi tarvitsee sijaishuoltoa, se tulee järjestää viivytyksettä. (Lastensuojelulaki 417/2007, 4 §.) Lapsen tarvitsema apu tulee antaa ensisijaisesti lapsen luonnollisessa kasvuympäristössä kaikille lapsille tarkoitetuissa palveluissa. Tämä tarkoittaa, että myös ryhmä- ja perheryhmäkodeissa asuville lapsille avohuollon tukitoimien järjestäminen on sijaishuoltoon nähden ensisijaista. Lapsen tarvitsemien palveluiden takaamiseksi ja niiden oikea-aikaisuuden varmistamiseksi

tarvitaan moniammatillisuutta ja viranomaisyhteistyötä. Lapsille laadittavat asiakassuunnitelmat ovat välineitä sopia tehtävästä työstä ja viranomaisten tulisi lähtökohtaisesti laatia ne yhteistyössä. Viranomaisyhteistyön koordinoinnista vastaa lapsen vastuusosiaalityöntekijä, jonka vastuulla on huolehtia siitä, että yhteistyön tarkoitus ja tavoitteet ovat selviä lapsen tilanteessa toimiville osapuolille. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2014, 23–25; Työ- ja elinkeinoministeriö 2014, 19.)

3 SOSIAALITYÖN ASIAANTUNTIJUUS JA MONIKULTTUURINEN SOSIAALITYÖ

3.1 Asiantuntijuus käsitteenä

Perinteinen tapa lähestyä asiantuntijuutta on ymmärrys sen rakentumisesta tieteen, professioammattien ja instituutioiden varaan. Yleensä asiantuntijaksi määritellään pitkähkön yliopistokoulutuksen saanut henkilö, jonka myötä asiantuntijuus rajautuu jonkin tietyn alan eksperttitydeksi. Asiantuntijan ajatellaan olevan professionaalinen toimija, joka omaa ammattiinsa liittyvää tiedeperustaista asiantuntemusta ja erityistietämystä. Näkemys instituutioista asiantuntijuuden osana perustuu siihen, että asiantuntijat toimivat usein jonkun instituution osana. (Saaristo 2000, 31–32.)

Asiantuntijuuden tutkimus voidaan jakaa kognitiiviseen, tiedon hankintaa painottavaan suuntaukseen, sosiaaliseen, asiantuntijakulttuuriin osallistumista korostavaan suuntaukseen sekä kaksi edellistä yhdistävään tiedon luomisen näkökulmaan. Kognitiivinen näkökulma asiantuntijuuteen lähestyy asiantuntijuutta ja oppimista tiedollisiin toimintoihin liittyvänä ominaisuutena. (Paloniemi, Rausku-Puttonen & Tynjälä 2011, 16–19.) Esimerkkinä tästä voidaan tarkastella Anneli Eteläpellon asiantuntijatiedon erittelyä formaaliin, praktiseen ja metakognitiiviseen tietoon (Eteläpelto 1997, 97–99.)

Formaali tieto on perinteistä oppikirjatietoa. Se on julkista, näkyvää ja se voidaan ilmaista käsitteellisesti. Formaali tietämys on välttämätöntä perustelujen esittämiseksi. Usein asiantuntijoita haastatellessa tai heidän toiminnan perusteluja kysyttäessä vastauksesi saadaan formaalia tietämystä. (Eteläpelto 1997, 98–99; ks. myös Tynjälä & Nuutinen 1997, 184.) Pelkästään tieteelliseen tietoon nojautuvia näkökulmia

asiantuntijuudesta on kritisoitu siitä, että ne kuvaavat ammattilaisten käytännön toimintaa liian yksipuolisesta näkökulmasta. Asiantuntijoiden käytännössä kohtaamien ongelmien on todettu olevan niin monimutkaisia, ettei tieteellinen tieto yksinään riitä ratkaisemaan niitä. (Mutka 1998, 42.) Peruskoulutuksen aikana hankittu formaalitietämys on kuitenkin edellytys praktisen tietämyksen kehittymiselle, joka syntyy kokemuksen myötä (Eteläpelto 1997, 99).

Praktinen tietämys on monella tapaa formaalin tiedon vastakohta. Se on kokemuksellista, käytännön ongelmanratkaisutilanteisiin ja konkreettisiin toimintaympäristöihin liittyvää ja niissä ilmenevää tietoa. Osin päätöksenteon automatisoitumiseen ja toimintavaiheiden tiivistymiseen liittyen praktinen tietämys on usein hiljaista tai tiedostamatonta tietoa. Praktiseen tietämykseen liittyy lisäksi sen informaali luonne siinä mielessä, ettei sen käyttöä pystytä aina perustelemaan tai käsitteellistämään. (Eteläpelto 1997, 98; ks. myös Tynjälä & Nuutinen 1997, 184.)

Metakognitiivinen tietämys liittyy henkilön omaan toimintaan ja toiminnan ohjaukseen. Sen tehtävänä on integroida ja suodattaa formaalin ja praktisen tiedon käyttöä suuntaamalla tarkkaavaisuutta sekä ohjaamalla ja valvomalla käynnissä olevaa toimintaa. Itsesäätelyä koskeviin metakognitiivisiin prosesseihin liittyy henkilön tietoisuus käyttämistään strategioista sekä tietämyksensä ja osaamisensa rajoista. (Eteläpelto 1997, 99; ks. myös Tynjälä & Nuutinen 1997, 184.) Edellä eriteltyjen asiantuntijatiedon lajien rinnalle on nostettu lisäksi korkeatasoiseen asiantuntijuuteen liittyvät arvot ja ammattietiikka sekä henkilökohtaisten tavoitteiden ja orientaation merkitys. Asiantuntijuuden eri elementit integroituvat toisiinsa asiantuntijuuden kehittymisen pitkän prosessin aikana. (Tynjälä & Nuutinen 1997, 185.)

Asiantuntijuuden tiedollista ulottuvuutta painottavan kognitiivisen asiantuntijuuden tutkimuksen lisäksi asiantuntijuutta on lähestytty tutkimuksessa sosiokulttuurisesta näkökulmasta. Sosiokulttuurisessa tutkimuksessa asiantuntijuuden nähdään kehittyvän ja ilmenevän sosiaalisessa ympäristössä ja kulttuurissa sen sijaan, että se olisi ainoastaan yksilön sisäinen ominaisuus. Asiantuntijuuden kehittymisen kannalta olennaisena pidetään käytäntöyhteisöjen toimintaan osallistumista. Käytäntöyhteisöillä tarkoitetaan vuorovaikutteisia tiimejä, ryhmiä tai yhteisöjä, jolla on yhteinen tavoite, toimintatavat, normit ja välineet. Näkökulma korostaa yhteisöllisen toiminnan merkitystä ammatillisen identiteetin kehittymiselle. (Paloniemi ym. 2011, 16.)

Edellä esitettyjen tiedollisen ja sosiaalisen näkökulman lisäksi asiantuntijuutta on lähestytty tiedon luomisen näkökulmasta. Tiedon luomisen näkökulma yhdistää kaksi edellistä tutkimussuuntausta niin, että tiedon luomista ja kehittelyä tarkastellaan yhteisöllisenä prosessina (Paavola, Lipponen & Hakkarainen 2004; ks. Paloniemi ym. 2011, 18). Näkökulma on keskeinen esimerkiksi verkostoasiantuntijuudesta puhuttaessa, minkä yhteydessä korostetaan vuorovaikutuksen tärkeyttä, dynaamisuutta, jatkuvaa tiedon vaihtoa ja muuttuvia rakenteita. Verkostojen tärkeyden lähtökohtana ovat tiedon ja osaamisen jakamisen mahdollisuudet uusien ideoiden ja toimintamallien synnyttämiseksi. (Paloniemi ym. 2011, 18–19.)

3.2 Sosiaalityön asiantuntijuus

Suomalaisen sosiaalityön juuret ovat moninaiset. Nykyisen lakisääteisen sosiaalihuollon taustalla on kirkon tekemästä auttamistyöstä kunnille siirtynyt vaivaishoito. Muita keskeisiä lähtökohtia ovat vapaaehtoisuuteen perustuva hyväntekeväisyys, terveydenhuollon sosiaalityö ja vakuutus pohjainen sosiaalipolitiikka, joiden pohjalta sosiaalityön ammatillinen kokonaisuus on vähitellen jäsentynyt. (Kananoja 2017, 27.) Sosiaalityö ja sosiaalityön asiantuntijuus ovat kehittyneet hyvinvoinnin kasvun myötä, osana sen rinnalla kehkeytynyttä professionaalista järjestelmää. Muiden hyvinvointivaltion ammattikuntien tavoin sosiaalityössä on pyritty saavuttamaan itsenäisen, ammatillisen asiantuntija-aseman ja professionaalinen autonomia. Keskeisinä professioita määrittävinä tekijöinä ovat olleet erikoistava koulutus ja siihen liittyvä teoreettinen tieto, pyrkimys yhtenäiseen ammatilliseen oppiin, oman pätevyysalueen rajaaminen suhteessa muihin ammattikuntiin sekä itsenäinen ammattijärjestö. (Karvinen 1996, 33; Ks. Raunio 2009; 32–33.)

Mirja Satka (1997) erittelee sosiaalityön tieteellistymistä kolmen vaiheen kautta. Ensimmäinen tieteellistymisen vaihe liittyi sosiaalityön oikeudellistamiseen kansalaissodan ja 1930-luvun talouslaman jälkeisenä aikana. 1940-luvun sotavuosia seurasi sosiaalityön psykologisoituminen. Kolmas vaihe sijoittui 1970-luvun lopulle, jolloin tutkinnonuudistuksen ja ammattien tieteellistämisen yhteydessä sosiaalityö liitettiin yhteiskuntatieteelliseen tieteenalaan. (Mt., 28.) Ulla Mutka (1998) osoittaa tutkimuksessaan sosiaalityön modernisoitumisen neljännen käänteen. Neljännelle

käänteelle on ominaista epävarmuus ja muutos, sekä yksilöllistyneet ja tilannekohtaisiin sopimuksiin pohjautuvat elämäntavat, jotka haastavat sosiaalityön asiantuntijuutta. (Mt., 179–180.)

Nykyistä sosiaalialalla tehtävää työtä voidaan lähestyä ensinnäkin sosiaalipoliittisen järjestelmän välineenä, jonka sisällöt ja tehtävät määritellään lainsäädännöstä, järjestelmästä ja niiden sisältämisestä etuisuuksista ja palveluista käsin. Toiseksi sitä voidaan tarkastella organisaatiosta riippumattomana, oman yhteiskunnallisen tehtävänsä, tietopohjansa ja osaamisalueensa omaavana alana. (Kananoja 2017, 37.)

Sosiaalityön ammatin harjoittamisen oikeudesta säädetään sosiaalihuollon ammattihenkilölaissa (817/2015), jonka mukaan *sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto myöntää hakemuksesta oikeuden harjoittaa sosiaalityöntekijän ammattia laillistettuna ammattihenkilönä henkilölle, joka on suorittanut Suomessa ylemmän korkeakoulututkinnon, johon sisältyy tai jonka lisäksi on suoritettu pääaineopinnot tai pääainetta vastaavat yliopistolliset opinnot sosiaalityössä. Lain tarkoitus on muun muassa varmistaa, että sosiaalihuollon ammattihenkilöllä on ammattitoiminnan edellyttämä koulutus, riittävä ammatillinen pätevyys ja ammattitoiminnan edellyttämät valmiudet sekä mahdollisuus kehittää ja ylläpitää ammattitaitoaan* (Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 817/2015, 1 §).

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) määrittelee sosiaalityön tarkoittavan *asiakas- ja asiantuntijatyötä, jossa rakennetaan yksilön, perheen tai yhteisön tarpeita vastaava sosiaalisen tuen ja palvelujen kokonaisuus, sovitetaan se yhteen muiden toimijoiden tarjoaman tuen kanssa sekä ohjataan ja seurataan sen toteutumista ja vaikuttavuutta. Lain mukaan sosiaalityö on luonteeltaan muutosta tukevaa työtä, jonka tavoitteena on yhdessä yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen kanssa lieventää elämäntilanteen vaikeuksia, vahvistaa yksilöiden ja perheiden omia toimintaedellytyksiä ja osallisuutta sekä edistää yhteisöjen sosiaalista eheyttä.* (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 15 §.)

Sosiaalityöntekijöiltä edellytetään siis valmiuksia sekä yhteiskunnalliseen muutostyöhön että vaativaan asiakastyöhön (Raunio 2009, 38; ks. Pohjola, Laitinen & Seppänen 2014). Laajan osaamisvaatimuksen ohella sosiaalityön tieteellinen perusta on moniulotteinen. Koulutusohjelmissa voidaan painottaa sosiaaliin ilmiöihin liittyviä teorioita, sosiaalipoliittisia järjestelmiä ja toimenpiteitä, mutta myös sosiaalityön

käytäntöihin ja moraalis-eettisiin puoliin liittyviä teorioita ja näkökulmia. (Kananoja 2017, 28.)

Siten sosiaalityön asiantuntijuus on kokonaisvaltaista, geneeristä asiantuntijuutta (Raunio 2000, 44; Aho 1999, 329; Sarvimäki & Siltaniemi 2007, 67). Koulutuksen odotetaan antavan valmiudet laaja-alaiseen ammatilliseen toimintaan. Sosiaalityön koulutuksen tuottama sisällöllinen osaaminen voidaan jakaa yhteiskuntatieteelliseen osaamiseen, resurssiosaamiseen, innovaatio-osaamiseen, tutkimukselliseen osaamiseen sekä vuorovaikutukselliseen osaamiseen, arvo-osaamiseen, sosiaalityön metodiseen osaamiseen ja muutososaamiseen. (Raunio 2009, 38–39.) Lisäksi sosiaalityöntekijöiltä edellytetään kykyä oman oppimisen ja osaamisen arviointiin ja ohjaamiseen, muutos- ja kehittämisvalmiuksia, teorian, tutkimuksen ja käytännön yhteyksien ymmärtämistä sekä oman ammatillisen minän ymmärtämistä ja käyttämistä työssä (Sarvimäki & Siltaniemi 2007, 70).

Asiantuntijuutta on perinteisesti tarkasteltu yksilöasiantuntijuuden näkökulmasta. Tästä näkökulmasta asiantuntijuus määrittyy pitkän koulutuksen ja kokemuksen myötä saavutetuksi tietyn erityisalan taitavan henkilön ominaisuudeksi. (Launis 1997, 122.)

Sosiaalityön professiolle erityinen suora kosketus ihmisten arkeen haastaa tämänkaltaisen suljetun ja hierarkkisen yksilöasiantuntijuuden, korostaen neuvottelevaa ja avointa kumppanuutta maallikkoasiantuntijoiden kanssa (Karvinen-Niinikoski 2005, 79). Suljettu asiantuntijuus ei myöskään vastaa yhä moninaisemman, nopeasti muuttuvan ja vaikeasti ennakoitavan todellisuuden tarpeisiin. Ammatillisen toimintakyvyn säilyttäminen ja vahvistaminen edellyttää työssä kertyneiden kokemusten ja ratkaisujen jakamista sekä kasvavaa avoimuutta myös muiden ammattilaisten kanssa. (Mutka 1998, 183; ks. myös Saaristo 2000.)

Kumppanuuteen perustuvaa asiantuntijuutta kutsutaan horisontaaliseksi asiantuntijuudeksi. Tällä tarkoitetaan sitä, ettei sosiaalityöntekijän ja asiakkaan suhteessa kummankaan osapuolen asiantuntijuutta aseteta lähtökohtaisesti toisen osapuolen asiantuntijuuden yläpuolelle. Sosiaalityöntekijän ammatillisen, virallisen ja hallinnollisen tiedon ohella sosiaalityön kohtaamisissa on läsnä asiakkaan asianosaisuuteen, arkeen ja kokemuksiin perustuva toinen tieto, jonka tulisi olla työn lähtökohta. (Juhila 2006, 106, 137.) Horisontaalisen asiantuntijuuden näkökulmasta

asiantuntijuus ei ole kenenkään hallussa, vaan sitä luodaan jatkuvasti ammattilaisten ja asiantuntijoiden välisissä suhteissa. (Raunio 2009, 165).

Sosiaalityön toiminnan muuttuva luonne ja ammatin eettisiin lähtökohtiin sitoutumiseen kiinnittyvä ammatillinen vastuullisuus edellyttävät sosiaalityöntekijältä reflektiivisyyttä. Reflektiivisyydellä tarkoitetaan kykyä sekä arvioida ja kyseenalaistaa omaa toimintaa ja sen lähtökohtia, että oppia tästä kokemuksesta. (Karvinen 1996, 15; ks. Sarvimäki & Siltaniemi 2007, 70.) Mitään teorioita, tietoa tai eettisiä periaatteita ei pidetä valmiiksi sovellettavina, eikä työntekijä sitoudu etukäteen tiettyihin työskentelyn lähtökohtiin. Sen sijaan työskentelyssä korostuu sosiaalityön tilannekohtaisuus. Kohdattavat tilanteet ovat aina uusia, jolloin työn perusteita tarkastellaan jokaisessa tilanteessa erikseen. (Raunio 2000, 81.) Sosiaalityön ammatillista pätevyyttä voidaan reflektiivisyyden näkökulmasta lähestyä jatkuvana oppimisprosessina, joka suuntautuu muutokseen (Karvinen 1996, 16).

Sosiaalityön osaamisen keskeisin tekijä on *sosiaalisten tilanteiden monipuolinen analysointi ja ymmärtäminen sekä näihin perustuva toiminta muuttuvissa olosuhteissa* (Sarvimäki & Siltaniemi 2007, 68). Kyösti Raunio (2000, 38) ja Päivi Aho (1999, 328) kiinnittivät jo vuosituhaten vaihteessa huomiota siihen, että työskentelyn edellyttämän laaja-alaisen, geneerisen asiantuntijuuden ohella sosiaalityön erikoistuneen osaamisen tarve on kasvanut. Muun muassa maahanmuuton yleistymisen myötä sosiaalityössä kohdataan yhä moninaisempia elämänmuotoja. Se edellyttää sosiaalityöntekijältä entistä laajempaa tieto- ja ymmärrysperustaa (Aho 1999, 328). Ammatillisen osaamisen uudistaminen tarkoittaa sekä menetelmällisten valmiuksien kehittämistä muun muassa yhä monikulttuurisempiin sosiaalityön ympäristöihin liittyen että erikoistuneeseen osaamiseen tähtäävää koulutusta. (Raunio 2000, 38.)

3.3 Monikulttuurisen sosiaalityön erikoistunut osaaminen

3.3.1 Kulttuuri ja monikulttuurisuus käsitteinä

Kulttuurin käsitettä on lähestytty eri tieteenalojen ja toisistaan hyvin erilaisten teoreettisten ymmärrysten näkökulmasta. Perinteisesti kulttuuri on käsitetty tarkkarajaisena ja muuttumattomana yksikkönä, jolloin monikulttuurisuus merkitsee monia eri kulttuuriyksiköitä, jotka noudattavat omia toimintamallejaan (Hammar-

Suutari 2009, 48–51). Nykyään kulttuurien nähdään koostuvan monista eri kulttuureista ja kulttuurisista malleista, jotka sekoittuvat ja muotoutuvat monenlaisen vuorovaikutuksen ja vaikutteiden omaksumisen seurauksena (Katisko 2016, 179; Hammar-Suutari 2009, 48–51).

Stuart Hall (2003) määrittelee kulttuurin samaan yhteisöön, ryhmään tai kansaan kuuluvien ihmisten yhteisten merkitysten järjestelmäksi. Kulttuurin käsite sisältää sekä erilaiset merkityksiä luovat sosiaaliset käytännöt että ne käytännöt, joita yhteiset merkitykset organisoivat ja ohjaavat. (Mt., 85–86; ks. Anis 2008, 19–20.) Kulttuuri vaikuttaa tapaan ajatella, reagoida ja toimia. Lisäksi sitä ovat elämäntavat, asenteet, uskomukset, kieli ja käsitteet. Kulttuurit siirtyvät sukupolvelta toisille, mutta samaan aikaan ne uudistuvat jatkuvasti. (Katisko 2016, 179.)

Yksilölle jaetut merkitykset mahdollistavat tunteen kuulumisesta johonkin. Kulttuuri muodostaa siten yhden keskeisimmistä identiteetin rakentamisen välineistä. (Hall, 2003, 85.) Jokaisella yksilöllä on oma, henkilökohtaisiin kokemuksiin perustuva kulttuurinen viitekehys (Hammar-Suutari 2009, 214). Kulttuurinen viitekehys on tärkeä osa ihmisen elämää, mutta myös eri elämäntilanteissa ja kohtaamisissa muuttuva (Anis 2008, 82).

Käsitteellä monikulttuurisuus viitataan useaan kulttuuriin liittyvään tai usean kulttuurin piirteitä sisältävään asiaan. Monikulttuurisuuden käsitettä käytetään kulttuuriseen monimuotoisuuteen liittyvässä poliittisessa keskustelussa sekä synonyymina kulttuuriselle monimuotoisuudelle (Katisko 2016, 180.) Sillä voidaan tarkoittaa lisäksi yksilöiden ja kulttuurien tasa-arvoista rinnakkaiseloja, erilaisuuden hyväksymistä ja arvostamista sekä yhteisesti sovittuja toimintatapoja (Räty 2002, 46).

3.3.2 Monikulttuurinen sosiaalityö

Maahanmuuttajien kanssa tehtävä sosiaalityö on yleistynyt Suomessa 1990-luvulta lähtien (Anis 2001, 17). Sosiaalityön koulutus- ja työorganisaatiot ovat yhä monikulttuurisempia, kun sekä asiakkaat että sosiaalityöntekijät edustavat monia eri kulttuuritaustoja (Katisko 2016, 178). Siksi sosiaalityössä tarvitaan yhä enemmän monikulttuuriseen sosiaalityöhön liittyvää erikoistunutta osaamista, jotta

sosiaalityöntekijät voivat kokea työssään varmuutta ja työskennellä tuloksellisesti (Raunio 2000, 38; Anis 2017, 327).

Paikannan yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten kanssa tehtävän sosiaalityön monikulttuurisen sosiaalityön kenttään. Monikulttuurisella sosiaalityöllä voidaan tarkoittaa sosiaalityön toimintaympäristön monikulttuurisuutta, kun erilaisista kulttuuritaustoista tulevat työntekijät ja asiakkaat kohtaavat sosiaalityössä. Käsitteellä voidaan viitata myös monikulttuurisessa työssä tarvittaviin erityisiin valmiuksiin, osaamiseen ja työorientaatioihin. (Anis 2017, 326.) Tällöin monikulttuurinen sosiaalityö tarkoittaa etnisesti sensitiivistä sosiaalityötä, jossa asiakkaiden erilaiset kulttuuriset taustat ja maahanmuutosta seuranneet erityiset elämäntilanteet otetaan huomioon (Anis 2008, 63; Devore & Schlesinger 1999, 152–153). Globalisaation ja kansainvälisyyden myötä asiantuntijuuden haasteet kohdistuvat muun muassa kulttuuriosaamiseen ja kontekstisidonnaisuuteen, sopeutumistaitoon, yhteistoiminnalliseen tiedon soveltamiseen, dialogiseen osaamiseen, kielitaitoon sekä suvaitsevaisuuteen ja eettisyyteen. (Katisko 2016, 181).

Maahanmuuttajien kanssa tehtävää sosiaalityötä voivat vaikeuttaa kulttuuriin eroihin tai oletettuihin eroihin liittyvät tulkinnat (Anis 2017, 327). Merja Anis (2001) kuvaa maahanmuuttajien kanssa tehtävää sosiaalityötä kulttuurisena tulkintatyönä. Sosiaalityöntekijä ja asiakas joutuvat usein tarkastelemaan tilanteita kahden kulttuurin näkökulmasta. Maahanmuuttajien kanssa työskentelevän sosiaalityöntekijän tehtäväksi muodostuu *kulttuuristen tulkintojen arvioiminen ja kyseenalaistaminen*. (Mt., 19). Mikäli kulttuurisia eroja pidetään ongelmallisina, voivat ennakkoluulot ja virhearvioinnit johtaa väärin toimenpiteisiin. Toisaalta asiakas voi jäädä vaille tarvitsemaansa apua, jos vakavat ongelmat nähdään osana asiakkaan edustamaa kulttuuria. (Anis 2017, 327.)

Kulttuuristen tulkintojen arvioiminen ja kyseenalaistaminen edellyttää sosiaalityöntekijältä kykyä kulttuuriseen sensitiivisyyteen (Devore & Schlesinger 1999; Katisko 2016, 182; O'Hagan 2001). Kulttuurisella sensitiivisyydellä tarkoitetaan kykyä tunnistaa kulttuurisia eroja ja suhtautua niihin reflektiivisesti (Katisko 2011, 62). Kulttuurinen herkkyys ei liity ainoastaan asiakkaan edustaman kulttuurin merkitysten tunnistamiseen. Työntekijältä edellytetään tietoisuutta omasta kulttuuristaan, arvoistaan

ja asenteistaan ja niiden merkityksestä toiminnalle, jotta vieraasta kulttuurista tulevan asiakkaan erilaiset tavat, tulkinnat ja tuen tarpeet eivät määrity erilaisuutensa takia ongelmaksi (Anis 2017, 328; Rätty 2002, 210; Berg 2012, 31).

Monikulttuurinen sosiaalityö edellyttää kulttuurisen sensitiivisyyden lisäksi maahanmuuttoon kuuluvan muutosprosessin ymmärtämistä. Sosiaalityössä tulee huomioida muuttoon ja uuteen yhteiskuntaan asettumiseen liittyvät haasteet. Suomalainen yhteiskunta ja palvelujärjestelmä sekä kulttuuri, normit, arvot ja tavat poikkeavat usein tulijoiden aikaisemmista kokemuksista. Yhteiskunnan valtarakenteet ja asenneilmapiiri vaikuttavat tulijan kotoutumiseen. Monet maahanmuuttajat kokevat eri muodoissa syrjintää ja rasismia. Näiden maahanmuuttajuuteen liittyvien lähtökohtien tiedostaminen on tärkeää, jotta asiakkaan kokemukset voidaan ottaa sosiaalityössä huomioon. Asiakkaan tilanteeseen vaikuttavien tekijöiden lisäksi sosiaalityöntekijän tulee tuntea palvelujärjestelmä ja hänen tulee kyetä hakemaan tietoa moninaisen asiakasryhmän tarpeisiin. (Anis 2017, 326–328.)

Monikulttuurisen sosiaalityön erikoistuneen osaamisen tarve korostuu etenkin pakolaisten kanssa tehtävässä sosiaalityössä. Pakolaiset tulevat usein alueilta, joiden yhteiskunnallinen ja kulttuurinen todellisuus ovat hyvin erilaisia suomalaisen yhteiskuntaan ja kulttuuriin verrattuna. Vuorovaikutusta voivat hankaloittaa kulttuuriset kuilut, kielelliset ongelmat ja pakolaisten kokemat traumaattiset tapahtumat (Anis 2001, 17). Tuen tarjoamisen lisäksi sosiaalityössä on tärkeää tunnistaa asiakkaiden voimavarat, jotka kannattelevat vaikeissakin olosuhteista selviytymistä. Turvapaikanhakijat ja pakolaiset, jotka ovat päässeet Suomeen hakemaan kansainvälistä suojelua, ovat myös selviytyjiä. (Anis 2017, 327.) Sosiaalityöntekijän tulee kunnioittaa asiakasta ja asiakkaan arvoja ja kulttuurisia piirteitä sekä nähdä ne kotoutumista ja hyvinvointia tukevin tekijöinä. (Valtonen 2008, 22; ks. Katisko 2012, 20; Richards 2016, 42–43).

Maahanmuuttajien kanssa työskentelevältä sosiaalityöntekijältä edellytetään lainsäädännön tuntemusta. Sosiaalityöhön ja -huoltoon suoraan kytkeytyvien lakien lisäksi maahanmuuttajien kanssa työskentelyä kehystää Laki kotoutumisen edistämisestä (1386/2010), Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014), Ulkomaalaislaki (301/2004) ja laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan

uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta (746/2011). Lisäksi sosiaalityössä tulee huomioida maahanmuuttajien hyvinvointiin vaikuttavat rakenteelliset riskitekijät. Yksilö- ja yhteisötyössä tapahtuvan rakenteiden huomioimisen lisäksi monikulttuurisella rakenteellisella sosiaalityöllä voidaan tarkoittaa esimerkiksi osallistumista kunnan kotouttamisohjelman laatimiseen, maahanmuuttajien olosuhteisiin liittyvän tiedon keräämistä ja välittämistä päätöksentekijöille sekä myönteisen ilmapiirin luomista ja rasismien ehkäisytyötä. (Anis 2017, 330.)

Anis (2008) paikantaa sosiaalityöntekijöiden puheen maahanmuuttajien kanssa tehtävästä sosiaalityöstä vieraannuttavaan, sopeuttavaan, tasa-arvoistavaan, kulttuuritietoiseen, rasismitietoiseen ja osallistavaan kehukseen. Tutkimustulosten mukaan yleisimpiä sosiaalityöntekijöiden puheessa painottuvia kehyksiä ovat sopeuttava, tasa-arvoistava ja kulttuuritietoinen kehys. Asiakkaan oman kulttuurin huomioiva kulttuuritietoinen kehys näkyy jollain tavalla kaikkien tutkimuksen tekoon osallistuneiden työntekijöiden puheessa. Tasa-arvoistava kehys kiinnittyy yleiseen hyvinvointivalttiolliseen samanlaisuutta korostavaan diskurssiin, kun taas sopeuttavassa kehyksessä erilaisuus nähdään ongelmana. Rasismitietoisessa puheessaan sosiaalityöntekijät erittelevät sekä omaa että rakenteellista rasismia. Osallistavassa puheessa maahanmuuttajien kanssa tehtävä sosiaalityö rakentuu asiakkaan toimijuudelle, osallisuudelle ja kumppanuudelle. Vieraannuttavassa kehyksessä keskustelu sosiaalityöstä kiinnittyy pakolaisasiakkaiden erityisen haastaviksi koettuihin tilanteisiin ja sosiaalityö määrittyy yleisammattitaitoon kuulumattomaksi erityissosiaalityöksi. (Mt., 85–86.)

Monikulttuurisen sosiaalityön osaamisesta käytetään useimmiten käsitteitä kulttuurienvälinen tai monikulttuurinen kompetenssi. Sen kuvaukset ja painotukset vaihtelevat hieman eri tutkijoiden välillä. Monikulttuurista osaamista voidaan lähestyä taitoina, jotka auttavat suoriutumaan kulttuurien välisistä vuorovaikutustilanteista paremmin. Edellistä laajemman ja monipuolisemman käsityksen mukaan pelkkien taitojen opettelu ei riitä, vaan monikulttuurinen osaaminen ilmenee lisäksi työntekijän asenteissa, käytöksessä ja toiminnassa. Monikulttuurista osaamista omaava työntekijä kykenee toimimaan joustavasti ja kunnioittavasti muuttuvissa tilanteissa erilaisten ihmisten kanssa niin, etteivät ennakkokäsitykset ohjaa hänen päätöksentekokykyään. (Hammar-Suutari 2009, 67–68; ks. Pitkänen 2006, 104–106; Katisko 2016, 180–184.)

Ruotsalaisen sosiologin Jonas Stierin (2004) kehittämä kulttuurien välisen sosiaalityön malli yhdistää monikulttuurisen osaamisen taitojen sekä asenteiden, käytöksen ja toiminnan näkökulmat. Stier (2004) jakaa kulttuurien välisen osaamisen (*intercultural-competence*) sisällölliseen osaamiseen (*content competence*) ja prosessiosaamiseen (*process-competence*), joista jälkimmäinen sisältää vuorovaikutuksellisen, kognitiivisen, emotionaalisen ja diskurssit tiedostavan osaamisen. Sisällöllinen osaaminen tarkoittaa koulutuksen ja ammatillisen kehittymisen kautta saavutettavaa tiedollista osaamista. Tiedollinen osaaminen sisältää kulttuureihin, vuorovaikutukseen, rakenteellisiin ja sosioekonomisiin tilanteisiin liittyvän tiedon. (Mt., 8–9.)

Sisällöllinen osaaminen mahdollistaa edelleen stereotyyppisten näkemysten olemassaolon (Stier 2004, 8). Maahanmuuttajien kanssa tehtävän sosiaalityön erityiset kysymykset voivat liittyä tulijan edustaman kulttuuritaustan ohella myös muihin maahanmuuttoon liittyviin tilanteisiin ja kokemuksiin sekä erilaisiin yksilöllisiin tekijöihin (Anis 2008, 27–28). Siksi sisällöllisen osaamisen rinnalle tarvitaan prosessiosaamista, jossa korostuu monikulttuurisen työskentelyn tilannesidonaisuus ja dynaamisuus. Jokaista vuorovaikutustilannetta lähestytään asiakkaan yksilöllisen tilanteen ja tarpeiden kautta. Sosiaalityöntekijän monikulttuurista osaamista ei voida koskaan pitää täysin valmiina tai yleistettävissä olevana juuri sen tilannesidonaisuuden vuoksi, vaan sen tulee olla joustava ja jatkuvasti muotoutuva kunkin tilanteen mukaan. (Stier 2004, 8-9.) Siksi monikulttuurisen sosiaalityön kysymysten tarkastelu muistuttaa siitä, että sosiaalityö paikantuu aina kulttuuriseksi työksi myös samaa kansalaisuutta edustavien työntekijöiden ja asiakkaiden kohtaamisissa (Anis 2008, 28; Anis 2001, 20).

3.3.3 Monikulttuuriset vuorovaikutustilanteet

Kaarina Mönkkönen (2002) jäsentää sosiaalityön vuorovaikutuksen asiantuntijakeskeiseen, asiakaskeskeiseen ja dialogiseen orientaatioon. Nykyisissä ammatillisissa keskusteluissa korostetaan dialogista, keskusteluyhteyden ja tasavertaisen suhteen luomista asiantuntijakeskeisen ongelmien analysoinnin tai vain asiakkaan näkökulmaan kiinnittyvän lähtökohdan sijaan. Dialogisessa orientaatioissa vuorovaikutus rakentuu sosiaalityöntekijän ja asiakkaan vastavuoroisessa suhteessa,

johon molemmat osapuolet vaikuttavat. Vuorovaikutuksen dialogisuus liittyy laajempaan postmoderniin keskusteluun tiedon ja vuorovaikutuksen moniäänisestä ja kulttuurisidonnaisesta olemuksesta. (Mt., 56–57, 85.)

Aniksen (2001) haastattelemat lastensuojelun sosiaalityöntekijät kertoivat, että vuorovaikutus maahanmuuttajataustaisten asiakkaiden kanssa sisältää usein epäselvyyksiä. Vuorovaikutuksen hankaluuksia kuvattiin esimerkiksi siten, että *yhteinen alue tai pinta-ala, jolla liikuntaan on ohuempi kuin suomalaisen asiakkaan kanssa*. Sosiaalityöntekijät kertoivat olevansa usein epä tietoisia, jakavatko työntekijä ja asiakas käsityksen siitä, mitä asiaa ollaan käsittelemässä. (Anis 2011, 20.) Yhteisen ymmärryksen saavuttamisen vaikeus voi liittyä asiakkaan ja työntekijän kulttuuritaustan eroihin. Osa kunnista tarjoaa kulttuuritulkkitoimintaa ja ammattilaisille suunnattua monikulttuurista neuvontaa. Kulttuuritulkkin tehtävänä on edistää asiakkaan ja työntekijän yhteisen ymmärryksen saavuttamista. (Anis 2017, 329.) Monikulttuurista vuorovaikutusta haastavat myös sanalliseen ja ei-sanalliseen vuorovaikutukseen liittyvät kysymykset sekä tilannekohtaiset tekijät.

Työntekijöiden ja asiakkaiden edustaessa eri kulttuuritaustoja ja kieliä, vuorovaikutuksessa korostuu taito kommunikoida tavalla, joka saavuttaa keskustelukumppanin kunnioituksen ja luottamuksen (Katisko 2016, 187). Stier (2004) viittaa monikulttuurisen sosiaalityön vuorovaikutuksellisella osaamisella (*interactional competence*) sensitiivisyyteen eri kulttuurien sanallisille ja sanattomille vuorovaikutustavoille sekä kulloisellekin vuorovaikutustilanteelle. Herkkyys sanattomalle vuorovaikutukselle liittyy esimerkiksi kysymyksiin eri kulttuurien välillä vaihteleviin tulkintoihin katsekontaktista, koskettamisesta tai tunteista, joita tuntemattomalle henkilölle on tai ei ole sopivaa näyttää. (Mt., 9–10.)

Kielellisen yhdenvertaisuuden saavuttamisella on keskeinen asema sekä sosiaalityöntekijän ja asiakkaan kohtaamisessa, luottamuksellisen asiakassuhteen rakentamisessa ja asiakkaan kotoutumisessa (Katisko 2012, 38). Kielellisestä yhdenvertaisuudesta säädetään muun muassa hallintolaissa (434/2003). Sen mukaan viranomaisen on järjestettävä tulkkaus, mikäli asiakas ei osaa viranomaisessa käytettävää suomen tai ruotsin kieltä (hallintolaki 434/2003, 26 §).

Sosiaalityöntekijöiden on todettu käyttävän maahanmuuttajataustaisten perheiden lastensuojelutarpeiden selvittämiseen moninkertaisen ajan kantaväestöön kuuluvan

perheen selvitykseen kuluvaan aikaan verraten. Moninkertainen aika liitetään tutkimuksessa tulkin käytön lisäksi siihen, etteivät asiakkaat tiedä ennakolta lastensuojeluun liittyviä käsitteitä ja palveluita, jolloin niiden käsitteleminen ja ymmärretyksi tekeminen vievät kesimääräistä enemmän aikaa. (Katisko 2012, 38–40.) Sekä tulkin avustuksella että ilman tulkkia käytävässä keskustelussa on tärkeää puhua mahdollisimman selkeästi, käytännönläheisesti ja yleiskielisesti (Anis 2017, 329).

Vuorovaikutuksellinen osaaminen paikantuu aina kulloiseenkin vuorovaikutustilanteeseen ja siihen liittyviin erityispiirteisiin. Turvapaikanhakijoihin ja pakolaisiin liittyvässä kirjallisuudessa tunnistetaan laajalti luottamuksellisten suhteiden luomiseen liittyvät vaikeudet. Yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten kokemaan epäluottamukseen vaikuttavat muun muassa lasten aikaisemmat traumaattiset kokemukset, epäluuloisuuteen tottuminen, kokemukset siitä ettei heihin luoteta, selviytyminen yksin uudessa maassa, uudet ihmiset, huoli totuuden kertomisen seurauksista, mutta myös nuoruus ja murrosikä (N Raghallaigh 2014, 89–96; Narnode & Correa-Velez 2016, 310; Björklund 2014, 19, 57).

Epäluottamus ulkopuolisia ihmisiä kohtaan vaikuttaa viranomaisten kanssa työskentelyyn. Yksintulleita käsittelevissä tutkimuksissa on kiinnitetty huomiota yksintulleiden haluttomuuteen kertoa viranomaisille, kuten sosiaalityöntekijöille, taustastaan ja kokemuksistaan (Kohli 2006b, 707, 710). Luottamuksellisten suhteiden luomiseen liittyvien vaikeuksien vuoksi yksintulleille voi olla vaikeaa ottaa ammattiapua vastaan (Helander & Mikkonen 2002, 124). Lisäksi länsimainen ammattiauttamisen kulttuuri on usein vieras etenkin pakolaistaustaisille asiakkaille (Anis 2001, 19). Yhtä tärkeää on kiinnittää huomiota siihen, millaisena asiakas mahdollisesti käsittää sosiaalityöntekijän taustansa ja aikaisempien kokemustensa perusteella (Stier 2004, 10).

3.3.4 Monikulttuurisen sosiaalityön etiikka

Sosiaalityön ammatillisen toiminnan tärkeimpänä lähtökohtana on pidetty arvoja ja etiikkaa (Raunio 2009, 82). Vaikka pakolaisasiakkaiden kanssa tehtävää sosiaalityötä haastavat monikulttuurisuuteen, pakolaisuuteen ja moniin erityistarpeisiin liittyvät kysymykset, sosiaalityön lähtökohtana ovat samat ammatilliset ja eettiset periaatteet kuin kantaväestönkin kanssa (Berg, 2012, 15). Sosiaalialan ammattieettiset periaatteet

sisältävät asiakkaan *itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen, yhdenvertaisuuden, osallisuuden, oikeuden ilmaista tunteitaan ja kielteisiä kokemuksiaan sekä arvostavan vuorovaikutuksen ja luottamuksen, jokaisen ihmisen ainutlaatuisen kokonaisuuden huomioon ottamisen, voimavarojen ja vahvuuksien huomioimisen, oikeuden osuuteen voimavaroista, epäoikeudenmukaisten toimintatapojen ja käytäntöjen vastustamisen sekä syrjinnän vastustamisen ja erilaisuuden hyväksymisen* (Talentia & Ammattieettinen lautakunta 2017, 7).

Monikulttuurisessa sosiaalityössä universaalit eettiset periaatteet ovat tarpeellinen, mutta ei riittävä lähtökohta. Yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden periaatteen toteutumiseksi ihmisten erilaiset tarpeet tulee kyetä ottamaan sosiaalipalveluissa huomioon. (Katisko 2016, 187.) Siksi sosiaalityölle perinteisen universaalien etiikan rinnalle tarvitaan eroja kunnioittavan postmodernin etiikan periaatteita. Postmodernissa etiikassa tunnistetaan, että yhden (valtavirta)kulttuurin ja sen kaikkien jakamien arvojen sijaan kulttuureja ja arvoja on useita, jolloin sosiaalityössä korostuvat paikalliset sosiaalityöntekijöiden ja asiakkaiden neuvottelut arvoista, hyvästä ja suotavasta, pahasta ja ei-suotavasta. (Juhila 2006, 113.) Eettisesti kestävä monikulttuurinen sosiaalityö edellyttää tasa-arvoisen kohtelun ja erojen huomioimisen periaatteiden samanaikaista noudattamista (Anis 2008, 88, 100).

Pirkko Pitkäsen (2006) tutkimuksen mukaan suomalaiset virkamiehet ymmärtävät tasa-arvoisen kohtelun kaikkia koskevan universaalisuusperiaatteen mukaisesti. Perinteinen näkemys tasavertaisuudesta perustuu oletukseen, että eri ihmiset pitävät samoja asioita tavoiteltavina. Tällöin yhteinen hyvä määritellään ainoastaan enemmistön arvojen ja tarpeiden perusteella, jolloin eri ryhmien erityistarpeiden huomioimatta jättäminen voi johtaa tosiasiallisesti eriarvoisuuden lisääntymiseen. (Mt., 105; ks. Hammar-Suutari 2009, 61.)

Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) velvoittaa viranomaisia edistämään yhdenvertaisuutta ja kieltää syrjinnän muun muassa alkuperään, kansalaisuuteen, kieleen, uskontoon tai muuhun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Yhdenvertaisuuslaissa säädetään lisäksi positiivisesta erityiskohtelusta, jonka mukaan tosiasiallisen yhdenvertaisuuden edistämiseen tai syrjinnän haittojen ehkäisemiseen tai poistamiseen tähtäävä erilainen kohtelu ei ole syrjintää. (Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014, 9 §; ks. Talentia & Ammattieettinen lautakunta 2017, 20–21.)

4 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten määrän kasvu vuoden 2015 jälkeen on lisännyt huomattavasti yksintulleiden lasten sosiaalityön asiakkuuksia. Yksintulleet lapset tulevat maahanmuuttajatyön asiakkaiksi heti maahantulon jälkeen. Lisäksi yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten kanssa työskennellään lastensuojelun sosiaalityössä tilanteissa, joissa lapsen hyvinvointi on vaarantunut ja sen turvaamiseksi tarvitaan lastensuojelun ammattilaisten apua (Lastensuojelulaki 417/2007; Anis 2013, 149).

Yksintulleet turvapaikanhakija- ja pakolaislapset ovat tulleet Suomeen ilman vanhempiaan tai muuta huoltajaa ja he ovat uuteen maahan asettuessaan monella tapaa erityisen haavoittuvassa tilanteessa. Yksintulleiden kanssa työskentelyyn liittyy monia erityiskysymyksiä, joista ei ole juurikaan aikaisempaa suomalaista tutkimusta. Kasvaneet asiakasmäärät luovat tarpeen lisätä yksintulleiden lasten parissa tehtävään sosiaalityöhön liittyvää tutkimusta, jotta lasten tilanteisiin ja tarpeisiin voidaan vastata parhaalla mahdollisella tavalla.

Pro gradu -tutkielmani tavoitteena on tuottaa tietoa yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten kanssa tehtävästä sosiaalityöstä. Kiinnitän tutkielmassani huomiota yksintulleiden kanssa tehtävän sosiaalityön erityisyyteen. Tarkastelen sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä yksintulleiden parissa tehtävästä sosiaalityöstä työskentelyssä tarvittavan asiantuntijuuden näkökulmasta. Lisäksi olen kiinnostunut yksintulleiden lasten sosiaalityön asiakkuuksiin liittyvästä maahanmuuttajatyön ja lastensuojelun yhteistyöstä.

Tutkimuskysymykseni ovat:

Millaisia näkemyksiä sosiaalityöntekijöillä on yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten kanssa tehtävän sosiaalityön asiantuntijuudesta?

Miten yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten asiakkuuksiin liittyvä maahanmuuttajatyön ja lastensuojelun yhteistyö sosiaalityöntekijöiden mielestä toimii?

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

5.1 Ryhmähaastattelu aineistonkeruumenetelmänä

Pro gradu -tutkielmani aineisto koostuu yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten kanssa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastatteluista. Haastattelu sopii aineistonkeruumenetelmäksi erityisesti silloin, kun tutkimusaihetta on kartoitettu vähän, haastateltujen puhe halutaan sijoittaa laajempaan kontekstiin sekä silloin, kun tutkija tietää jo ennakolta, että tutkimuksen aihe tuottaa monitahoisia vastauksia (Hirsjärvi & Hurme 2001, 35). Ryhmähaastatteluihin osallistuneet sosiaalityöntekijät ovat sosiaalityön asiantuntijoita. Asiantuntijahaastattelun kohteena ei ole asiantuntija sinänsä, vaan tieto, jota henkilöllä oletetaan olevan tutkittavasta ilmiöstä tai prosessista (Alastalo & Åkerman 2010, 373).

Ryhmähaastattelulla viitataan haastatteluun, jossa on samaan aikaan paikalla useita haastateltavia (Eskola & Suoranta 2008, 94). Haastateltavien tulee olla tietoisia ryhmähaastattelulle ennalta määritellyistä tavoitteista (Hirsjärvi & Hurme 2001, 61–62). Menetelmän etuna on muun muassa se, että yhdellä haastattelukerralla tavoitetaan useita ihmisiä. Osallistujien määrän ja keskinäisen vuorovaikutuksen ansiosta ryhmähaastattelussa voidaan saada tietoa yksilöhaastattelua enemmän. (Eskola & Suoranta 2008, 94–96.)

Ryhmähaastattelussa tavoitteena on ryhmäkeskustelu tutkimusaiheen kannalta merkityksellisestä aiheesta tai teemasta. Siten haastattelijan rooli on saada aikaan keskustelua ja osallistujien keskinäistä vuorovaikutusta sekä pitää huolta siitä, että keskustelu pysyy valituissa teemoissa ja että kaikki ryhmän jäsenet voivat osallistua keskusteluun (Hirsjärvi & Hurme 2001, 61). Anu Valtonen (2005) erottaa käsitteinä ryhmähaastattelun ja ryhmäkeskustelun. Ryhmähaastattelussa vuorovaikutus painottuu vetäjän ja kunkin osallistujan välille. Ryhmäkeskustelun järjestäjä ei itse osallistu aktiivisesti keskusteluun, vaan tukee osallistujien välistä vuorovaikutusta ja tarjoaa tutkimuksen kannalta olennaisia teemoja keskusteltavaksi ja kommentoitavaksi. (Valtonen 2005, 223–224.) Pro gradu -tutkielmani ryhmähaastattelujen toteutus on lähellä ryhmäkeskustelua. Pyrin tukemaan ja ohjaamaan haastatteluiden aikana sosiaalityöntekijöiden keskinäistä vuorovaikutusta ja tiedon tuottamista keskusteluvastuun ollessa osallistujilla.

Toteutin tutkimusaineiston muodostavat kolme ryhmähaastattelua alkuvuodesta 2017. Järjestin kaksi ensimmäistä ryhmähaastattelua lastensuojelun ja maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijöille erillisinä, jonka jälkeen kutsuin molempien ryhmien edustajat yhteiseen ryhmähaastatteluun (Kuva 2). Kolmen erillisen sosiaalityöntekijöille järjestetyn ryhmähaastattelun avulla pyrin keräämään mahdollisimman monipuolisen tutkimusaihetta käsittelevän aineiston. Sosiaalityöntekijät lähestyivät jokaisessa ryhmähaastattelussa tutkimusaihetta hieman eri näkökulmasta. Alkuperäisen oletukseni mukaisesti molemmille ryhmille erillisissä ryhmähaastatteluissa sosiaalityöntekijöiden keskustelut liittyivät vahvasti haastateltujen sosiaalityöntekijöiden omalla sektorilla tehtävään sosiaalityöhön. Näiden keskustelujen alustava analyysi mahdollisti keskeisten ja tarkennusta vaativien aiheiden syventämisen maahanmuuttajatyön ja lastensuojelun sosiaalityöntekijöille yhteisessä ryhmähaastattelussa. Viimeisessä ryhmähaastattelussa korostui etenkin maahanmuuttajatyön ja lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden yhteistyöstä käytävä keskustelu.

Ryhmä-haastattelu	Ajankohta	Osallistujat	Kesto
1	1/2017	<ul style="list-style-type: none"> - Maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijät: 4 - Johtava sosiaalityöntekijä 	2 h
2	2/2017	<ul style="list-style-type: none"> - Lastensuojelun sosiaalityöntekijät: 2 - Johtava sosiaalityöntekijä 	2 h
3	3/2017	<ul style="list-style-type: none"> - Maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijät: 4 - Lastensuojelun sosiaalityöntekijä - Johtavat sosiaalityöntekijät: 2 	75 min

Kuva 2. Ryhmähaastatteluiden toteutus.

Edellytin ryhmähaastatteluihin osallistuneilta sosiaalityöntekijöiltä työkokemusta yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten kanssa tehtävästä sosiaalityöstä, sillä tarkoitukseni oli haastatella yksintulleiden parissa tehtävän sosiaalityön asiantuntijoita (ks. Alastalo & Åkerman 2010, 373; Hirsjärvi & Hurme 2001, 62). En rajannut sosiaalityöntekijöiden työkokemuksen määrää, sillä erityisesti lastensuojelussa

asiakasryhmä on uusi, eikä kaikille lastensuojelun sosiaalityöntekijöille ollut ehtinyt kertyä pitkää kokemusta asiakasryhmästä ryhmähaastatteluiden toteutusajankohtaan mennessä. Nauhoitin ja litteroin tutkimusaineiston.

Tiedustelin maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijöiltä henkilökohtaisesti halukkuutta osallistua ryhmähaastatteluihin, sillä työskentelin tuolloin haastatteluihin osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden kanssa samassa työpisteessä. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden rekrytoimiseksi sain apua eräältä lastensuojelun johtavalta sosiaalityöntekijältä. Hän toimitti kutsun (liite 1) ryhmähaastatteluihin osallistumisesta kaikkiin kyseisen kunnan alueellisen lastensuojelun toimipisteisiin. Siitä huolimatta ryhmähaastatteluihin oli vaikeaa löytää lastensuojelun sosiaalityön edustajia. Sosiaalityöntekijät perustelivat vähäistä halukkuuttaan osallistua haastatteluihin erityisesti kiireellä, mutta myös vähäisellä kokemuksella tutkielman kohteena olevasta asiakasryhmästä.

Annoin ryhmähaastatteluihin osallistuneille sosiaalityöntekijöille saatekirjeen (liite 1), joka sisälsi tutkielman tarkoituksen ja tavoitteiden kuvauksen lisäksi vapaaehtoisuuteen perustuvan pyynnön osallistua ryhmähaastatteluun. Lisäksi osallistujat allekirjoittivat suostumuslomakkeen haastatteluun osallistumisesta (liite 2). Molemmat kahdesta ensimmäisestä ryhmähaastattelusta kestivät noin kaksi tuntia. Kolmas ryhmähaastattelu kesti osallistujien ryhmähaastattelua varten käytettävissä olevan ajan niukkuudesta johtuen 75 minuuttia.

Järjestin ensimmäisen ryhmähaastattelun yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten kanssa työskenteleville maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijöille. Ryhmähaastatteluun osallistui neljä sosiaalityöntekijää ja yksi johtava sosiaalityöntekijä. Ryhmän jäsenet tunsivat ennakolta toisensa ja minut tutkielman tekijänä. Toisen ryhmähaastattelun järjestin lastensuojelun sosiaalityöntekijöille, jotka olivat työskennelleet lastensuojelussa yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten kanssa. Ryhmähaastatteluun osallistui kaksi sosiaalityöntekijää ja yksi johtava sosiaalityöntekijä, jotka niin ikään tunsivat toisensa ennakolta. Lastensuojelun sosiaalityöntekijät eivät tunteneet minua ennakolta. Molempiin ryhmähaastatteluihin osallistuneet johtavat sosiaalityöntekijät olivat ryhmähaastatteluihin osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden esimiehiä.

Kutsuin kolmanteen ryhmähaastatteluun molemmista aikaisempiin ryhmähaastatteluihin osallistuneista sosiaalityöntekijöiden ryhmistä kolmesta neljään edustajaa.

Todellisuudessa viimeiseen ryhmähaastatteluun saapui yllättäen maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijöistä kaikki viisi ensimmäiseen ryhmähaastatteluun osallistunutta sosiaalityöntekijää. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä paikalle saapui kaksi tutkielman tekijälle aikaisemmin ilmoitetun kolmen sijasta. Ryhmähaastattelumenetelmän yhtenä haittana pidetäänkin sitä, etteivät kaikki paikalle kutsutut tule välttämättä paikalle (Hirsjärvi & Hurme 2001, 63). Molemmat johtavat sosiaalityöntekijät osallistuivat myös viimeiseen ryhmähaastatteluun.

Ryhmähaastattelut on toteutettu puolistrukturoituina teemahaastatteluina. Vaikka haastattelun aiheet päätetään ennakolta, kysymykset ja kysymysten muoto voivat vaihdella haastatteluiden välillä. Teemahaastattelussa haastattelut on kohdennettu tiettyihin teemoihin, joista haastattelutilanteessa keskustellaan. Haastattelu etenee ennalta päätettyjen teemojen varassa. Menetelmä asettaa haastateltujen tulkinnat ja heidän asioilleen antamat merkitykset keskeiseen asemaan, tuoden tutkittavien ääntä kuuluviin. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 48.) Teemahaastattelumenetelmän lisäksi ryhmähaastatteluiden keskustelullinen luonne mahdollisti sosiaalityöntekijöiden keskeisinä pitämien teemojen käsittelyn sen sijaan, että tutkielman tekijänä olisin etukäteen päättänyt tarkasti, mistä teemoista keskustelua käydään (ks. Valtonen 2005, 223–224).

Kahdessa ensimmäisessä ryhmähaastattelussa hyödynsin ryhmähaastattelurunkoa (liite 3), joskin annoin tilaa myös sosiaalityöntekijöiden keskeisenä pitämien teemojen käsittelylle. Laaditun ryhmähaastattelurungon teemat saivat eri haastatteluissa erilaisia painotuksia. Kahdessa ensimmäisessä ryhmähaastattelussa keskustelussa painottui yksintulleiden tilanteista ja asiakastyön sisällöistä kunkin sektorin näkökulmasta käytävä keskustelu, mutta keskustelua käytiin myös yhteistyöhön liittyvistä kysymyksistä.

Kolmannessa ryhmähaastattelussa sosiaalityöntekijät saivat luettavakseen käytäntötutkimuksen *Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakija- ja pakolaislapset lastensuojelun sosiaalityön asiakirjoissa* posteriesityksen (Piironen 2017) haastatteluun virittävänä materiaalina. Kolmannessa ryhmähaastattelussa painottui ryhmähaastatteluun osallistuneiden toiveesta maahanmuuttajatyön ja lastensuojelun

sosiaalityöntekijöiden välisen yhteistyön kannalta keskeiset aiheet. Olin litteroinut ja analysoinut alustavasti kaksi ensimmäistä ryhmähaastattelua ennen kolmannen ryhmähaastattelun toteuttamista. Kahden ensimmäisen ryhmähaastattelun alustava analyysi mahdollisti keskeisten ja tarkennusta vaativien aiheiden syventämisen viimeisessä ryhmähaastattelussa.

5.2 Tutkimusaineiston analyysi

Pro gradu -tutkielmani teoreettis-metodologisena viitekehyksenä on sosiaalinen konstruktionismi, joka tarkoittaa todellisuuden sosiaalista rakentumista ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Sosiaalisessa konstruktionismissa arkista toimintaa tarkastellaan ihmisten tulkitsemana, rakentamana ja ylläpitämänä todellisuutena (Berger & Luckmann 2002, 29). Siten se edellyttää jokapäiväisessä elämässä itsestään selvinä pidettyjen ajattelutapojen kriittistä tarkastelua. Sen sijaan, että todellisuuden luonne voidaan osoittaa tarkan havainnoinnin avulla, huomio tulisi kiinnittää niihin tapoihin, joiden avulla havainnoimme maailmaa. Kategoriat ja käsitteet, joiden avulla ymmärrämme maailmaa, ovat historiallisesti ja kulttuurisesti sitoutuneita. Siten tietomme ja ymmärryksemme ovat sosiaalisesti rakennettuja kulttuurimme tuotteita, eivätkä ne ole välttämättä muihin esitettyihin näkökulmiin verrattuna enemmän oikein tai totta. (Burr 2003, 2–4.)

Sosiaalityön ja sosiaalisten instituutioiden näkökulmasta sosiaalisen konstruktionismin lähtökohta paikantuu sosiaalisen todellisuuden tulkintaan, ylläpitämiseen ja muokkaamiseen. Tämän kaltaisen jatkuvan uudelleen rakentumisen voidaan katsoa olevan sosiaalisten instituutioiden koossa pitävä voima. Sosiaalityön käytäntöjen tarkastelu kohdistuu useimmiten siihen, miten instituutioissa tuotetaan tulkintoja sosiaalityön tehtävistä, asiakkaan ongelmista ja ratkaisuvaihtoehdoista sekä rakennetaan asiakkuutta ja tuotetaan asiakkaalle ja työntekijälle erilaisia identiteettejä. (Anis 2008, 68.)

Olen soveltanut pro gradu -tutkielmassani aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Sisällönanalyysi on laadullisen analyysin perustyökalu, joka mahdollistaa kirjallisessa muodossa olevan tutkimusaineiston systemaattisen ja objektiivisen analysoinnin (Tuomi & Sarajarvi, 2013, 91, 103). Ennen analyysin aloittamista litteroin tutkimusaineiston

sanatarkasti. Olen käsitellyt kolmesta ryhmähaastattelusta muodostuvaa tutkimusaineistoa kokonaisuutena. En ole pitänyt tarpeellisena erottaa eri ryhmähaastattelujen muodostamia aineiston osia toisistaan, sillä niiden keskinäisen vertailun sijasta olen ollut kiinnostunut niissä esiintyvistä tutkimuskysymysten kannalta keskeisistä teemallisista asiakokonaisuuksista. Käytin aineiston analyysin apuvälineenä Atlas.ti 7.0.77 - ohjelmaa, joka on laadullisen aineiston analyysiin tarkoitettu tietokoneohjelma.

Aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla tutkimusaineistosta pyritään luomaan teoreettinen kokonaisuus. Analyysiyksiköt eivät ole ennalta sovittuja, vaan ne valitaan aineistosta tutkimuksen tarkoituksen mukaisesti. Aikaisemman tutkittavaa ilmiötä koskevan teorian tai tiedon ei pitäisi ohjata analyysin toteuttamista. Todellisuudessa tämänkaltaisten induktiiviseen päättelyyn perustuvien ”puhtaiden” havaintojen olemassaoloa voidaan kritisoida, sillä jo käytetyt käsitteet ja tutkimusmenetelmät vaikuttavat analyysiin. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 95–97; ks. Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen, 2011, 19.) Tutkielman tekijänä tunsin tutkimusaiheeseen liittyvää aikaisempaa tutkimusta, minkä lisäksi havaintoihini vaikutti aikaisempi työkokemukseni sosiaalityöntekijänä. Pyrin tunnistamaan tämän lähtökohdan ja sen mahdolliset vaikutukset analyysin eri vaiheissa niin, etteivät teoreettiset käsitteet ole ohjanneet analyysin tekoa.

Ennen analyysin aloittamista tutkielman tekijän tulee määrittää tutkielmassa käytetty analyysiyksikkö. Tutkimustehtävä ja aineiston laatu vaikuttavat siihen, millainen analyysiyksikkö on perusteltua valita. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 110.)

Analyysiyksikköä valitessani jouduin pohtimaan, mistä olen kiinnostunut.

Tutkimusongelmani ohjasi huomion suuntaamista sosiaalityöntekijöiden tutkittavalle ilmiölle antamien merkitysten tarkasteluun. Ymmärrän tutkittavan ilmiön liittyvän sosiaalityöntekijöiden ammatilliseen asiantuntijuuteen sekä instituutioihin, joita he työnsä puolesta edustavat. (Ruusuvuori ym. 2011, 20.) Keskustelun analyysissä analyysiyksikön voi muodostaa lauseen osasta tai kokonaisuudesta, kuten pro gradu - tutkielmassani olen tehnyt (Tuomi & Sarajärvi 2013, 110). Olen käyttänyt analyysiyksikkönä lauseita, lauseen osia ja ajatuskokonaisuuksia.

Sosiaalityöntekijöiden tutkittavalle ilmiölle antamien merkitysten tarkastelu muodosti hyvin laajan kehikon aineiston erittelylle. Koska yksintulleiden turvapaikanhakija- ja

pakolaislasten kanssa tehtävästä sosiaalityöstä ei ole juurikaan aikaisempaa suomalaista tutkimusta, laaja tarkastelunäkökulma tuki hyvin aineiston alustavan analyysin tekoa. Analyysin edetessä aineiston luokittelu tarkentui aineistossa esiintyvien teemojen mukaisesti sen sijaan, että olisin hyödyntänyt analyysin pohjana ennalta päätettyä tietoista strategiaa. Kuvatun kaltainen lähestyminen mahdollistaa uusien näkökulmien ja käsitteiden löytämisen tutkittavan aiheen ymmärtämiseksi. (Ks. Ruusuvuori ym. 2011, 24).

Haastatteluaineistoa voidaan lähestyä joko poikki- tai osa-aineistollisella luokittelu- tai koodausmenetelmällä. Noudatin pro gradu -tutkielmani analyysissä poikkiaineistollista koodausta, joka tarkoittaa koko aineiston systemaattista läpikäymistä toistuvia teemoja esille nostaen. (Ruusuvuori ym. 2011, 21.) Laadullisen aineiston käsittely etenee useiden vaiheiden kautta. Keskeisiltä osiltaan se on sekä analyysia, jossa eritellään ja luokitellaan aineistoa, että synteisiä, jossa pyritään kokonaiskuvan ja uuden perspektiivin esittämiseen. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 143.)

Kuvaan tässä luvussa soveltamani aineistolähtöisen sisällönanalyysin eri vaiheita havainnollistaen prosessia kuvan 3 esimerkin avulla. Laadullinen analyysi alkaa kuitenkin usein jo haastattelutilanteessa (Hirsjärvi & Hurme 2001, 136). Tein haastattelujen aikana jatkuvasti havaintoja tutkielmani kohteena olevasta ilmiöstä. Kirjoitin tutkimuspäiväkirjaani muistiinpanoja välittömästi haastattelutilanteiden jälkeen sekä litteroیدessani aineistoa. Vihkoon kirjoitetun tutkimuspäiväkirjan ohella Atlas.ti -ohjelman mahdollistama muistiinpanojen liittäminen halutun tekstin kohdan tai muodostetun luokan yhteyteen oli analyysin eri vaiheissa keskeinen apuvälineeni.

Aineiston käsittelyn vaiheita havainnollistava kuva 3 yksinkertaistaa ja mekaanistaa työprosessin etenemisen kuvausta, sillä analyysiprosessi sisälsi siirtymiä vaiheista toisiin aineistokokonaisuuden ja eri analyysin vaiheiden välillä (ks. Hirsjärvi & Hurme 2001, 144). Lisäksi aineiston luokittelun eri vaiheissa on jatkuvasti pohdittava, miltä koodatut aineiston osat ja tehdyt luokitukset tulevat näyttämään myöhemmin analyysin osana tehtävässä vertailussa, millaista analyttistä tehtävää aineistokoosteet edustavat ja miten analyysin riittävä todistus pohja ja vakuuttavuus voidaan taata (Ruusuvuori ym. 2011, 23). Vaikka edellä kuvattujen kaltainen analyysin eri vaiheisiin liittyvä pohdinta ei tule näkyväksi analyysin vaiheita havainnollistavassa kuvassa 3, osoittaa kuva

kuitenkin hyvin, miten analyysiprosessi on pääpiirteissään edennyt ja miten aineistoa on käsitelty.

Aloitin analyysin huolellisella perehtymisellä aineistoon (ks. Hirsjärvi & Hurme 2001, 143). Litteroituani haastattelut, luin aineiston huolellisesti läpi. Ensimmäisen lukemiskerran tarkoituksena oli aineiston hahmottaminen kokonaisuutena. Varsinaisen analyysin aloitin toisen lukemiskerran aikana. Jouni Tuomi ja Anneli Sarajärvi (2013) viittaavat tähän vaiheeseen pelkistämisenä eli redusoimisena. Aineiston pelkistämistä ohjaa tutkimustehtävä, jonka mukaan aineistoa pelkistetään koodaamalla aineistosta tutkimustehtävän näkökulmasta keskeiset ilmaukset. (Mt., 109–110; Silvasti 2014, 33, 39.)

Havainnollistaakseni aineiston analyysin etenemistä, käytän esimerkkinä *ulkomailla asuvan perheen kanssa työskentelyyn* liittyvän teeman analyysin rakentumista (kuva 3). Seuraava lainaus on esimerkki litteroidusta aineistosta nostetusta alkuperäisilmauksesta ja sen koodauksesta (ks. Tuomi & Sarajärvi 2013, 109–110): ”*(Yksintulleet asiakkaat) yrittävät olla sellaisia reippaita ja.. Että sitten kun nostaa sen perheen, sitten ne murtuu moni. Ei jaksakaan sillä tavalla ehkä..*” Kyseinen aineistosta nostettu alkuperäisilmaus on koodattu pelkistetyksi ilmaukseksi *perheestä puhuminen raskasta* (ks. kuva 3).

		ALALUOKKA	YLÄLUOKKA	PÄÄLUOKKA	YHDISTÄVÄ LUOKKA
ALKUPERÄISILMAUKSET	PELKISTETTY ILMAUKSET	<ul style="list-style-type: none"> - Perhe – hyvinvointia heikentävät tekijät - Perhe voimavarana - Lapsen yhteydenpito perheeseen - Perheen puheeksi ottaminen - Vanhemman oikeudet - Edustaja suhteessa vanhempiin - Työntekijöiden yhteydenpito vanhempiin - Perhetyön menetelmät 	<p>Perheen merkitys</p> <p>Perhetyön menetelmät ja kysymykset</p>	Ulkomailla asuvan perheen kanssa työskentely	Sosiaalityön osaaminen yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten kanssa

Kuva 3. Esimerkki aineiston käsittelyn vaiheista.

Aineiston ryhmittelyn eli klusteroinnin vaiheessa aineistosta pelkistetyiksi ilmauksiksi koodatut alkuperäisilmaukset käydään huolellisesti läpi. Samaa asiaa tarkoittavat pelkistetyt ilmaukset ryhmitellään ja yhdistellään luokiksi. Luokat nimetään niiden sisältöä kuvaavilla käsitteillä. Luokittelu tiivistää aineistoa, kun yksittäisiä tekijöitä sisällytetään yleisempiin käsitteisiin. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 110–111.)

Havainnollistan Kuvassa 3 aineiston ryhmittelyä käsitteen *alaluokka* kohdalla. Alkuperäisilmauksista koodattujen pelkistettyjen ilmausten ryhmittelyn ja yhdistelyn perustella muodostin alaluokat *Perhe – hyvinvointia heikentävät tekijät*, *Perhe voimavarana*, *Lapsen yhteydenpito perheeseen*, *Perheen puheeksi ottaminen*, *Vanhemman oikeudet*, *Edustaja suhteessa vanhempiin*, *Työntekijöiden yhteydenpito vanhempiin* ja *Perhetyön menetelmät*.

Aineiston klusterointi eli ryhmittely on osa aineiston abstrahoinnin prosessia. Abstrahoinnilla tarkoitetaan tutkimuksen kannalta olennaisen, valikoidun tiedon perusteella tehtävää teoreettisten käsitteiden muodostamista. Sen myötä analyysissä edetään alkuperäisinformaation sisältämistä kielellisistä ilmauksista kohti teoreettisia käsitteitä ja johtopäätöksiä. Abstrahointia, eli luokitusten yhdistelemistä jatketaan niin kauan, kuin se on mielekästä ja mahdollista aineiston sisällön näkökulmasta. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 111–112.) Kuvan 3 esimerkissä muodostin abstrahoinnin prosessin osana kuvassa esitettyjä alaluokkia yhdistämällä yläluokat *perheen merkitykset* ja *perhetyön menetelmät ja kysymykset*. Näistä kahdesta yläluokasta muodostin edelleen pääluokan *ulkomailla asuvan perheen kanssa työskentely*, jonka luokittelin yhdistävän luokan *sosiaalityön osaaminen yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten kanssa alle*.

Sisällönanalyysissä edetään tulkinnan ja päättelyn avulla empiirisestä aineistosta kohti tutkittavan ilmiön käsitteellisempää ymmärrystä (Tuomi & Sarajärvi 2013, 112). Tutkielmani tuloslukujen punaisen langan muodostaa systemaattisen luokittelun avulla tehdyt aineistokoosteet (ks. kuva 3). Tutkielman tulosten yhteydessä peilaan ja suhteutan aineistosta esiin tuomiani teemoja aiheesta tehtyyn aikaisempaan tutkimukseen (Silvasti 2014, 46). Kiinnitän tarvittaessa huomiota myös niihin aineiston osiin, jotka eivät mahdu mihinkään luokkaan tai muodostavat muutoin poikkeuksen suhteessa muuhun aineistoon (Ruusuvuori ym. 2011, 24).

5.3 Tutkimuksen etiikka

Kaikessa tieteellisessä tutkimuksessa tulee noudattaa tutkimuseettisen neuvottelukunnan laatimia hyvän tieteellisen käytännön ohjeita. Hyvän tieteellisen käytännön noudattaminen on edellytys eettisesti hyväksyttävälle ja uskottavalle tutkimukselle (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6.) Ihmistieteisiin lukeutuvia tieteenaloja koskee lisäksi tutkittavan itsemääräämisoikeuden kunnioittamiseen, vahingoittamisen välttämiseen sekä yksityisyyteen ja tietosuojaan liittyvät eettiset kysymykset (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2017).

Olen saanut pro gradu -tutkielmaani varten tutkimusluvan kunnasta, jossa tutkimus on toteutettu. Pro gradu -tutkielmassani ei käsitellä sosiaalipalveluiden asiakkaisiin liittyviä tietoja. Sen sijaan tutkielmani kannalta erityiset eettiset kysymykset liittyvät tutkielman tekoon osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden itsemääräämisoikeuden, tietosuojan ja informoinnin huomioimiseen. Otin tutkimusaineiston keruun yhteydessä huomioon, että pro gradu -tutkielman tekoon osallistumisen tulee perustua vapaaehtoisuudelle (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2017). Lisäksi tutkittavien henkilöiden tulee saada riittävät tiedot tutkimuksesta päätöksensä tueksi (Kuula 2006, 107). Toimitin ryhmähaastatteluihin osallistuville sosiaalityöntekijöille saatekirjeen (liite 1), jossa selvitän tutkimuksen tarkoituksen, tavoitteet ja tiedot ryhmähaastatteluihin osallistumiseen liittyen. Liitin saatekirjeeseen yhteystietoni mahdollisia tutkielmaa koskevia lisäkysymyksiä varten (ks. mt., 104).

Osallistujat allekirjoittivat ennen ryhmähaastattelujen aloitusta suostumuslomakkeen (liite 2), jossa kertaan lyhyesti tutkielman tarkoituksen ja tavoitteet sekä kerron, että osallistuminen ryhmähaastatteluihin on vapaaehtoista ja että osallistuja voi keskeyttää tutkimukseen osallistumisen missä tahansa vaiheessa tutkimuksen toteutusta.

Suostumuslomakkeessa kerrotaan lisäksi tutkimusaineiston käytöstä (ks. Kuula 2006, 99). Tutkittavilla oli mahdollisuus esittää tutkielmaan liittyviä kysymyksiä ennen haastattelujen alkua ja tarvittaessa haastattelujen aikana.

Olen käsitellyt ryhmähaastattelujen nauhoituksia ja litteroitua tutkimusaineistoa luottamuksellisesti. Huolehdin tutkimukseen osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden yksityisyyden säilyttämisestä ja tunnistetietojen suojaamisesta kaikissa

tutkimusprosessin vaiheissa. Olen hävittänyt Tutkimuseettisen neuvottelukunnan eettisten ohjeiden (2017) mukaisesti tutkimukseen osallistuneiden tunnistamiseen ja yksityisyyteen liittyvät tiedot välittömästi niiden tultua tarpeettomaksi tutkimuksen toteuttamisen näkökulmasta. Tutkimusaineistoja ei käytetä eikä luovuteta muihin tarkoituksiin (ks. mt.).

Olen huomioinut pro gradu -tutkielman ryhmähaastatteluihin osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden yksityisyyden suojan ja tunnistettavuuteen liittyvät seikat tutkielman tulosten raportoinnin yhteydessä. Muokkasin tulosluvun aineistonäytteissä käytettyä kieltä litteroinnin jälkeen yhtenäistäen kielen käyttöön liittyviä yksilöllisiä piirteitä. Osallistujien tunnistettavuuden suojaamiseksi en ole erottanut aineistonäytteissä sosiaalityöntekijöitä ja johtavia sosiaalityöntekijöitä toisistaan, eikä osallistujia ole eritelty nimin tai numeroin. Tutkittavien yksityisyyden vuoksi pro gradu -tutkielman raportista ei ilmene, missä kunnassa tutkielma on toteutettu.

6 YKSINTULLEIDEN TURVAPAIKANHAKIJA- JA PAKOLAISLASTEN PARISSA TEHTÄVÄN SOSIAALITYÖN ASiantuntijuus

Luvuissa 6 ja 7 esittelen pro gradu -tutkielmani tulokset. Luvussa 6 vastaan tutkielmalle asettamaani tutkimuskysymykseen *Millaisia näkemyksiä sosiaalityöntekijöillä on yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten kanssa tehtävän sosiaalityön asiantuntijuudesta?* Jäsennän sosiaalityöntekijöiden näkemykset neljään alalukuun, joiden lopuksi pohdin tuloksiani suhteessa keskeisiin aikaisempiin tutkimuksiin ja sosiaalityön asiantuntijuuteen.

6.1 Yksintulleiden lasten elämäntilanteet

Ryhmähaastatteluihin osallistuneet sosiaalityöntekijät liittyvät yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten parissa tehtävän sosiaalityön erityisen asiantuntijuuden ensinnäkin yksintulleiden lasten pakolaisuudesta johtuvien elämäntilanteiden ja tarpeiden edellyttämään osaamiseen (ks. Raunio 2000, 38).

Yksintulleita lapsia asiakasryhmänä yhdistää se, että lapset ovat tulleet Suomeen ilman

vanhempiaan tai muuta virallista huoltajaa. Siksi he ovat muihin turvapaikanhakija- ja pakolaislapsiin nähden erityisen haavoittuvassa asemassa. Haastateltavat sosiaalityöntekijät tuovat useaan kertaan esille yksintulleiden ikävän vanhempia ja perhettä kohtaan. Yksintulleiden lasten Suomeen tuloa edeltävää elämää koti- tai lähtömaassa ja pakomatkan aikana ovat usein leimanneet epävarmuus, pelko ja menetykset. Sosiaalityöntekijät kertovat runsaasti yksintulleiden aikaisemmista traumaattisista ja kuormittavista kokemuksista.

”Elämässä on tapahtunut todella paljon sellaisia asioita mihin sinä et ole voinut vaikuttaa. Surullisia asioita. Ja sitten sinä olet kokenut sen kaiken ja tullut hyvin vaarallisista olosuhteista, pelottavista ja vaarallisista kokemuksista tänne Suomeen.”
(Maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijä)

Haastatteluihin osallistuneet sosiaalityöntekijät kuvailevat yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten Suomeen tuloa edeltävää elämää *sekavuuden*, *odottamisen* ja *katkonaisuuden* ilmauksilla. Haastatellut kertovat koetun sekavuuden ja odottamisen jatkuvan vielä turvapaikanhakijoiden vastaanottovaiheessa ja turvapaikanhakuprosessin aikana. Eräs sosiaalityöntekijä kuvaa yksintulleiden kokemaa epätietoisuutta ja jatkuvaa odottamista elämää varjostavana *mustana pilvenä*, joka voi pahimmillaan johtaa aikaisempien traumaattisten kokemusten ohella psyykkiseen oirehdintaan, koulunkäynnin vaikeuksiin ja muihin käytöshäiriöihin.

”..On sellaisia peruskilttejä ja siten ne rupeavat oireilemaan ja sitä vaan kertyy ja kertyy ja se paniikki nousee siitä oleskeluluvan jatkosta että mitä sitten tapahtuu.”
(Maahanmuuttajapalveluiden sosiaalityöntekijä)

Haastatellut sosiaalityöntekijät pitävät varsin ymmärrettävänä sitä, miten yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten aikaisemmat kokemukset sekä erossa oleminen perheestä heikentävät lasten hyvinvointia. Sosiaalityöntekijät korostavat turvallisen ja ennakoitavan arjen merkitystä vastaanotto- ja kotouttamisvaiheen palveluissa yksintulleiden lasten hyvinvoinnin tukemisessa. He mainitsivat keskeisiksi toimenpiteiksi muun muassa arjen vakauttamisen, turvallisten rajojen asettamisen ja rutiinien luomisen traumaattisten ja kuormittavien kokemusten jälkeen. (Ks. myös Kohli 2007, ix, 2; UNHCR 2010, 55.)

”Mikä on varmasti tärkeää, arjen semmoista vakauttamista sen jälkeen, kun se elämä on ollut jotain kaaosta ja ihmisten menetystä ja pelon tunteita. Ja sitten ollaan vielä tultu uuteen maahan joka on pelottava ja ihmeellistä. Jotenkin sen arjen tasaiseksi saaminen..” (Maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijä)

Sosiaalityöntekijät pohtivat yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten aikaisempia kokemuksia myös asiakassuhteen osallisuuden näkökulmasta. Lapsen elämän aikana epävakaisissa yhteiskunnallisissa olosuhteissa on voinut tapahtua paljon asioita, joihin lapsi itse ei ole voinut vaikuttaa. Usein toinen henkilö on päättänyt lapsen pakomatkalta lähdöstä hänen puolestaan. Matkan aikana yksintulleet lapset ovat olleet salakuljettajien armoilla, jonka jälkeen vähäiset mahdollisuudet vaikuttaa omaan elämään jatkuvat Suomessa. Lasten kanssa työskentelevät sosiaalityöntekijät sen enempiä kuin lapset itsekään eivät voi juuri vaikuttaa turvapaikkapäätöksiin ja prosessin kulkuun. Sosiaalityön näkökulmasta tämä tarkoittaa erityistä painotusta osallisuuden ja toimijuuden huomioimiselle asiakassuhteessa, kuten seuraava aineistonäyte osoittaa:

”.. Että on tosi vähän valtaa omasta elämästänsä.. Mutta mikä voisi lisätä sitä osallisuuden tunnetta ja sitä toimijuutta on kuitenkin se sellainen niin kuin hänen kokemuksensa niin kun vakavasti ottaminen ja kuunteleminen ja kunnioittaminen.. Niin kun että miten hän kokee ne elämänsä tapahtumat ja mitä Suomessa tapahtuu.. Ja niitä kokemuksia kohtaan osoitetaan empatiaa.. Niin kuin että se hänen toimijuus ja osallisuus tähän prosessiin ei tarkoita sitä että nuori päättäisi jokaisessa kohdassa yksin asioista, vaan hänelle annetaan ääni niissä asioissa ja häntä kuunnellaan ja hänet osallistetaan siihen prosessiin. Ennakoiden ja tiedotetaan mitä tulee tapahtumaan.” (Maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijä)

Haastatellut sosiaalityöntekijät viittaavat asiakkaan osallisuuteen ja toimijuuteen asiakkaan aitona kohtaamisena, kuulemisena ja hänen kokemustensa kunnioittamisena. Lapselle tulee luoda mahdollisuus tulla kuulluksi ja ilmaista mielipiteensä niistäkin asioista, joihin hänellä ei ole mahdollisuutta vaikuttaa (ks. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus 1989). Sosiaalityöntekijät korostavat tukevansa lapsen osallisuutta myös kertomalla asiakkaalle hänen tilanteensa kannalta olennaiset tekijät mahdollisuuksien mukaan ennakoiden, jolloin asiakas on tietoinen prosessin kulusta, vaikka hän ei voisi siihen suoraan itse vaikuttaakaan.

Haastatellut liittävät osallisuuden, toimijuuden ja viimein riippumattomuuden työntekijöistä myös kotoutumiseen ja itsenäistymiseen. Yksintulleet turvapaikanhakija- ja pakolaislapset ovat alkutaipaleellaan uudessa maassa hyvin riippuvaisia työntekijöistä ja tarvitsevat luotettavia aikuisia ympärilleen. Sosiaalityöntekijät tukevat asiakkaitaan osallisuuden ja toimijuuden vahvistamisen kautta kohti kotoutumista Suomeen ja itsenäistymistä täysi-ikäisyyden läheystyössä.

Osallisuuden ja toimijuuden merkityksen lisäksi sosiaalityöntekijät korostavat asiakkaan kunnioittamista ja empaattisuutta asiakassuhdetta määrittävänä tekijänä. Haastatellut pitävät niitä keskeisinä sosiaalityöntekijän ja asiakkaan suhteen lähtökohtina ja toimivan vuorovaikutussuhteen edellytyksenä. Sosiaalityöntekijät liittävät yksintulleiden lasten asiakassuhteissa korostuvan kunnioituksen pääsääntöisesti asiakkaiden kulttuuritaustaan ja kasvatukseen, jossa vanhemmat ovat kasvattaneet lapsensa vahvaan molemminpuoliseen kunnioitukseen. Haastatellut korostavat lisäksi sosiaalityöntekijän oikeudenmukaisen toiminnan merkitystä, johon alla olevassa aineistonäytteessä viitataan valta-aseman oikein käyttämisellä.

”Minusta tuntuu että tosi monet nuoret on nostanut minun tapaamisilla tällä lyhyellä ajalla just sen kunnioituksen. Ja tosi usein saan todella hyvin kiinni siitä, että niin kuin kuinka tärkeää se on, sen valta-asetelman kanssa balansointi. Että sitä ei käytä väärin. se on ollut tosi tärkeää nuorille.. Täytyy osoittaa rajoja, mutta millä tavalla sinä osoitat niitä rajoja. Sen voi tehdä kunnioittavasti. (Maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijä)

Haastatellut liittävät asiakassuhteen edellyttämän empatian erityisesti yksintulleiden pakotettuun erossa olemiseen vanhemmista ja sen myötä luotettavan aikuisen tarpeeseen. Sosiaalityöntekijät tuovat haastatteluissa esiin, kuinka he olivat uusina työntekijöinä maahanmuuttajatyöhön tullessaan hämmästyneet, kuinka heistä viranomaisina oli tullut yksintulleille alaikäisille asiakkaille totuttua läheisempiä aikuisia.

”..Empaattisuus, kun he ovat täällä kuitenkin yksin ilman vanhempia, niin he tarvitsevat sitä empatiaa ihan järkyttävästi.. Että he eivät ole saaneet sitä. Että he tarvitsevat tosi paljon huomiota nämä nuoret. Tosi paljon.” (Maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijä)

Kuten maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijä yllä olevassa aineistonäytteessä kertoo, yksintulleet turvapaikanhakija- ja pakolaislapset tarvitsevat luotettavia aikuisia

ympärilleen tilanteessa, jossa heillä ei ole vanhempia tai muuta virallista huoltajaa Suomessa (ks. myös Lähteenmäki 2013, 181). Yksintulleiden kanssa tehtävää sosiaalityötä voikin kuvata huolenpitosuhteena (Juhila 2006), jonka lähtökohtana on ymmärrys siitä, etteivät sosiaalityön asiakkaat kaikissa elämänsä vaiheissa selviä omillaan. Sosiaalityön tehtävänä on pitää asiakkaista huolta tai huolehtia siitä, että asiakas saa avun ja tuen muualta. (Mt., 151.)

Haastateltujen esiin tuomat kuvaukset yksintulleiden kokemuksista ja niiden vaikutuksesta lasten hyvinvointiin eivät poikkea muiden tutkimusten tuloksista. Turvapaikanhakijoista ja pakolaisista tehty tutkimukset painottuvat traumaattisten kokemusten ja niiden vaikutusten tarkasteluun, mikä on kohteena olevan ryhmän erityispiirteiden näkökulmasta ymmärrettävää (ks. Mustonen & Alanko 2011, 14; Jensen, Skårdalsmo & Fjermestad 2014; Wernesjö 2014, 21; Berman 2001). Maahanmuutto ja pakolaisuus lisäävät erilaisten psyykkisten ja fyysisten oireiden riskiä varsinkin lasten kohdalla. Erityisen korkea psyykkisen oireilun riski on yksintulleilla lapsilla, jotka eivät ole voineet turvautua pakomatkan ja turvapaikkaprosessin aikana vanhempiinsa. (Derluyn & Broekaert 2007, 154; Wernesjö 2014, 21; Helander & Mikkonen 2002, 122). Lähes kaikki psyykkiset oireet ovat pitkäkestoisia, mikä tarkoittaa, että lapset kärsivät niistä vielä pitkään kohdemaassa asuessaan (Derluyn & Broekaert 2007, 155; Berman 2001.)

Sosiaalityöntekijöiden näkemyksen tapaan myös useissa muissa yksintulleita turvapaikanhakija- ja pakolaislapsia koskevissa tutkimuksissa turvapaikkahakemusten pitkien käsittelyaikojen ja siihen liittyvän odottamisen todetaan lisäävän lasten huolta ja epävarmuutta tulevaisuudesta ja vaikeuttavan tulevaisuuteen liittyvien suunnitelmien tekemistä ja kotoutumista (esim. Helander & Mikkonen 2002, 122; Kaukko & Parkkila 2014, 114; Derluyn & Broekaert 2007, 155). Minna Lähteenmäki (2013) on tutkinut vastaanottokeskuksissa kirjoilla olevien lasten kokemuksia ja ajatuksia turvapaikkahakemuksen jättämisen ja päätöksen saamisen välisenä aikana. Kuten ryhmähaastatteluihin osallistuneiden sosiaalityöntekijöidenkin kertomukset osoittavat, turvapaikkaa odottavan lapsen arkea kuvaillaan elämisenä kriisistä kriisiin. Huoli ja pelko mahdollisesta kielteisestä päätöksestä heikentävät lapsen vointia samaan aikaan, kun halu saada myönteinen päätös ylläpitää toivoa. Toivo ja pelko määrittelevät turvapaikkaa odottavien lasten elämää ja tulevat jatkuvasti esiin erilaisissa arjen

tilanteissa. Sekä myönteinen että kielteinen päätös aiheuttavat suuria muutoksia lasten elämässä. (Lähteenmäki 2013, 132, 174–175.)

Sekä Ilse Derluyin ja Eric Broekaert (2007, 155) että Krister Björklund (2014, 19, 57) huomioivat analyysissään muiden tekijöiden ohella nuoruuden ja murrosiän vaikutuksen yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten hyvinvointiin. Ryhmähaastatteluihin osallistuneet sosiaalityöntekijät mainitsevat nuoruuden ja murrosiän merkityksen yksintulleiden hyvinvointiin vaikuttavana tekijänä vain yksittäisiä kertoja siitä huolimatta, että haastatellut tunnistavat nuoruuteen ikävaiheena liittyvien tekijöiden vaikutuksen nuorten elämässä. Vain lyhyet maininnat aiheesta saattavat kertoa siitä, että tutkimuksen aihe on ohjannut yksintulleisiin liittyvien erityisten kysymysten tarkasteluun, jolloin murrosiän merkitystä on pidetty liian itsestään selvänä tai ”yleisenä” keskustelun aiheena.

Sosiaalityöntekijöiden esiin tuomat asiakassuhteen osallisuus ja toimijuus korostuvat myös esimerkiksi Deborah Nelsonin, Elizabeth Prizen ja Joanna Zubryckin (2017) artikkelissa esitetyssä australialaisessa sosiaalityön mallissa, jonka tavoitteena on toivon, toimijuuden ja tarkoituksellisuuden tuottaminen niin sosiaalityöntekijälle kuin yksintulleelle turvapaikanhakija-asiakkaallekin. Malli rohkaisee sosiaalityöntekijöitä kiinnittämään huomiota myös pieniin lapsen vapauden ja toimijuuden mahdollisuuksiin asiakassuhteessa. (Nelson ym. 2017, 601, 607.) Eräissä turvapaikanhakija- ja pakolaislapsia koskevissa tutkimuksissa osallisuus ja toimijuus liitetään muun muassa asiakasryhmän erityiseen haavoittuvuuteen. Esimerkiksi Roy Huijsmans (2012, 42; ks. Björklund 2015, 19) toteaa, etteivät nuoret maahanmuuttajat ole aina luonnostaan haavoittuvaisia, mutta muiden tekijöiden ohella heidän toimijuutensa rajoittaminen voi johtaa siihen.

Sosiaalityöntekijöiden näkemykset yksintulleiden lasten elämäntilanteista perustuvat tutkimuksiin ja teorioihin, sosiaalityön ympäristöihin sekä arjen asiakastyössä kertyvään kokemustietoon. Haastatellut hyödyntävät tutkimukseen perustuvaa tietoa Raunion (2009) luonnehtimaan tapaan ammatillisen toiminnan perustana sekä kokemusten reflektoinnin, ajattelun ja oman työn välineenä. Tutkimustiedon käsitteellinen hyödyntäminen muodostaa pohjan asiakkaan ongelmien ratkaisemiseen keskittyvälle ammatilliselle toiminnalle ja siten syventää ammatillisen toiminnan perustana olevaa kokemustietoa. (Mt., 128–129; myös Eteläpelto 1997, 98–99; Tynjälä & Nuutinen

1997, 184, 187.) Lasten elämäntilanteisiin liittyvistä näkemyksistä esimerkiksi voidaan ottaa haastateltujen kuvaukset osallisuudesta ja toimijuudesta. Käsitteet kuuluvat sosiaalityön geneeriseen, yleiseen asiantuntijuuteen, mutta käytännön työssä yhdessä yksintulleisiin liittyvän tutkimukseen perustuvan tiedon kanssa ne syventävät kokemustietoa ja sosiaalityöntekijän erikoistunutta osaamista.

6.2 Erityiset syyt lastensuojelulliseen huoleen

Sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastatteluissa mainitsemat yksintulleisiin turvapaikanhakija- ja pakolaislapsiin liittyvät lastensuojelulliset huolet koskevat muun muassa koulunkäynnin ongelmia, päihteidenkäyttöä sekä rajatonta ja aggressiivista käyttäytymistä, jotka usein liittyvät toisiinsa. Sosiaalityöntekijöiden esiin nostamat lastensuojelulliset huolet eivät kuitenkaan koske koko asiakasryhmää, vaan kuvaavat niitä asiakastapauksia, joita haastatelluilla sosiaalityöntekijöillä on haastatteluhetkeen mennessä ollut.

Sosiaalityöntekijöillä oli ryhmähaastattelutilanteisiin mennessä ehtinyt olla yhdestä tapauksesta muutamaan yksintulleen turvapaikanhakija- tai pakolaislapsen lastensuojelun toimenpiteitä vaativaa asiakastapausta. Sosiaalityöntekijät tuovat esille, että yksintulleiden lasten lastensuojelullisten huolten taustalla on usein syitä, joita lastensuojelun sosiaalityöntekijät eivät ole tottuneet kohtaamaan. Haastateltujen mukaan lastensuojeluilmoitusten takana olevat syyt liittyvät useimmiten lasten aikaisemmista kokemuksista johtuvaan psyykkiseen kuormitukseen, kuten seuraava aineistonäyte osoittaa:

”.. Kävi ilmi, että perhe tulee huonoista olosuhteista ja on ollut pelkoa koko elämässä ja lapsi joutui tekemään töitä, vaikka hän oli tosi pieni, kouluikäinen ja öisin.. Hän oli kotona sellaisena miehenä, vaikka oli pieni lapsi.” (Lastensuojelun sosiaalityöntekijä)

Lisäksi sosiaalityöntekijät kertovat lastensuojelullisten huolten takana olevien syiden liittyvän turvapaikkaprosessiin ja jatko-oleskeluluvan hakemiseen liittyvään odottamisen ja epävarmuuden tilaan.

”..Se psyykkinen oirehdinta, niiden taustalla olevat syyt. Ne tulevat usein, kun vähän sitä asiaa selvittää, tulee kyllä sitten esille. Vähän mitä (lastensuojelun sosiaalityöntekijä) toi äsken esille, kun odotetaan vielä sitä turvapaikkapäätöstä. Ja myös sen jälkeen kun oleskelulupa on olemassa..” (Lastensuojelun sosiaalityöntekijä)

Yllä olevassa aineistonäytteessä lastensuojelun sosiaalityöntekijä kertoo myös muiden haastatteluihin osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden tunnistamasta tilanteesta, jossa lastensuojelullista huolta aiheuttavien tekijöiden katsotaan liittyvän ainakin osittain turvapaikka- ja jatko-oleskelulupaprosessien aiheuttamaan psyykkiseen kuormitukseen. Haastatellut sosiaalityöntekijät kertovat, etteivät kantaväestöä ja yksintulleita turvapaikanhakija- ja pakolaislapsia koskevat lastensuojeluilmoitukset eroa välttämättä toisistaan sisällöllisesti. Yksintulleiden lasten lastensuojelullisten ongelmien taustalla voi kuitenkin olla kantaväestöön verrattuna erilaisia tekijöitä.

Haastatellut sosiaalityöntekijät kertovat tarvitsevansa lisää tietoa ja osaamista yksintulleisiin turvapaikanhakija- ja pakolaislapsiin liittyen. Yksintulleiden lasten taustojen tunteminen helpottaa asiakkaiden tilanteiden arviointia (myös Lähtenmäki 2013, 181). Sosiaalityöntekijät tuovat esiin tarvitsevansa lisää ymmärrystä pakolaisuuteen liittyvistä kuormittavista tekijöistä sekä taitoja traumatisoituneen ihmisen kohtaamiseen. Haastatellut lastensuojelun sosiaalityöntekijät kertovat lisäksi tarvitsevansa lisää tietoa yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten palvelujärjestelmästä sekä monikulttuurisuuteen liittyvää osaamista.

”Meillä kaikilla on maahanmuuttajataustaisia asiakkaita ja olisi hyvä jos kaikilla olisi se tieto ja osaaminen.. Mutta kuten sanottu, perehdyttämistä siihen maailmaan tarvitaan.” (Lastensuojelun sosiaalityöntekijä)

Haastateltujen sosiaalityöntekijöiden mukaan monikulttuurisuuteen liittyviä kysymyksiä ei juurikaan huomioida sosiaalityön opinnoissa. Haastatellut sosiaalityöntekijät olivat kartuttaneet monikulttuurisuuteen liittyvää osaamistaan lähtökohtaisesti suuntautumalla aiheeseen valinnaisissa opinnoissa, opinnäytetöissä ja maahanmuuttajatyössä työnantajan tarjoamissa koulutuksissa (ks. Stier 2004, 8-9). Sosiaalityöntekijät painottavat lisäksi työelämässä, mutta myös vapaa-ajalla kertyvän kokemustiedon merkitystä (ks. Raunio 2009). Siitä huolimatta lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden ohella myös yksintulleisiin asiakkaisiin liittyvää kokemustietoa omaavat

maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijät kertovat tarvitsevansa lisää osaamista etenkin vakavasti traumatisoituneiden asiakkaiden kohtaamiseen.

”Niin ehkä sellainen.. Että mikä tämä nuorten tilanne on ja tausta ja miten se tausta vaikuttaa. Ja jotenkin sellainen kulttuurinen ymmärrys ja sen traumataustan ymmärtäminen.. Pitäisikö meidän valmiudet myös työntekijöinä kehittyä niin kun vastaanottamaan yhä haastavampia ja haastavampia oireilevia nuoria ja kehittyä heidän kohtaamisessa..” (Maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijä)

Haastatellut sosiaalityöntekijät eivät viittaa traumatisoituneiden lasten kohtaamisessa tarvittaviin taitoihin ainoastaan tiedollisena osaamisena. Tiedollisen osaamisen rinnalla haastatellut korostavat sosiaalityöntekijän vuorovaikutustaitojen ja itsetuntemuksen merkitystä.

”..Sinun pitää tuntea itsesi hyvin. Että sinun pitää tietää, että jos sinä kysyt jotain, niin oletko sinä valmis vastaanottamaan sen mitä sieltä tulee.” (Maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijä)

Haastateltujen mukaan ei riitä, että sosiaalityöntekijä kykenee ottamaan vaikeitakin aiheita asiakkaan kanssa puheeksi. Sen lisäksi sosiaalityöntekijän tulee olla valmis vastaanottamaan se, mistä asiakas haluaa keskustella. Yksintulleet lapset ovat voineet joutua kokemaan esimerkiksi läheisten ihmisten menettämistä, kidutusta tai seksuaalista väkivaltaa, joiden kohtaamiseen sosiaalityöntekijät toivovat lisää valmiuksia ja välineitä.

”.. Puhua niistä asioista.. Seksuaalista väkivaltaa, puhua kidutuksesta, puhua läheisten ihmisten menettämisestä ja niistä aika vähäisellä minkään näköisellä koulutuksella niistä asioista. Että kyllä ne ovat aika rankkoja juttuja kyllä. Että niin kun ottaa vastaan, käsitellä niitä, mitä sinä teet sen jälkeen kun sinulla on tällainen nuori, nuori kertoo tällaisista asioista. Kuinka sinä otat sitä vastaan.” (Maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijä)

Haastatellut tuovat esille, että oikea-aikaisella ja tarkoituksenmukaisella puuttumisella ongelmallisiin tilanteisiin voidaan vaikuttaa yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten kotoutumiseen ja tulevaisuuteen Suomessa. Haastatellut nostavat esiin esimerkin tilanteesta, jossa lastensuojelullista huolta aiheuttavat koulunkäynnin ongelmat voivat vaikuttaa 17-vuotiaiden yksintulleiden jatko-oleskelulupapäätökseen. Myös siksi sosiaalityöntekijät pitävät oikea-aikaista puuttumista tärkeänä.

Sosiaalityöntekijöiden esiin nostamat lastensuojelulliset huolet ovat osin samankaltaisia, joita yksintulleiden lastensuojelun asiakkuuksia käsittelevässä käytäntötutkimuksessa (Piironen 2017) tulee esille. Haastateltujen ohella myös maahanmuuttajataustaisten perheiden lastensuojelun asiakkuuksia tutkineet Anis (2008) ja Marja Katisko (2012) viittaavat siihen, etteivät yksintulleisiin lapsiin liittyvät lastensuojeluilmoitukset välttämättä eroa kantaväestöä koskevista lastensuojeluilmoituksista, mutta ongelmien taustalla voi olla erilaisia tekijöitä. Esimerkiksi pakolaistaustaisen asiakaan masennus voi liittyä muun muassa huoleen kotimaahan jääneistä läheisistä, vaikeuteen luoda ystävyyssuhteita Suomessa, kielitaidottomuudesta johtuviin oppimisvaikeuksiin tai rasismiin (Anis 2008, 90). Katiskon (2012, 41) mukaan lastensuojelun sosiaalityötä haastaa muun muassa perheiden pakolaisuudesta johtuvat traumat, jotka haastatellut nostavat esiin myös tässä tutkielmassa.

Sosiaalityöntekijät tuovat esiin tarvitsevansa lisää yksintulleita turvapaikanhakija- ja pakolaislapsia koskevaa tietoa ymmärtääkseen paremmin lasten tilanteita ja saadakseen välineitä työskentelyyn. Yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten kanssa työskentelyyn tottumattomat lastensuojelun sosiaalityöntekijät kuvaavat ryhmähaastatteluissa tilannetta, johon Aho (1999, 328) kiinnitti huomiota jo 1990-luvun lopussa: ammatillisessa toiminnassa kohdataan entistä moninaisempia elämänmuotoja, jotka edellyttävät sosiaalityön asiantuntijoilta entistä laajempaa tieto- ja ymmärrysperustaa. Haastatellut eivät kuvaile tietoa ainoastaan tutkimukseen perustuvana tietona, vaan asiakastyön kokemukseen ja vuorovaikutustaitoihin liittyvänä osaamisena, joita yksintulleiden kanssa työskentely edellyttää. Sosiaalityöntekijöiden puheesta voi erotella asiantuntijuuden tutkimukselle tyypillisen jaon koulutukseen perustuvaan tieteelliseen tietoon ja konkreettisiin toimintaympäristöihin liittyvään kokemustietoon (Eteläpelto 1997, 97–99; ks. Tynjälä & Nuutinen 1997, 184–187; Paloniemi ym. 2011; Raunio 2009).

6.3 Ulkomailla asuvan perheen kanssa työskentely

Ryhmähaastatteluihin osallistuneet sosiaalityöntekijät suhtautuvat yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaisasiakkaiden mahdolliseen yhteydenpitoon ulkomailla asuvan perheen kanssa lapsen voimavarana. Sosiaalityöntekijät pohtivat kaikissa

ryhmähaastatteluissa yksintulleiden lasten vanhempien kanssa työskentelyyn liittyviä kysymyksiä silloin, kun lapsen elossa olevat vanhemmat asuvat ulkomailla ja perhe kykenee pitämään keskenään yhteyttä. Eri perheenjäsenet voivat asua hajallaan eri maissa. Usein tilanteissa, jossa yksintulleella on tieto vanhemmistaan, matkapuhelimet ja internet mahdollistavat lapsen tiiviinkin yhteydenpidon perheensä kanssa. Haastatellut kertovat, ettei yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten ulkomailla asuvan perheen kanssa työskentelyyn ole toimintamalleja tai työmenetelmiä.

”..Se mikä minua mietitytti tosi paljon, on se, että miten otetaan huomioon perhe. Koska vaikka alaikäinen tulee yksin tänne, perhe on olemassa jossain maassa. Ja he pitävät yhteyttä toisiinsa ja perhe on huolissaan ja se on mukana, vaikka kaukana. Ja se on tärkeä lapselle.. Miten me voidaan ottaa huomioon ja millä tavalla. Täytyykö meidän olla yhteydessä perheeseen, täytyykö meidän kysyä.. Ja se oli niin kummallista, että meidän täytyy nyt päättää lapsen asioista ja perhe on jossain tuolla muualla ja heidän mielipidettä ei kuultu. Meillä ei ole sellaisia rakenteita, että millä tavalla me kysytään tai selvitetään ja millä tavalla se vaikuttaa lapsen tilanteeseen täällä..” (Lastensuojelun sosiaalityöntekijä)

Sosiaalityöntekijät pitävät ulkomailla asuvan perheen kanssa työskentelyyn liittyvien toimintamallien ja työmenetelmien puutetta ongelmallisena. Yllä olevassa aineistonäytteessä lastensuojelun sosiaalityöntekijä tiivistää ryhmähaastatteluissa useaan kertaan pohdittuja kysymyksiä, kuten miten mahdollinen ulkomailla asuva perhe tulisi huomioida työskentelyssä ja tuleeko työntekijöiden olla ulkomailla asuviin vanhempiin yhteydessä silloin kun yksintulleella lapsella on yhteys vanhempiin. Haastatellut pohtivat, tulisiko ulkomailla olevien vanhempien mielipide kuulla liittyen mahdollisiin toimenpiteisiin lapsen asiassa. Lisäksi sosiaalityöntekijät keskustelivat siitä, miten mahdollinen mielipiteen kuuleminen vaikuttaisi työskentelyyn. Kukaan haastateltu ei osannut ottaa kantaa siihen, miten ulkomailla asuvan vanhemman henkilöllisyydestä voitaisiin varmistua.

Sosiaalityöntekijät pohtivat yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten ulkomailla asuvien vanhempien kanssa työskentelyä ja mahdollista mielipiteen kuulemista myös suhteessa siihen, että yksintulleilla on Suomessa käräjäoikeuden määräämä edustaja, joka käyttää huoltajan puhevaltaa lapsen virallisissa asioissa. Edustajan tehtävistä annetut ohjeet jättävät yksittäiselle edustajalle harkinnanvaraa ja

joustoa tehtävien hoitamisessa. Samaan aikaan edustajuudessa koetaan hankalana se, että edustajat suhtautuvat tehtäviensä hoitamiseen hyvin eri tavalla henkilöstä riippuen. Eri asiakastapausten välillä vaihtelevat edustajan roolit luovat epäselvyyttä siitä, mitä edustajan tehtäviin kuuluu ja mitä häneltä tulee odottaa. (Ks. myös Parsons 2010, 46-47; Työ- ja elinkeinoministeriö 2014; Lepola 2012.)

”Niin kun hänellä on edustaja täällä ja hän on täällä. Ja sitten on kuitenkin ne vanhemmat siellä..” (Lastensuojelun sosiaalityöntekijä)

Vaikka edustajuuteen liittyy paljon epäselvyyttä, haastatellut sosiaalityöntekijät pitävät asiakkaan kannalta hyvänä ja merkityksellisenä, että mahdollisesta viranomaisten vaihtuvuudesta huolimatta työskentelyssä on mukana useimmiten lapsen asioissa hänen Suomeen tulostaan asti mukana ollut aikuinen.

Haastatellut sosiaalityöntekijät pohtivat yhteistyötä lapsen vanhempien kanssa myös vanhempien oikeuksien näkökulmasta. Vanhemmalla tulisi lähtökohtaisesti olla oikeus saada tietää lapsensa tilanne ja se, millaisia toimenpiteitä lapsen asioissa on järjestetty. Haastatellut nostavat esiin, ettei yksintulleen lapsen ulkomailla olevan vanhemman voida olettaa tietävän, minkälainen paikka suomalainen lastensuojelulaitos on ja millaisia palveluja lapsella on käytettävissään. Alla olevassa aineistonäytteessä lastensuojelun sosiaalityöntekijä kuvaa ulkomailla asuvan vanhemman kanssa työskentelyä keinona parantaa lapsen kanssa työskentelyä.

”..Mutta vanhempi on varmasti huolissaan kun hän on siellä niin kaukana, eikä pysty vaikuttamaan mihinkään. Mutta minä ajattelen lapsen kannalta, vanhempi on sellainen tärkeä kommunikointikanava, jos hän pystyisi selittämään lapselle paremmin mitä nyt tapahtuu ja hän lohduttaa.. Meidän asiakas on sanonut, että vanhempi on surullinen että hän on nyt laitoksessa. Ja minä olen miettinyt että onko äiti edes tietoinen, että lapsella on kaikki palvelut käytettävissä.. hän ei ole vaarassa.. Mutta minä pelkään että äidillä on sellainen käsitys, että hän on ihan vankilassa..” (Lastensuojelun sosiaalityöntekijä)

Sosiaalityöntekijät pohtivat lisäksi, mitä yhteistyö vanhempien kanssa konkreettisella tasolla tarkoittaisi. Haastatellut tunnistavat, että yksintulleen ulkomailla asuvan perheen rooli jää helposti hyvin pieneen osaan työskentelyssä. Haastateltavat pitävät ainakin

osittain syynä yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten ulkomailla asuvien vanhempien kanssa tehtävän perhetyön työmenetelmien puutetta.

Siitä huolimatta, että sosiaalityöntekijät pitävät perhettä lähtökohtaisesti yksintulleen turvapaikanhakija- ja pakolaislapsen voimavarana, tunnistavat sosiaalityöntekijät myös sen, että perheestä ja vanhemmista puhuminen voi olla asiakkaalle vaikea ja kipeä aihe. Kun yksintullut turvapaikanhakija- ja pakolaislapsi on joutunut maahanmuuttoviraston puhuttelussa ja muiden eri viranomaisten kanssa keskustellessaan käymään menneisyyttään läpi, saattaa työntekijä olettaa, ettei asiakas halua jatkuvasti keskustella vaikeista aiheista. Sosiaalityöntekijöillä on kokemusta siitä, että perheestä puhumisesta on muodostunut lapselle vaikea ja traumaattinen tabu, josta hän ei halua keskustella. Eräs sosiaalityöntekijä tuo esiin, että oletusten sijaan tarvittaisiin rohkeutta kysyä asiakkaan näkemys siitä, mitä perheestä puhuminen hänelle merkitsee.

”Vaikka on ikävä nuorella vaikka perhettä, eikä meillä ole yhteyttä siihen, se ei tarkoita ettei siitä voisi puhua. Varsinkin jos nuori on ihan selvästi kykeneväinen siihen.. Jotkut ei.. jotka on ihan että ei pysty puhumaan, ne ovat niin vaikeita asioita. Ne ovat niin tunteikkaita, eikä halua niissä hetkissä..” (Maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijä)

Sosiaalityöntekijöiden näkemyksen mukaan mahdollisen ulkomailla olevan perheen kanssa työskentelyä tulisi hyödyntää lasten arjen ohjaustyön tukena kasvatuskumppanuutena vanhempien kanssa. Tällöin esimerkiksi ryhmä- tai perheryhmäkodin ohjaaja voisi olla säännöllisesti yhteydessä lapsen vanhempiin ja käydä kasvatukseen liittyviä keskusteluja vanhempien kanssa.

”Nykyään kun on helpompi pitää yhteyttä kun on netti ja nämä pikaviestivälineet ja muut. Niin joillakin voi oikeasti päivittäin olla se yhteys sinne perheeseen, niin työntekijätkin voisivat, enemmän ohjaajat voisivat, keskustella vanhempien kanssa sellaisia kasvatuksellisiakin juttuja.” (Maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijä)

Haastatellut pitävät sosiaalityöntekijöiden ja asumisyksiköiden ohjaajien yhteydenpitoa yksintulleen lapsen vanhempiin hyvänä ja toivottavana siihen sisältyvistä lukuisista kysymyksistä huolimatta. Vaikka sosiaalityöntekijät pitävät yksintulleen lapsen yhteyttä vanhempiin voimavarana, kuvaavat he myös tilanteita, joissa lapsi saattaa kokea kotimaassaan asuvat vanhemmat ja muun perheen taakkana muun muassa perheen

tarvitseman rahallisen tuen vuoksi (myös Björklund 2015, 42). Lisäksi lapset ovat usein huolissaan perheensä hyvinvoinnista, mikä voi osaltaan heikentää lapsen hyvinvointia.

Mahdollisista lapsen perheenjäseniin liittyvistä huolista riippumatta haastatellut sosiaalityöntekijät jakavat useiden muiden tutkimusten näkökulman siitä, että perhe ja läheiset ihmissuhteet ovat perusta onnistuneella kotoutumiselle (ks. Katisko 2012, 42; Leinonen 2016, 12; Lee 2015, 148–151; Björklund 2015, 43). Perheestä erossa oleminen on puolestaan erityisen vakava riski erityisesti yksintulleiden lasten psyykkiselle hyvinvoinnille (Derluyin & Broekaert 2007, 141; Berman 2001, Kauko 2015, 42; Mikkonen 2002, 20; Hertz & Lalander 2017; Wernesjö 2014, 21–22). Siksi haastatellut sosiaalityöntekijät korostavat yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten yhteydenpitoa perheeseen lapsen voimavarana. Haastateltujen puheessa korostuu ulkomailla asuvan perheen kanssa työskentelyn puuttuvien rakenteiden ongelmallisuus ja niiden kehittämisen tarve.

6.4 Kulttuurien väliset kohtaamiset

Sosiaalityöntekijöiden haastatteluissa yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten kanssa tehtävää sosiaalityötä kuvataan monikulttuurisuuteen liittyvää asiantuntijuutta vaativana sosiaalityön osa-alueena. Haastatellut sosiaalityöntekijät arvelevat, että tulevaisuudessa sosiaalityössä tullaan kohtaamaan yhä enemmän eri kulttuuritaustoista tulevia ihmisiä, joiden tarpeisiin vastaamiseksi sosiaalityöntekijät tarvitsevat entistä enemmän monikulttuuriseen sosiaalityöhön liittyviä valmiuksia. Haastatellut nostavat esiin useaan kertaan näkemyksen siitä, että monikulttuurisen osaamisen tulisi kuulua kaikkien sosiaalityöntekijöiden osaamiseen sen sijaan, että se olisi erityistä, yksittäisten työntekijöiden osaamista.

Sosiaalityöntekijöiden keskusteluissa on löydettävissä erilaisia määritelmiä monikulttuurisen sosiaalityön edellyttämistä valmiuksista. Osa sosiaalityöntekijöistä viittaa monikulttuuriseen asiantuntijuuteen tietona eri kulttuureista ja niihin liittyvistä piirteistä, kuten esimerkiksi erilaisista perhekäsityksistä.

”Kyllä sellainen perustietous jokaisella tulee olla, jotenkin näistä kulttuureista, erilaisista perhekäsityksistä.” (Lastensuojelun sosiaalityöntekijä)

Sosiaalityöntekijät pitävät eri kulttuureihin liittyvän tiedon puuttumista ongelmallisena asiakkaiden tilanteiden arvioinnin ja tarpeiden tunnistamisen kannalta. Haastateltujen mukaan asiakkaan ja työntekijän toisistaan poikkeavat kulttuuriset taustat voivat vaikuttaa siihen, ettei työntekijä välttämättä tunnista asiakkaan todellisia tarpeita.

”..Emme osaa tunnistaa joskus perheiden ongelmia tai mitä he haluavat. Tai miten oikeasti voidaan muuttaa niiden tilannetta.. Koska meillä on kaikilla eri kulttuurinen tausta. Ja siihen törmätään aika usein. Sellaisia juttuja mitä pidetään tosi tärkeänä suomalaisessa yhteiskunnassa, niin maahanmuuttajaperheissä ne ovat ihan erilaisia. Ja heidän on vaikea ymmärtää meitä ja meidänkin on vaikea heitä ymmärtää. Ja se on kuitenkin juuri semmoinen osaaminen mitä tarvitaan, jotta voidaan hyvin arvioida lapsen elämän tilannetta.” (Lastensuojelun sosiaalityöntekijä)

Lastensuojelun sosiaalityöntekijän edellisessä aineistonäytteessä esittämä näkemys korostaa eri kulttuureihin liittyvän tiedollisen osaamisen tärkeyttä. Haastateltujen mukaan eri kulttuuritaustasta tulevien ihmisten kanssa työskentely edellyttää tietoa ja ymmärrystä eri kulttuureista ja niihin liittyvistä piirteistä. Kulttuurisen taustan erilaisuus ja eri kulttuureihin liittyvän tiedon puute voi hankaloittaa yhteisen ymmärryksen saavuttamista. Eräs lastensuojelun työntekijä kuvaa alla olevassa aineistonäytteessä tapausta, jossa hän oli kokenut yksintulleen lapsen tilanteen arvioinnin haastavaksi, sillä hänen ja asiakkaan tulkinnat tilanteesta poikkesivat toisistaan merkittävästi:

”.. Ja sen takia hän on vastustanut meidän toimenpiteitä niin paljon, koska hänhän päättää näistä asioista.. ja että hänen pitää tehdä töitä, koska pitää lähettää rahaa kotiin. Että hänellä on ihan erilaisia tarpeita muihin lapsiin verrattuna.. Me käsiteltiin ihan eri tavalla hänen perhehistoriaa. Ja juuri sen takia me tarvitsemme lisää osaamista.” (Lastensuojelun sosiaalityöntekijä)

Edellisen aineistonäytteen asiakastapauksesta kertoneen sosiaalityöntekijän mukaan kotimaassaan perheensä elättäjänä toiminut yksintullut lapsi koki edelleen Suomessa asuessaan, että hänen tehtävänsä on käydä töissä, jotta hän voisi tukea rahallisesti ulkomailta asuvaa perhettään. Kyseinen aineistonäyte kuvaa oivaltavasti, kuinka yksintulleiden kanssa työskenteleminen vaatii erityistä kulttuurista tietoa sekä ymmärrystä niistä olosuhteista, joista yksintulleet turvapaikanhakija- ja pakolaislapset tulevat.

Sosiaalityöntekijät nostavat eri kulttuureihin liittyvän tiedollisen osaamisen rinnalle kulttuurisensitiivisyyden käsitteen. Haastatellut määrittelevät kulttuurisensitiivisyyden herkkyydeksi tunnistaa kulttuurisia eroja. Osa haastatelluista painottaa, että sosiaalityöntekijöiden tulee tunnistaa asiakkaan kulttuuritaustan merkityksen lisäksi myös omat kulttuurisidonnaiset ajattelu- ja toimintatapansa. Lisäksi työntekijän tulee olla kiinnostunut asiakkaan omista tulkinnoista.

”Kulttuurisensitiivisyys. Ei tarvitse osata kaikkien maiden kulttuuria, vaan olla kiinnostunut ja utelias..” (Maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijä)

Edellisessä aineistonäytteessä maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijä esittää, että kulttuurisensitiivisyys ja avoimuus asiakkaan omille tulkinnoille ovat asiakassuhteessa eri kulttuureihin liittyvää tiedollista osaamista tärkeämpiä monikulttuurisen sosiaalityön edellytyksiä. Haastatellut sosiaalityöntekijät viittaavat työntekijöiden omien kulttuurisidonnaisten ajattelu- ja toimintatapojen tunnistamiseen kulttuurin käsitettä laajemmin *itsensä tuntemisena*.

”..Sinun pitää tuntea itsesi hyvin.” (Maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijä)

Sosiaalityöntekijöiden mukaan työntekijän (valta)kulttuuristen merkitysjärjestelmien tunnistaminen edellyttää vahvaa itsetuntemusta. Haastatellut lähestyvät omia ennakkoluulojaan erittelemällä omaa kulttuurisidonnaista toimintaansa ja ajatteluaan. Sosiaalityöntekijöiden omaan kulttuuriin ja ennakkoluuloihin liittyviä puheenvuoroja on aineistossa melko vähän, vaikkakin niiden esittäjät saavat muiden keskusteluihin osallistuvien tuen, eikä esitettyjä näkökulmia kyseenalaisteta. Seuraava aineistonäyte osoittaa, kuinka kulttuurien väliset kohtaamiset ovat tuoneet eräälle sosiaalityöntekijälle näkyväksi hänen omia ennakkoluuloisia ajattelutapojaan sekä mahdollisesti itsestään selvänä pidettyjä tapoja toimia.

”.. Ovat opettaneet minusta itsestä ja myös siitä että miten itse reagoi. Ja omista ennakkoluuloista. On tullut oma itse näkyväksi muiden kautta.” (Maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijä)

Monikulttuurisen sosiaalityön asiantuntijuus rakentuu haastateltujen sosiaalityöntekijöiden näkemyksen mukaan eri kulttuureihin liittyvälle tiedolliselle osaamiselle sekä herkkyydelle tunnistaa kulttuurisia eroja ja niiden merkityksiä asiakassuhteessa. Haastatellut pitävät eri kulttuureihin liittyvän tiedon puutetta

ongelmallisena. Esimerkiksi Pirkko Pitkänen (2006, 114) on päätenyt samanlaiseen tulokseen esittäessään, että sosiaalityöntekijät kokevat kulttuurien erilaisuuteen liittyvien ongelmien näyttäytyvän epävarmuutena ulkomaalaistaustaisten asiakkaiden erityistarpeista. Myös Anis (2001) toteaa, että monikulttuurisessa sosiaalityössä kohdataan monenlaisia ristiriitoja ja jännitteitä, jotka liittyvät erilaisiin kulttuuriin tapoihin ja toimintamalleihin. Maahanmuuttajien kanssa tehtävään sosiaalityöhön liittyy moninaisia merkitys- ja tulkintakehyksiä. Ne ovat yhteydessä asiakkaiden ja sosiaalityöntekijöiden väliseen vuorovaikutukseen, tilannetta koskeviin tulkintoihin ja mahdollisten toimenpiteiden seurauksiin asiakkaan elämässä. (Mt., 17.)

Sosiaalityöntekijät korostavat, että kulttuuriset erot eivät tarkoita ainoastaan asiakkaan kulttuurin erilaisuutta, vaan erilaisuuden ymmärtämisen tulee lähteä jokaisen sosiaalityöntekijän omien kulttuurisidonnaisten käsitysten ja ennakkoluulojen ymmärtämisestä. Haastateltujen esiin nostama näkökulma on erittäin tärkeä, sillä ainoana monikulttuurisen työskentelyn vaatimuksena kulttuureja koskeva tiedollinen osaaminen sisältää riskin siitä, että erilaisuutta edustava vieras kulttuuri määrittyy vaikeaksi tai ongelmalliseksi, tai että asiakkaiden ongelmat nähdään kulttuuriin kuuluvina (Berg 2012, 31). Riitta Järvisen (2004, 159) mukaan asiantuntijavallan määrittämät kulttuurimerkitykset voivat kategorisoida maahanmuuttajia. Siten käsitystä monikulttuurisesta osaamisesta koulutuksen ja ammatillisen kehittymisen kautta saavutettavana tiedollisena osaamisena (Stier 2004, 8-9) voidaan pitää keskeisenä, mutta ei riittävänä monikulttuurisen sosiaalityön osa-alueena. Sen rinnalle tarvitaan haastateltujen sosiaalityöntekijöiden esiin nostamaa kulttuurista sensitiivisyyttä (myös Devore & Schlesinger 1999; Katisko 2016, 182; Katisko 2011, 62; O'Hagan 2001).

6.4.1 Tulkin käyttö ja vuorovaikutus ilman yhteistä kieltä

Monikulttuurisissa sosiaalityön kohtaamisissa ollaan toisinaan tilanteessa, jossa työntekijällä ei ole yhteistä kieltä asiakkaan kanssa. Asiakkaan kielellinen tausta ja tarpeet huomioidaan tarvittaessa tulkin avustuksella (ks. Hallintolaki 434/2003, 26 §). Sosiaalityöntekijät pohtivat haastatteluissa vuorovaikutuksen erityisyyttä tulkkausta vaativissa tilanteissa. Haastateltujen mukaan tulkkaustilanteissa vuorovaikutuksen haasteet liittyvät siihen, ettei kommunikaatio asiakkaan kanssa ole suoraa.

Sosiaalityöntekijöiden mukaan tulkin välityksellä käytyä keskustelua haastaa muun muassa asiakkaan huomion ohjautuminen tulkkiin työntekijän sijaan. Lisäksi ongelmia voi tuottaa tulkin käyttämien sanojen ja ilmausten alkuperäisen merkityksen tulkintaa muuttava vaikutus.

”..Ja sitten toi tulkkien käyttäminen, että millä tavalla vuorovaikutustilanteissa ollaan. Huomaa että monessa tilanteessa keskustelu ohjautuu esimerkiksi tulkkiin, että nuori rupeaa puhumaan tulkille. Että millä tavalla ohjata nuorta keskustelemaan sinun kanssasi ja kuinka paljon siitä keskustelusta, yhteisestä ymmärryksestä hukkuu siihen, että siinä on välissä joku joka tulkkaa sitä asiaa meille, verrattuna että se kommunikaatio olisi suoraa, eikä siinä joku olisi vaikuttamassa siihen, miten minä ilmaisin tämän asian ja mitä sanoja minä käytin.. Tällaisiin pitäisi enemmänkin kiinnittää huomiota, että kuinka puhun, millä äänen painolla, että se on tärkeää.”
(Maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijä)

Kuten edellisestä aineistonäytteestä ilmenee, sosiaalityöntekijät eivät pidä tulkin käyttämisen taitoa itsestään selvänä asiana. Vaikka tulkin käyttö olisi pääasiassa ongelmatonta, siihen sisältyvät väärinymmärryksen riskit on tärkeää tiedostaa. Tilanteissa, joissa asiakkaan kanssa ei ole yhteistä kieltä, työntekijän tulisi kiinnittää erityistä huomiota sanattomaan vuorovaikutukseensa ja sen mahdollisuuksiin (ks. myös Stier 2004, 9-10). Haastateltujen mukaan tulkin välityksellä asioidessa vuorovaikutuksessa korostuvat eleet, ilmeet ja muut sanattoman vuorovaikutuksen keinot.

Sosiaalityöntekijät kiinnittävät huomiota siihen, ettei suomalaisesta yhteiskunnasta poikkeavista olosuhteista tulevan asiakkaan voi olettaa tietävän, miten suomalainen palvelujärjestelmä toimii, mitä tietyt palvelut tarkoittavat tai mitä varten ne on järjestetty. Haastateltujen mukaan tämä lähtökohta tulee ottaa huomioon myös yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten parissa työskenneltäessä. Sosiaalityöntekijän tulee kiinnittää erityistä huomiota siihen, että asiakas ymmärtää mistä asiakassuhteesta ja tarjotuissa palveluissa on kysymys.

”Joskus menee se ensimmäinen tapaamiskerta siihen, että kerron mitä on lastensuojelu, mitä se käytännössä tarkoittaa, mitä meidän tehtäviin kuuluu ja muuta. Että sitä kautta lähtee, koska niin kuin sanoin, useimmissa maissa ei tunnisteta käsitettä lastensuojelu sen enempää kuin psyykkiset sairaudet.” (Lastensuojelun sosiaalityöntekijä)

Lastensuojelun sosiaalityöntekijät pohtivat asiakkaan kielellisen taustan huomioon ottamista lisäksi lastensuojelun sijoituksen näkökulmasta. Haastateltujen esimerkiksi nostamassa tilanteessa yksintullut lapsi oli sijoitettu lastensuojelulaitokseen, jossa ei ollut muita samaa kieltä puhuvia aikuisia tai lapsia. Seuraavassa aineistonäytteessä lastensuojelun sosiaalityöntekijä kertoo tilanteesta:

”Lapsella oli sellainen toive, että hänellä olisi samassa yksikössä samaa kieltä puhuvia lapsia. Tämä oli hänellä tärkeää.. Meidän näkökulmasta lastensuojelulaitos Suomessa on ihan sopiva paikka.. Mutta hänen mielestä, jos hän ei pysty puhumaan samaa kieltä kenenkään, muiden kanssa siellä missä hän asuu, mikä on mahdollista tukiasumisyksikössä, niin hän ei ollut siihen tyytyväinen.” (Lastensuojelun sosiaalityöntekijä)

Kuten yllä olevasta aineistonäytteestä käy ilmi, lapsi oli ilmaissut kokevansa lastensuojelulaitoksen työntekijöiden ja muiden lastensuojelulaitoksessa asuvien lasten kanssa yhteisen kielen puuttumisen ongelmallisena. Lapsen esittämä näkökulma oli ollut lastensuojelun sosiaalityöntekijöille tuolloin uusi, eikä heidän ollut mahdollista ottaa lapsen toivetta sijoituspaikkaa järjestettäessä huomioon. Haastateltujen sosiaalityöntekijöiden tapaan Minna Lähteenmäki (2013, 178) on kiinnittänyt huomiota turvapaikanhakijalapsen äidinkieltä puhuvien työntekijöiden puutteeseen ja tulkkauksen vähäiseen käyttöön lapsen elämää hankaloittavana tekijänä turvapaikanhakuprosessin aikana.

Haastateltujen esiin nostama tarve kiinnittää työskentelyssä huomiota siihen, että palvelujärjestelmä voi olla asiakkaalle vieras, on tunnistettu myös aikaisemmassa tutkimuksessa. Katiskon (2012, 38) tutkimukseen osallistuneet työntekijät kertoivat varaavansa moninkertaisen ajan asiakkaan tilanteen selvittämiseksi sekä tulkin käytön että palveluihin liittyvien käsitteiden vierauden vuoksi. Vaikka tutkielmaan haastatellut sosiaalityöntekijät eivät maininneet varaavansa asiakkaita varten keskimääräistä pidempiä tapaamisaikoja, kuvailivat he yhteisen kielen puuttumiseen liittyviä vuorovaikutuksen erityispiirteitä. Tilanteiden haasteet liittyvät haastateltujen mukaan tulkin käyttöön, sanattomaan vuorovaikutukseen ja siihen, ettei asiakkaan voi olettaa tuntevan suomalaista palvelujärjestelmää.

6.4.2 Sosiaalityö kotoutumisen tukena

Haastatellut sosiaalityöntekijät nimeävät kotoutumisen edistämisen yhdeksi yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten kanssa tehtävän sosiaalityön tavoitteista. Sosiaalityöntekijät tarkastelevat aihetta kotoutumista tukevan viranomaistyön, eli kotouttamisen näkökulmasta. Haastateltujen puheesta on löydettävissä kaksi kotoutumislaisakin (1386/2010) määriteltyä näkökulmaa kotouttamiseen. Sosiaalityöntekijöiden mukaan viranomaisten tulee järjestää lapselle kotoutumista tukevat olosuhteet, jotka he liittävät ensinnäkin lapsen perustarpeisiin vastaamiseen, kielen oppimiseen, suomalaiseen yhteiskuntaan tutustumiseen ja koulutukseen osallistumiseen (ks. esim. Leinonen 2013).

”..Jos lapsi on esimerkiksi sijaishuollossa, niin siellä on aina sellaista tekemistä joka liittyy suomalaiseen kulttuuriin, niin sitten lapsi pääsee tutustumaan siihen. Ja myös nämä, kuitenkin autetaan kaikissa käytännön asioissa ja on mahdollisuus puhua oman työntekijän kanssa.. Eli just sen kautta että koulutusmahdollisuudet ja muutenkin hoito järjestyy lapsen arjessa. Niin sitten sen kautta lapsi pääsee kotoutumaan hyvin.”
(Lastensuojelun sosiaalityöntekijä)

Sen lisäksi, että sosiaalityöntekijät tarkastelevat yksintulleen turvapaikanhakija- ja pakolaislapsen kotouttamista lapsen perustarpeisiin vastaamisen ja suomalaiseen yhteiskuntaan integroimisen näkökulmasta, liittävät he kotouttamiseen myös asiakkaan oman kulttuurin ylläpidon tukemisen. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden näkemyksen mukaan lastensuojelulaitoksissa lapsen kulttuuriin ja uskontoon liittyvät toiveet kyetään huomioimaan ja niitä tuetaan. Lapsen toiveiden huomioimisen lisäksi asiakkaan kulttuurin ylläpidon edistäminen nähdään myös sosiaalityöntekijöiden ja asumisyksikön työntekijöiden vastuulle kuuluvana asiana.

”Mutta sitten just noita keinoja, että millä tavalla me ylläpidetään niitä kotimaan asioita, kulttuurin niin kun, jokaisesta kulttuurista tulevia rikkauksia ja mitä he itse arvostavat. Miten me voidaan tuoda sinne meidän arkeen niistä ripauksia. On se ruokaa, on se musiikkia, on se taidetta, on se tapaa tehdä, tapaa puhua, tapaa vertailla kotimaita. Jotain sellaista, mikä on minun mielestä niin kun rikkaus. Kehittämisen paikka.” (Maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijä)

Asiakkaan oman kulttuurin ylläpidon edistämistä voidaan pitää erityisen keskeisenä etenkin niiden yksintulleiden lasten kohdalla, jotka asuvat yksintulleille suunnatuissa asumisyksiköissä tai kantasuomalaisten lasten kanssa lastensuojelulaitoksissa, eivätkä yksityismajoituksessa samaa kulttuuritaustaa edustavan perheen luona.

Maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijä esittää edellisessä aineistonäytteessä kuitenkin keskeisen lähtökohdan asiakkaiden kulttuurin tukemiselle: ”*..kotimaan asioita..*

kulttuurista tulevia rikkauksia ja mitä he itse arvostavat..” Aineistonäyte muistuttaa siitä, että oman kulttuurin ylläpidon edistämisessä on kysymys lapsen omista arvostuksista ja hänen näkökulmastaan tärkeäksi koetuista asioista, jotka eivät voi olla työntekijän määrittelemiä. Lapsen sitoutuminen alkuperäiseen kulttuuriin ja valtakulttuuriin voi vaihdella kotoutumisprosessin eri vaiheissa (Lee 2012, 92–93; ks. Phinney 2006, 73–74).

Kuten haastatellut osoittavat, yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten kanssa tehtävässä kotoutumista edistävässä ja tukevassa työssä korostuu sekä suomalaisessa yhteiskunnassa tarvittavat tiedot ja taidot että asiakkaan oman kulttuurin ylläpidon merkitys. Sosiaalityöntekijät voivat olla yksintulleen lapsen tukena hänen etsiessään tasapainoa oman ja uuden kulttuurin väliltä. Muun muassa Tuula Mähönen ja Inga Jasinskaja-Lahti (2013, 259) toteavat onnistuneen kotoutumisen edellyttävän, että maahanmuuttaja kokee valtaväestön arvostavan hänen kulttuuriperintöään.

Sosiaalityöntekijöiden puheenvuorojen keskinäinen vertailu osoittaa, että sosiaalityön monikulttuurisiin kohtaamisiin liittyvä puhe on vahvasti sidoksissa siihen, kuinka paljon kyseisellä työntekijällä on kokemusta eri kulttuuritaustoista tulevien ihmisten kanssa työskentelystä. Kaikki haastatellut korostavat eri kulttuureihin ja kulttuurien välisiin kohtaamisiin liittyvän tiedon tärkeyttä. Kuitenkin vain ne sosiaalityöntekijät, joille oli ehtinyt kertyä keskimääräistä enemmän kokemusta maahanmuuttajataustaisten asiakkaiden kanssa työskentelystä, erittelivät lisäksi työntekijän omia kulttuurisidonnaisia ajattelu- ja toimintatapoja, ennakkoluuloja ja vuorovaikutuksen erityisyyttä tilanteissa, joissa asiakkaan kanssa ei ole yhteistä kieltä. Samat sosiaalityöntekijät nostivat keskusteluissa esiin kotoutumisen kaksisuuntaisuuden, painottaen asiakkaan oman kulttuurin ylläpitoa suomalaisessa yhteiskunnassa tarvittavien tietojen ja taitojen rinnalla.

Vertailusta voi päätellä, että käytännön kokemustiedolla on erittäin suuri merkitys sosiaalityöntekijöiden toiminnassa (myös Raunio 2009, 151; ks. Eteläpelto 1997, 98–99). Käytännön tiedon perustan muodostaa kuitenkin tutkimustieto, jolloin vertailu kertoo lisäksi aiheeseen perehtyneisyydestä. Ennen kaikkea haastateltujen osoittama monipuolinen reflektointi edellyttää vahvaa monikulttuurisen sosiaalityön ammattitaitoa, joka vaatii itsekriittisyyttä, valmiutta kyseenalaistaa omaa toimintaansa ja oppia kokemuksesta (Karvinen 1999, 28; Raunio 2009, 156).

6.5 Asiakkaiden yksilölliset tilanteet sosiaalityön lähtökohtana

Siitä huolimatta, että lähestyn yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten kanssa tehtävää sosiaalityötä pro gradu -tutkielmassani asiakasryhmän erityisyyden näkökulmasta, haastatellut sosiaalityöntekijät viittaavat puheessaan johdonmukaisesti jokaisen asiakkaan yksilöllisyyteen ja yksilölliseen tilanteeseen.

”Tietenkin on monia syitä ja kaikki kohtalot on erilaisia.” (Lastensuojelun sosiaalityöntekijä)

Haastateltujen sosiaalityöntekijöiden mukaan asiakkaiden yksilöllisten tilanteiden kohtaaminen ja arviointi edellyttää sosiaalityöntekijältä tietoa ja osaamista, joka saa yksilöllisiä painotuksia jokaisessa asiakaskohtauksessa. Sosiaalityöntekijät korostavat, että koulutuksen tuottama laaja-alainen asiantuntijuus sekä monikulttuuriseen sosiaalityöhön ja yksintulleisiin lapsiin liittyvä erityinen osaaminen edistää sosiaalityöntekijän ymmärrystä asiakkaan tilanteesta ja muodostaa perustan ammatilliselle toiminnalle (ks. myös Raunio 2009, 128-129). Haastatellut nostavat esiin, että asiakassuhteen yksilöllisyys voi kuitenkin toteutua vasta silloin, kun työskentely perustuu sosiaalityöntekijän asiantuntijuuden lisäksi asiakkaan omille tulkinnoille tilanteestaan. Asiakkaan tietojen ja näkemysten ottaminen työskentelyn lähtökohdaksi edellyttää sosiaalityöntekijöiden mukaan rohkeutta kysyä ja kuulla, mitä asiakas haluaa kertoa työntekijälle.

”Se miten sinä otat niitä kokemuksia vastaan, miten sinä niin kun niitä traumaattisiakin kokemuksia kuuntelet ja kuinka sinä olet läsnä niissä tilanteissa, ne ovat tärkeitä..

Rohkeutta myös kysyä ja rohkeutta kuunnella niitä hyvinkin vaikeitakin asioita sieltä menneisyydestä.” (Maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijä)

Sosiaalityöntekijöiden mukaan asiakkaan aito kuuleminen edellyttää rohkeutta keskustella vaikeistakin aiheista asiakkaan asettamia rajoja kunnioittaen. Kun asiakassuhteessa annetaan tilaa asiakkaan omille tulkinnoille, työskentelyn ytimeksi muodostuu se, millaisia merkityksiä yksintulleen turvapaikanhakija- tai pakolaislapsen lähtömaan ja pakomatkan aikaiset kokemukset, perheestä erossa oleminen ja kulttuurien välisiin kohtaamisiin sekä kotoutumiseen liittyvät kysymykset saavat yksittäisen lapsen kohdalla.

”Ei tarvitse osata kaikkien maiden kulttuuria, vaan olla kiinnostunut ja utelias siitä nuoren elämästä. Mitä sen nuoren päässä on ja mikä on se hänen ajatus ja näkemys perheestä ja ystäväistä. Ja just tämä kokonaisuus.” (Maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijä)

Yllä olevassa aineistonäytteessä maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijä esittää, että sosiaalityöntekijän tulee olla kiinnostunut lapsen elämästä ja siitä, mitä perhe ja ystävät merkitsevät juuri kyseiselle asiakkaalle. Toisin sanoen sosiaalityöntekijän tulee herkistyä asiakkaan omalle asiantuntijuudelle omasta elämästään. Samalla se tarkoittaa työntekijän ja asiakkaan suhteessa tasa-arvoista vuoropuhelua, jossa työntekijän asiantuntijuutta ei arvoteta asiakkaan yläpuolelle.

”..On tässä herännyt siihen, että on just se kunnioitus että ne tietää niiden asioista, enkä minä voi tulla sanomaan että sinun elämä on tällaista ja tee tämän mukaan. Sellainen nöyryys siitä toisen asiantuntijuudesta omasta elämästään.” (Maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijä)

Eräs sosiaalityöntekijä nostaa asiakkaan yksilöllisyyden huomioon ottamisen rinnalle näkökulman työntekijöitä ja asiakkaita yhdistävien tekijöiden löytämisen tärkeydestä. Monikulttuurisissa sosiaalityön kohtaamisissa erilaisista kulttuuritaustoista tulevat sosiaalityöntekijät ja asiakkaat pyrkivät löytämään jaetun ymmärryksen asiakkaan tilanteesta. Silloin työskentelyn yhtenä lähtökohtana voidaan pitää myös asiakkaan ja työntekijän samanlaisuutta:

”Kun ihmiselämä on hirveän samanlaista loppujen lopuksi.” (Maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijä)

Juhilan (2006) kumppanuussuhteeksi nimeämä sosiaalityön orientaatio kuvaa hyvin haastateltujen sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä asiakkaan asiantuntijuuteen ja jokaisen tilanteen yksilöllisyyteen liittyen. Kumppanuussuhteessa asiakas ja sosiaalityöntekijä jäsentävät ja pyrkivät ratkaisemaan asiakkaan tilannetta asiakkaan yksilöllisyyden ja ennen kaikkea asiakkaan asianosaisuuteen perustuvan toisen tiedon lähtökohdista. (Mt., 115.) Tutkielmaan osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden näkemykset asiakkaan ja sosiaalityöntekijän vuoropuheluun perustuvasta sosiaalityöstä ovat kuvauksia horisontaalisesta asiantuntijuudesta, jossa molempien osapuolten asiantuntijuudet otetaan työskentelyssä huomioon.

Sosiaalityöntekijöiden kuvaama vuorovaikutuksessa rakentuva asiantuntijuus on avointa, neuvottelevaa kumppanuutta asiakkaiden kanssa (Raunio 2009, 165; Karvinen-Niirikoski 2005, 79). Haastateltujen mukaan sosiaalityöntekijän asiantuntijuus rakentuu sosiaalityön yleisen asiantuntijuuden ohella yksintulleiden lasten erityisten elämäntilanteiden ja monikulttuurisen sosiaalityön edellyttämälle osaamiselle. Asiakassuhteen yksilöllisyys voi toteutua kuitenkin vain, kun sen lähtökohtana ovat sekä sosiaalityöntekijän että asiakkaan asiantuntijuudet, joita molempia hyödynnetään asiakkaan tilanteen ratkaisemiseksi (Mönkkönen 2002, 56-57).

7 MAAHANMUUTTAJATYÖN JA LASTENSUOJELUN SOSIAALITYÖN YHTEISTYÖ

Vastaan tässä luvussa pro gradu -tutkielmalle asettamaani tutkimuskysymykseen *miten yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten asiakkuuksiin liittyvä maahanmuuttajatyön ja lastensuojelun yhteistyö sosiaalityöntekijöiden mielestä toimii?* Erittelen kahdessa alaluvussa sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä maahanmuuttajatyön ja lastensuojelun yhteistyön käytännöistä, viranomaisten välisen vastuunjaon kysymyksistä ja sosiaalipalveluiden kehittämisen tarpeista. Ensimmäisen alaluvun (7.1) lopuksi pohdin maahanmuuttajatyön ja lastensuojelun sosiaalityön yhteistyötä asiantuntijuuden näkökulmasta.

7.1 Tavoitteena toimiva sektoreiden välinen yhteistyö

Sosiaalityöntekijät nostivat kaikissa ryhmähaastatteluissa esiin tarpeen lastensuojelun ja maahanmuuttajatyön yhteistyön kehittämiseksi (ks. myös Katisko (2012, 42).

Yksintulleiden turvapaikanhakijalasten määrän kasvun myötä yksintulleiden lastensuojelun asiakkuudet ovat lisääntyneet. Siksi lastensuojelun ja maahanmuuttajatyön sosiaalityön sektoreiden välinen yhteistyö on molemmille osapuolille uutta ja yhteistyö vakiintumatonta. Haastateltujen mukaan yhteistyön kehittäminen edellyttää maahanmuuttajatyön ja lastensuojelun sosiaalityön välisen keskustelun lisäämistä ja sen myötä eri sektoreiden vastuualueiden täsmentämistä.

”Mutta eniten vastuita me kai.. niitä vastuita tässä aina pohditaan.. Että mitä lastensuojelu voi tehdä tässä tilanteessa..” (Lastensuojelun sosiaalityöntekijä)

Haastateltujen mukaan yhteistyön kehittämisen keskeisin tekijä on maahanmuuttajatyön ja lastensuojelun sosiaalityön välisen yhteisen keskustelun vahvistaminen sekä yleisellä tasolla että yksittäisissä asiakastapauksissa. Yleisellä tasolla sosiaalityöntekijät pitävät tarpeellisenä luoda lastensuojelun ja maahanmuuttajatyön sektoreiden välille yhteisen keskustelun ja tiedon välityksen kanavia, kuten säännöllisiä yhteisiä tapaamisia ja työntekijöiden koulutustilaisuuksia.

Haastatellut pitävät yhteisiä tapaamisia ja koulutuksia mahdollisuuksina saada ja jakaa tietoa eri sektoreiden palveluista sekä paikkana luoda yhteistä työskentelyä sujuvoittavia käytäntöjä. Konkreettisenä ehdotuksena sosiaalityöntekijät nostavat esiin lastensuojelun alueellisten toimipisteiden yhteistyön niiden alueella sijaitsevien ryhmä- ja perheryhmäkotien sosiaalityöntekijöiden kanssa. Lisäksi haastatellut keskustelevat mahdollisista puolen päivän mittaisista koulutuspäivistä, joissa eri sektorit alustaisivat yhteistä keskustelua asiakasryhmän ja yhteistyön kannalta keskeisistä aiheista.

Haastatellut pitävät tiedonkulun ja työajan tehokkaan käytön näkökulmasta ongelmallisena, ettei maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijöillä ole lastensuojelun sosiaalityön kanssa yhteisestä tietojärjestelmästä huolimatta oikeuksia nähdä yhteisistä asiakkaista lastensuojelussa laadittuja kirjauksia. Tällä hetkellä molemmat viranomaistahot kirjaavat yhteisistä tapaamisista omat muistiinpanonsa samaan tietojärjestelmään. Haastateltujen mukaan työajan käytön näkökulmasta toimiva ratkaisu olisi sopia tapauskohtaisesti kirjauksen hoitava taho sen lisäksi, että sekä lastensuojelun

että maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijät pystyisivät näkemään toistensa laatimat asiakasta koskevat kirjaukset.

Sosiaalityöntekijöiden kuvaukset maahanmuuttajatyön ja lastensuojelun sosiaalityön toimivasta yhteistyöstä liittyvät yksittäisiin asiakastapauksiin. Niitä voi kuitenkin lähestyä hyväksi koettuina toimintamalleina, joita on syytä tarkastella ja kehittää edelleen yhteisessä keskustelussa. Haastatellut mainitsevat toimivan yhteistyön esimerkkinä lastensuojelun ja maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijöiden työparina tekemät lastensuojelutarpeen selvitykset (nykyinen palvelutarpeen arvio) sekä yksityismajoitus selvitykset, jossa selvitetään, voiko yksintullut turvapaikanhakija- tai pakolaislapsi muuttaa yksityiseen perheeseen asumaan. Koska maahanmuuttajatyön ja lastensuojelun sosiaalityön yhteisten asiakkaiden määrä on ollut aikaisemmin vähäinen, sosiaalityöntekijät eivät ole juurikaan laatineet asiakassuunnitelmia yhdessä. Ryhmähaastatteluissa käytyjen keskustelujen tuloksena haastatellut pitävät yhteisten asiakkaiden asiakassuunnitelmien laatimista sosiaalityön sektorirajat ylittävässä yhteistyössä keskeisenä kehitystarpeena.

Sosiaalityöntekijät kertovat kokeneensa hyväksi sellaiset viranomaisten keskinäiset tapaamiset tai muut keskustelut, joissa eri sektoreilla työskentelevät sosiaalityöntekijät ovat pystyneet hyödyntämään ja jakamaan tietoa ja osaamista keskenään. Erityisesti lastensuojelun sosiaalityöntekijät korostavat, ettei heillä ole tarpeeksi tietoa yksintulleille turvapaikanhakija- ja pakolaislapsille suunnatuista palveluista.

”Kyllä meillä työntekijöillä on, minullakin on täysin hahmottamatta tämä maahanmuuttajatyön kuvio.. Että osattaisi hyödyntää sitä yhteistyötä oikealla tavalla. Että löydettäisi siihen niitä keinoja.” (Lastensuojelun sosiaalityöntekijä)

Lastensuojelun sosiaalityöntekijät kertovat tarvitsevansa maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijöiltä tietoa yksintulleiden palvelujärjestelmästä ja kotouttamisprosessista. Lisäksi lastensuojelun sosiaalityöntekijät tuovat esille, että maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijöillä on kokemusta maahanmuuttajuudesta sekä yksintulleiden erityisistä tilanteista ja tarpeista, jota kaikilla lastensuojelun sosiaalityöntekijöillä ei ole.

”.. Niin silti ehkä tarvitaan vielä yhteistyötä.. jotta se kotouttamisprosessi ei kärsi siitä. Ehkä heillä (maahanmuuttajatyön sosiaalityöllä) on parempi näkökulma, jos ajatellaan

vaikka maahanmuuttajien asemaa Suomessa ja mitä hän (yksintullut lapsi) tarvitsee.”
(Lastensuojelun sosiaalityöntekijä)

Myös maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijät kertovat tarvitsevansa lisää tietoa lastensuojelun palveluihin liittyen, kuten seuraava aineistonäyte osoittaa:

”..Ajattelin että sen tiedon jakaminen niin kun lastensuojelun asiantuntijan kanssa, joka tuntee palveluverkoston ja mahdollisuudet ja arvioi esimerkiksi lastensuojelun toimenpiteitä, että missä kohdassa mikäkin tuki on riittävää ja pitääkö toimia esimerkiksi järeämmin jossain vaiheessa. Täytyykö vaikka kiireellisen sijoituksen kriteerit jossain vaiheessa.. Sellainen selkeä yhteisen keskustelun tarve ja kummankin roolin jotenkin sellainen ymmärtäminen, että miten se yhteistyö olisi sujuvampaa.”
(Maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijä)

Kuten maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijä edellisessä aineistonäytteessä toteaa, yksintulleen turvapaikanhakija- tai pakolaislapsen lastensuojelullista huolta herättävän tilanteen arvioiminen edellyttää sekä maahanmuuttajatyön että lastensuojelun sosiaalityön sosiaalityöntekijöiden yhteistyötä, jolloin molempien sektoreiden osaamista ja mahdollisia palveluja voidaan hyödyntää.

Seuraava haastateltujen esiin nostama esimerkki kuvaa osuvasti maahanmuuttajatyön ja lastensuojelun sosiaalityön yhteisen keskustelun ja tiedon jakamisen tärkeyttä.

Yksintulleet turvapaikanhakija- ja pakolaislapset asuvat ryhmäkodeissa, perheryhmäkodeissa, tukiasumisyksiköissä tai yksityismajoituksessa, joissa yksityismajoitusta lukuun ottamatta työskentelee sosiaalialan koulutuksen saaneita ohjaajia. Kaikilla, myös yksityismajoituksessa asuvilla yksintulleilla lapsilla on nimetty sosiaalityöntekijä. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden puheesta käy ilmi, etteivät he aina tiedä, millaisesta asumisympäristöstä on kysymys. Koska yksintulleille tarkoitetuissa asumisyksiköissä työskentelee sosiaalialan koulutuksen saaneita ammattilaisia, rinnastavat lastensuojelun sosiaalityöntekijät asumisyksiköt helposti lastensuojelulaitoksiin, mistä asumisyksiköissä ei kuitenkaan ole kysymys. Tällöin asiakkaan jo olemassa olevat palvelut tulee arvioitua tukevammiksi kuin mitä ne todellisuudessa ovat.

”.. Minulle on tullut viestiä, että mitä arvoa on lastensuojelulla, kun on jo sosiaaliohjaajat ja sosiaalityöntekijät ja yksikön ohjaajat. Mutta sitten just se, että

minusta tuntuu, että ihan hirveän pitkään noidenkin kahden nuoren kanssa sinniteltiin.. Että siinä vaiheessa kun oli päihteiden käyttöä, nuorta ei näy yksikössä, ei voi millään tavalla pitää sitä yksikössä, on rikollista toimintaa. Niin siinä vaiheessa jotenkin se, että miten se yhteinen, että mitä tehdään, pohditaan yhdessä, yhteinen palvelutarpeen arvio yhdessä..” (Maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijä)

Vaikka yksintulleiden asumisyksiköissä työskentelee sosiaalialan koulutuksen saaneita henkilöitä, esimerkiksi tukiasumisyksikössä ohjaajia on huomattavasti vähemmän käytettävissä kuin perheryhmäkodissa. Laitosmaisesta asumisympäristöstä ja sosiaalialan koulutuksen saaneista ohjaajista huolimatta asumisyksiköissä ei ole käytössään lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimenpiteitä tai erityistä osaamista vakavasti oireileviin lapsiin liittyen.

”..Se vaatii paljon sitä vuoropuhelua siitä, että mitä se meidän työ siellä (asumisyksikössä) on, mihin se (asumisyksikkö) pystyy. Niin kun vastaamaan.. sen nuoren tarpeisiin ja missä meillä on haasteita. Ja toisaalta myös maahanmuuttoviraston toiminnasta ja turvapaikkaprosessin toiminnasta, että miten se tulee etenemään. Toisaalta lastensuojelu on puhunut puolestaan sitä, miten lastensuojelun näkökulmasta katsotaan sitä huolta ja mitä laki velvoittaa ja miten toimitaan. On tosi paljon niin kun ollut hyvää keskustelua, mutta sitten on tullut myös sitä, että mitä me voidaan tehdä niin kun sen nuoren kohdalla.” (Maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijä)

Tutkielmaan osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden näkemysten mukaan lastensuojelun ja maahanmuuttajatyön välille tarvitaan entistä vahvempaa yhteistä keskustelua, jossa sosiaalityön eri osa-alueiden osaamista voidaan hyödyntää yksintulleen lapsen tilanteen ratkaisemiseksi. Haastateltujen puheesta on löydettävissä Raunion (2009) ja Julie Drury-Hudsonin (1999) erittelemiä ammatillisen toiminnan perustana olevia tiedon lajeja. Sosiaalityöntekijöiden mukaan eri sektoreiden erikoistunut saaminen on osittain tieteellistä tietoa, sekä organisaatioihin, lakeihin ja sosiaalityön ympäristöihin liittyvää menettelytapatietoa. Lisäksi erikoistunut osaaminen sisältää haastateltujen mukaan käytännön kokemustietoa, jota kertyy arjen asiakastyön käytännöissä. (Myös Raunio 2009, 121–122, 151; Drury-Hudson 1999, 149; ks. Eteläpelto 1997, 98–99.)

Haastatellut toivovat voivansa jatkossa hyödyntää yhteistyökumppaneiden erikoistunutta osaamista yksintulleisiin lapsiin, pakolaisuuteen, monikulttuurisuuteen, tiettyihin palveluihin ja lainsäädäntöön liittyen (vrt. Paloniemi ym. 2011, 18–19).

7.2 Lastensuojelun asiakkuus ja palveluiden kehittämisen tarve

Maahanmuuttajatyön ja lastensuojelun sosiaalityön yhteistyöhön liittyy läheisesti kysymys siitä, missä vaiheessa yksintulleen turvapaikanhakija- tai pakolaislapsen tilanteesta tulisi olla yhteydessä lastensuojeluun ja kenen palveluilla kulloiseenkin tilanteeseen tulisi vastata. Kysymykset mietityttävät sekä maahanmuuttajatyön että lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä.

Maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijät kertovat pyrkineensä hyödyntämään maahanmuuttajatyössä käytössä olevien palveluiden mahdollisuudet ratkaista ongelmallinen tilanne ennen yhteydenottoa lastensuojeluun. Haastatellut maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijät kertovat kääntyvänsä lastensuojelun puoleen silloin, kun tilanteen vakavuus ylittää ilmoitusvelvollisuuden kriteerit, omien palveluiden ei katsota olevan riittäviä ja tilanteen ratkaisemiseen tarvitaan moniammatillista osaamista. Siitä huolimatta sekä lastensuojelun että maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijät kertovat joutuvansa pohtimaan jatkuvasti, mitä lisäarvoa lastensuojelu voi tuoda työskentelyyn ja millaisia mahdollisia lisäpalveluja lastensuojelusta voidaan yksintulleille lapsille tarjota.

”Minä just mietin tätä, että se vaihe on just se, että se lapsi pitää sijoittaa sinne lastensuojeluyksikköön. Että tämä on juuri se mitä me pohditaan, että mitä meillä on antaa, avopalveluissa antaa enemmän kuin teillä (maahanmuuttajatyössä). Kun seuraava askel on juuri se sijoitus.” (Lastensuojelun sosiaalityöntekijä)

Ryhmähaastatteluiden ajankohtana lastensuojelun avohuollossa ei ollut sosiaalityöntekijöiden mukaan tarjolla sellaisia tukitoimia, joita maahanmuuttajatyön asiakkuudella ei pystyttäisi tarjoamaan. Haastatellut sosiaalityöntekijät nostavat esiin, että yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten kanssa tehtävän sosiaalityön kannalta ongelmallisia tilanteita syntyy silloin, kun asiakkaasta on ilmaistu lastensuojelullinen huoli ja asumisyksiköiden omat keinot puuttua asiakkaan tilanteeseen ovat riittämättömiä. Mikäli tilanteet eivät vaadi lastensuojelun sijoitustoimenpiteitä, lastensuojelussa ei ole tarjota sellaisia avohuollon tukitoimia, joita yksintulleiden asumisyksiköissä ei olisi jo käytettävissä. Tämä johtaa tilanteeseen,

joissa molemmat viranomaistahot tunnistavat tukitoimien tarpeen, mutta tarvittavia palveluja ei ole.

”.. Pohdittiin juuri sitä, että ei me koettu, että meillä olisi mitään siihen sitten teidän (maahanmuuttajatyön) palveluiden ohi tai yli..”(Lastensuojelun sosiaalityöntekijä)

Sosiaalityöntekijöiden mukaan lastensuojelun yksintulleille turvapaikanhakija- ja pakolaislapsille tarjoamat tukitoimet ovat pitkälti sijoituksia ja huostaanottoja, jotka ovat viimesijaisia toimenpiteitä. Silloin lasta koskeva huoli on haastateltujen mukaan jo erityisen vakava ja tilanteen ratkaisemiseksi tarvitaan usein erilaisia rajoitustoimenpiteitä tai erityistä hoidollista ympäristöä. Erityisen haastavana haastatellut pitävät asiakkaan tilanteeseen puuttumista silloin, kun asiakas on täyttämässä pian 18 vuotta.

”.. Mutta mitä sitten kuulee joskus.. niin ovat nämä vastuukysymykset sitten kuitenkin, että voisiko tätä hoitaa nyt lastensuojelusta vai saisiko tämän palvelun sieltä asumisyksiköstä.. Mutta ne on sitten selkeitä, kun lähdetään huostaanottoa valmistelemaan.”(Lastensuojelun sosiaalityöntekijä)

Eräs lastensuojelun sosiaalityöntekijä pohtii yksintulleen lapsen kanssa työskentelyä siitä näkökulmasta, ettei lapsella ole vanhempia Suomessa. Sosiaalityöntekijän mukaan lastensuojelun palvelut on suunnattu perheille ja lastensuojelussa on perinteisesti totuttu huomioimaan lapsen vanhemmat ja työskentelemään heidän kanssaan. Yksintulleen lapsen kohdalla tilanne on kuitenkin poikkeuksellinen, sillä tarjolla olevia lastensuojelun palveluja ei ole lähtökohtaisesti suunnattu ilman vanhempia olevalle asiakkaalle.

”..Meidän palvelut on tarkoitettu perheelle ja se (yksintullut asiakas) on tosi erikoinen tapaus.” (Lastensuojelun sosiaalityöntekijä)

Sosiaalityöntekijät nostavat keskustellessaan esiin, että viime vuosien aikana lastensuojelun palveluja on kehitetty vastaamaan asiakkaiden moninaisiin tarpeisiin. Siitä huolimatta haastatellut viittaavat siihen, että suomalainen palvelujärjestelmä ei tällä hetkellä aina vastaa yhä monikulttuurisemman asiakaskunnan tarpeisiin tarvittavissa määrin.

”..Ei välttämättä ne Suomen palvelut, minä monta kertaa mietin.. että meidän kyllä niin kun perhekuntoutukset, sijoitustoimenpiteet, ne ei kyllä niin kun yhtään vastaa maahanmuuttajataustaisten perheiden sitä niin kun perhemaailmaa ja heidän elämänsä siellä kotona ja miten heitä kuntoutetaan. Se sopii suomalaiseen ajattelumalliin ja meidän perhearvoihin ja meidän tapaan kasvattaa lapsia, meidän yhteiskunnan normeihin ja perhenormeihin, mikä on se haaste niissä palveluissa ja miten niiden pitäisi kehittyä.” (Maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijä)

Kuten maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijä toteaa yllä olevassa aineistonäytteessä, palvelujärjestelmän yhtenä puutteena voidaan pitää sitä, että monet tarjolla olevat palvelut perustuvat suomalaiseen perhekäsitykseen ja kulttuuriin, joka ei vastaa kaikkien asiakkaiden tarpeita (myös Lähtenmäki 2013, 183). Asiakasmäärien kasvun myötä maahanmuuttajatyön ja lastensuojelun sosiaalityön lisääntyvä yhteistyö tarjoaa kuitenkin haastateltujen mukaan mahdollisuuden kehittää yksintulleiden lasten tarvitsemia palveluja. Sosiaalityöntekijät pitävät tärkeänä, että asiakkaan tilanteeseen liittyvät huolet ja palveluiden riittämättömyys tuodaan esiin siitä huolimatta, ettei lastensuojelussa olisi tarjota tarkoituksenmukaisia palveluita tilanteeseen puuttumiseksi.

”Ainoa tapa millä pystymme kehittämään niitä palveluita, on saada kokemuksia niistä tapauksista.. Että meillä on enemmän ja enemmän yhteistyötä vaikka lastensuojelun kanssa. Ja tulee vaikka sijoitusprosesseja ja me opimme niistä, että tämä ei välttämättä mennyt nuoren kannalta kauhean hyvin tai sitten että mikä olisi voinut mennä paremmin. Että voidaan lähteä miettimään niitä asioita. Mutta sitten toisaalta emme voi myöskään olla puuttumatta minun mielestä silloin, kun laki jo velvoittaa puuttumaan ja ilmoittamaan meitä työntekijöitä silloin kun se huoli on sen mukainen..” (Maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijä)

Siitä huolimatta, että kasvavat asiakasmäärät tuovat näkyväksi palveluiden kehittämiskohtia, sosiaalityöntekijät pohtivat miten ja mille tahoille ilmeisen puutteelliseksi koetuista palveluista tulee välittää viestiä, jotta tilanne muuttuisi.

”Minua kiinnostaa, että kun me kaikki jaetaan se sama kokemus siitä, että palvelut eivät ehkä vastaa siihen tarpeeseen.. Mutta sitten se että mihin taholle ja minne sitä viestiä pitäisi viedä eteenpäin siitä, että oikeasti tulee muutosta siihen. Että meillä on kasvava tällainen asiakaskunta, meillä on monikulttuurinen yhteiskunta, sitten meillä on vielä erityisryhmänä nämä yksintulleet alaikäiset jotka tarvitsevat erityistä tukea. Niin mikä

se foorumi on viedä sitä viestiä ja koota sitä kokemustietoa ja viedä sitä johonkin, että palvelut voi kehittyä.” (Maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijä)

Sosiaalityöntekijät jakavat keskinäisen ymmärryksen siitä, etteivät olemassa olevat palvelut aina vastaa yksintulleiden lasten tarpeisiin. Yksintulleiden erityisiin tarpeisiin vastaamisen rinnalla sosiaalityöntekijät tunnistavat puutteita laajemminkin monikulttuuristuvan asiakaskunnan tarpeiden huomioon ottamisessa sosiaalipalveluissa. Sosiaalityöntekijät eivät kuitenkaan tunnista työnsä sisällöissä olevan niitä kanavia, joiden kautta he voisivat välittää tietoa palveluissa havaitsemistaan puutteista.

”..Mutta aina mieltii, että kukin työntekijä mieltii sitä yksilökohtaista asiakastyötä, niin mieltii että miten minä saan mahdutettua myös sitä (rakenteellista sosiaalityötä) ja millä tavalla..” (Lastensuojelun sosiaalityöntekijä)

Haastatellut sosiaalityöntekijät kertovat olevansa halukkaita välittämään tietoa asiakastyön kautta näkyväksi tulleista palveluiden kehitystarpeista, mikäli siihen tarjoutuisi mahdollisuus. Haastateltujen mukaan rakenteellinen sosiaalityö on kuitenkin alisteisessa asemassa yksilökohtaiselle asiakastyölle, jonka koetaan jo itsessään olevan kiireistä ja niukasti resursoitua. Sosiaalityöntekijät toivovat keinoja välittää asiakastyöhön perustuvaa tietoaan ja asiantuntemustaan yksintulleiden lasten tarpeista ja tarpeisiin vastaavista sosiaalipalveluista osaksi yhteistyötä ja palveluiden suunnittelua. (ks. myös Sosiaalihuoltolaki 1310/2014, 7 §.) Haastattelut osoittavat, että sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta keskeisimpiä kehittämisen kohteita ovat maahanmuuttajatyön ja lastensuojelun yhteistyön vahvistaminen, eri viranomaisille kuuluvien tehtävien selkeyttäminen ja lastensuojelun avohuollon tukitoimien kehittäminen niin, että ne vastaavat paremmin yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten tarpeisiin.

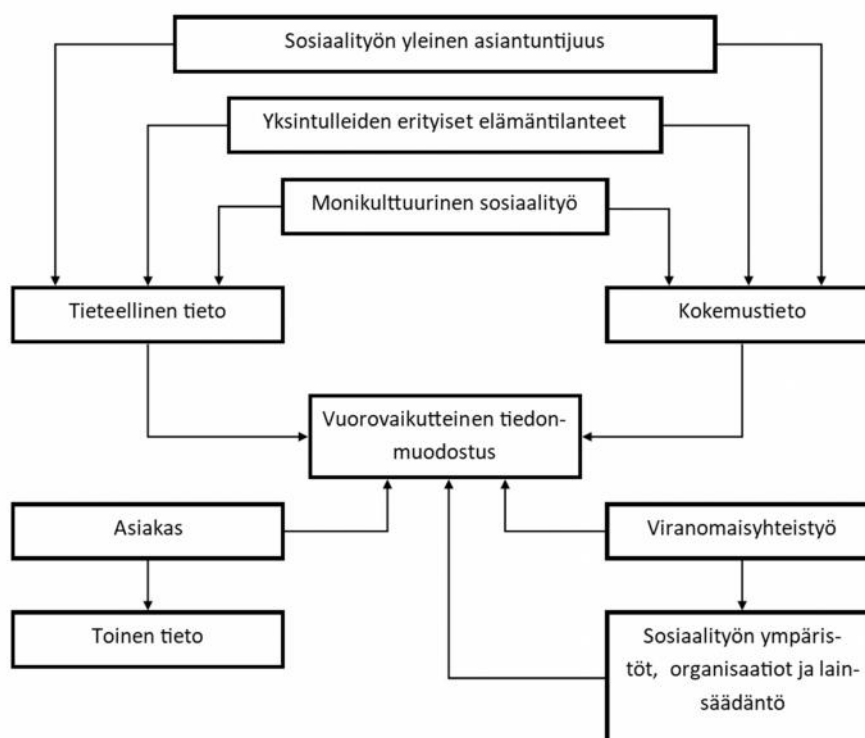
8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Olen tarkastellut pro gradu -tutkielmassani yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten parissa tehtävää sosiaalityötä. Yksintulleiden lasten sosiaalityön asiakkuuksien määrä kasvoi nopeasti vuoden 2015 aikana. Tutkielman aiheesta ei ole juurikaan aikaisempaa tutkimusta sosiaalityön näkökulmasta. Aihe on kuitenkin erittäin

ajankohtainen. Halusin selvittää, millaisia näkemyksiä sosiaalityöntekijöillä on yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten kanssa tehtävän sosiaalityön asiantuntijuudesta ja miten yksintulleiden lasten asiakkuuksiin liittyvä maahanmuuttajatyön ja lastensuojelun yhteistyö sosiaalityöntekijöiden mielestä toimii.

Suomessa on ajateltu, että sosiaalityön asiantuntijuuden erityisyys ei liity erikoistumiseen vaan sen geneerisyyteen (esim. Aho 1999, 330; Raunio 2000, 44). Yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten määrän kasvu kuitenkin osoittaa, että sosiaalityön erikoistuneen osaamisen tarve on kasvanut. Yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten parissa tehtävä sosiaalityö rakentuu sosiaalityön yleiselle, koulutukseen perustuvalle asiantuntijuudelle, kuten minkä tahansa asiakasryhmän kanssa työskentely (ks. Saaristo 2000, 31–32). Sen ohella työskentely edellyttää asiakasryhmään liittyvää erikoistunutta osaamista, jota olen tutkielmassani pyrkinyt erittelemään.

Kuva 4. Tiivistelmä tutkielman tuloksista. Yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten kanssa tehtävän sosiaalityön asiantuntijuuden rakentuminen.

Tutkielmaan osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelut osoittavat, että yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten kanssa tehtävän sosiaalityön asiantuntijuus rakentuu sosiaalityön geneerisen asiantuntijuuden ohella yksintulleiden lasten elämäntilanteiden ja monikulttuurisen sosiaalityön edellyttämälle osaamiselle. Yksintulleita lapsia yhdistää pakotettu erossa oleminen vanhemmista sekä pakolaisuuteen ja maahanmuuttajuuteen liittyvät lähtökohdat, olosuhteet ja erityistarpeet, jotka ovat läsnä yksintulleiden arjessa ja siten merkittäviä myös sosiaalityön kannalta (ks. myös Katisko 2012, 16).

Haastateltujen monikulttuurisen sosiaalityön sisältöihin liittyvässä puheessa painottuu eri kulttuureihin liittyvä tiedollinen osaaminen, kulttuuristen erojen huomioiminen sekä omien kulttuuristen sitoumusten ja ennakkoluulojen tunnistaminen (ks. myös Stier 2004, Katisko 2011, 62; Järvinen 2004, 162). Sosiaalityöntekijöiden mielestä kulttuureja koskevan tiedollisen osaamisen puute voi johtaa virheelliseen tulkintaan asiakkaan tilanteesta ja tarpeista (myös Pitkänen 2006, 114; Anis 2001, 17). Aineiston analyysin perusteella voi todeta, että eettisesti kestävä työskentely eri kulttuuritaustaa edustavien asiakkaiden kanssa edellyttää kriittistä reflektiivisyyttä, eli valmiutta kyseenalaistaa omaa toimintaansa ja oppia kokemuksista (Karvinen 1999, 28; Raunio 2009, 156).

Haastateltujen sosiaalityöntekijöiden puheesta on löydettävissä muun muassa Raunio (2009) ja Drury-Hudsonin (1999) määrittelemät sosiaalityön ammatillisen toiminnan perustana olevan tiedon lajit. Sosiaalityöntekijöiden käsitykset yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten kanssa tehtävästä sosiaalityöstä voi eritellä tieteelliseen tutkimustietoon, asiakastyöhön perustuvaan käytännön kokemustietoon, sekä sosiaalityön ympäristöihin, organisaatioihin ja lainsäädäntöön liittyvään tietoon perustuviksi. (Raunio 2009, 121-122, 128-129; Drury-Hudson 1999, 149.)

Sosiaalityössä ainoastaan työntekijä ei ole tietämisen ja toiminnan keskus (Raunio 2009, 164). Juhilan (2006) kumppanuussuhteeksi nimeämä sosiaalityön orientaatio kuvaa hyvin haastateltujen näkemyksiä sosiaalityöntekijän ja asiakkaan tasaveroisesta vuorovaikutuksesta. Kumppanuussuhteeseen perustuvan sosiaalityön horisontaalisessa asiantuntijuudessa sosiaalityöntekijän asiantuntijuus ei ylitä asiakkaan asiantuntijuutta. (Mt., 115, 137–138; Aho 1999, 331.) Haastatellut korostavat vuorovaikutteisen

tiedonmuodostuksen tärkeyttä, jossa asiakkaan kokemustiedon, eli toisen tiedon merkitys painottuu sosiaalityöntekijän asiantuntijatiedon ohella (ks. myös Raunio 2009, 166; Mönkkönen 2002, 56–57). Tarvittaessa vuorovaikutteiseen tiedonmuodostukseen osallistuu myös muita asiantuntijoita (vrt. Paloniemi ym. 2011, 18–19).

Sosiaalityöntekijöiden haastatteluiden perusteella maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijöillä on lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä enemmän yksintulleisiin turvapaikanhakija- ja pakolapsiin liittyvää asiantuntemusta. Ero on ymmärrettävä, sillä maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijät työskentelevät suunnitelmallisesti kyseisen asiakasryhmän kanssa, kun taas lastensuojelussa yksintulleet lapset muodostavat marginaalisen asiakasryhmän. Vaikka yksintulleita koskevat lastensuojeluilmoitukset eivät sisällöllisesti poikkea valtaväestöä koskevista lastensuojeluilmoituksista, haastatellut kertovat niiden taustalla olevan sellaisia syitä, joita lastensuojelun sosiaalityöntekijät eivät ole tottuneet kohtaamaan (myös Katisko 2012, 41; Anis 2008, 90).

Yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten erityiset tilanteet haastavat sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuuden lisäksi sosiaalityöntekijöiden toimintatapoja, työmenetelmiä ja nykyisiä palveluja. Keskeinen esimerkki uusien toimintatapojen ja palveluiden kehittämisen tarpeesta on yksintulleen turvapaikanhakija- tai pakolaislapsen ulkomailla asuvan perheen kanssa työskentely tilanteissa, joissa lapsilla on yhteys perheeseen. Siitä huolimatta, että sosiaalityöntekijät pitävät lapsen yhteydenpitoa ulkomailla asuvaan perheeseen lähtökohtaisesti lapsen voimavarana, perheen kanssa työskentelyyn liittyy lukuisia kysymyksiä, eikä työskentelyyn ole valmiita toimintamalleja.

Tutkielmaan osallistuneiden sosiaalityöntekijän mukaan lastensuojelun avohuollossa ei juurikaan ole sellaisia palveluja, joita maahanmuuttajatyö ei pystyisi tarjoamaan. Siksi yksintulleille tarjotut lastensuojelun palvelut ovat pääasiassa lastensuojelun sijoituksia ja huostaanottoja. Lastensuojelullinen apu tulisi kuitenkin antaa ensisijaisesti lapsen luonnollisessa kasvuympäristössä. Tämä tarkoittaa, että myös ryhmä- ja perheryhmäkodeissa sekä tukiasumisyksiköissä asuville lapsille avohuollon tukitoimien järjestäminen on sijaishuoltoon nähden ensisijaista (Sosiaali- ja terveysministeriö 2014, 23–25; Työ- ja elinkeinoministeriö 2014, 19).

Tutkielmaan osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden mielestä lastensuojelun ja maahanmuuttajatyön sosiaalityön välisessä viranomaisyhteistyössä on tällä hetkellä puutteita sekä yleisen, yhteisen keskustelun että asiakaskohtaisen työskentelyn tasoilla. Haastateltujen sosiaalityöntekijöiden tapaan Työ- ja elinkeinoministeriö (2014, 5, 11) on kiinnittänyt selvityksessään huomiota maahanmuuttajatyön ja lastensuojelun yhteistyön sujuvuuden haasteisiin, kuten eri viranomaisille kuuluvien tehtävien ja lakien välisten suhteiden epäselvyyteen. Viranomaisten välistä yhteistyötä kuitenkin tarvitaan, jotta yksintulleet turvapaikanhakija- ja pakolaislapset saavat tarvitsemansa avun oikeaan aikaan (vrt. Sosiaali- ja terveysministeriö 2014, 23). Yhteistyötä tulisi kehittää niin, että työskentelyssä voidaan hyödyntää sosiaalityön eri osa-alueiden erikoistunutta asiantuntijuutta.

9 TUTKIMUSPROSESSIN ARVIOINTI

Tutkielmani lähtökohdat ovat ohjanneet tarkastelemaan yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten parissa työskentelyyn liittyviä erityiskysymyksiä. Erityisyyteen kohdistuvan kiinnostukseni ohella onkin tärkeää todeta, että yksintulleita asiakkaita tulisi ensisijaisesti kohdella lapsina (Crépeau 2013, 4). Yksintulleiden lasten kanssa työskentelyn lähtökohtana tulee olla se, että kaikki ihmiset jakavat samat perustarpeet kulttuuristaan tai taustastaan riippumatta (Stier 2004, 14). En viittaa yksintulleisiin turvapaikanhakija- ja pakolaislapsiin liittyvällä erikoistuneella osaamisella siihen, että yksintulleet lapset olisivat itsessään erilaisia tai ongelmallisempia kuin kantaväestöä edustavat asiakkaat. Sen sijaan osaaminen liittyy pakotettuun erossa olemiseen vanhemmista sekä pakolaisuuteen ja maahanmuuttajuuteen liittyviin lähtökohtiin, olosuhteisiin ja tarpeisiin, jotka sosiaalityössä tulee ottaa huomioon (ks. Katisko 2012, 16).

Laadullisen tutkimuksen validiteetin ja reliabiliteetin tarkastelussa korostuu analyysin systemaattisuus ja tulkinnan luotettavuus (Ruusuvuori ym. 2011, 27). Keräsin aineiston sosiaalityöntekijöille suunnattujen ryhmähaastattelujen avulla. Haastatteluihin osallistuminen edellytti työkokemusta yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten kanssa tehtävästä sosiaalityöstä. En halunnut rajata työkokemuksen määrää, sillä varsinkin lastensuojelussa kyseinen asiakasryhmä on suhteellisen uusi.

Ryhmähaastatteluihin osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden kokemus yksintulleiden kanssa tehtävästä sosiaalityöstä vaihteli ryhmähaastatteluiden toteutushetkellä yksittäisistä asiakastapauksista kuukausiin, vuosiin tai useisiin vuosiin, joten haastatteluissa on edustettuina hyvin erilaiset tulokulmat aiheeseen.

Ryhmähaastatteluiden yhteydessä on syytä tarkastella ryhmädynamiikan ja valtahierarkioiden vaikutusta sille, kuka puhuu ja mitä sanotaan (Hirsjärvi & Hurme 2001, 63; Eskola & Suoranta 2008, 95). Tutkielmassani valtahierarkioiden tarkastelu on tärkeää erityisesti siksi, että sosiaalityöntekijöiden esimiehet osallistuivat ryhmähaastatteluihin. Esimiesten osallistuminen kaikkiin ryhmähaastatteluihin on voinut vaikuttaa haastattelujen kulkuun sekä siihen, mitä tai miten sosiaalityöntekijät ovat keskustelleet annetusta aiheesta. Tämä mahdollisuus on ristiriidassa sen kanssa, että ryhmähaastattelujen tavoitteena on avoin ja vapaa ilmapiiri (Eskola ja Suoranta 2008, 97). Toisaalta esimiesten läsnäolo näyttäytyi ryhmähaastatteluissa vahvuutena, sillä heillä oli muita osallistujia pidempi työkokemus sosiaalityöstä yksintulleiden lasten parissa.

Aikaisempi työkokemukseni on vaikuttanut siihen, miten lähestyn ja ymmärrän tutkielmani aihetta. Olen työskennellyt sekä lastensuojelun että maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijänä. Tutkielman tekijänä olen pyrkinyt tunnistamaan työhistoriani ohjaamat ajattelutapani erityisesti aineiston analyysin yhteydessä. Aikaisempi työkokemukseni on kuitenkin myös edesauttanut tutkielman tekoa. Aineistolähtöistä sisällönanalyysiä tekevän tutkielman tekijän tulee pyrkiä tutkittavien ymmärtämiseen heidän omista näkökulmistaan käsin (Tuomi & Sarajärvi 2013, 113). Maahanmuuttajatyön ja lastensuojelun sosiaalityön työkokemukseni on syventänyt ymmärrystäni tutkimuksen aihetta ja tutkimukseen osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä kohtaan.

Tutkielman tekijänä olen tuntenut kaikki maahanmuuttajatyön ryhmähaastatteluihin osallistuneet sosiaalityöntekijät, mikä on voinut vaikuttaa osallistujien käymään keskusteluun. Koin kuitenkin, että tuttuus edisti haastattelutilanteen luontevuutta ja luottamuksellisuutta. Lastensuojelun sosiaalityöntekijät tiesivät etukäteen, että työskentelen tutkielman tekohetkellä maahanmuuttajatyössä. Siitä huolimatta, että korostin haastattelutilanteessa olevani tutkijan roolissa sen sijaan että edustaisin työpaikkaani, tieto on voinut vaikuttaa ryhmähaastattelujen kulkuun. Esimerkkinä tästä

mainittakoon, että lastensuojelun sosiaalityöntekijöille järjestetyn ryhmähaastattelun alussa sosiaalityöntekijät lähestyivät yhteistyötä koskevia kysymyksiä kertoen ainoastaan hyvin sujuneesta yhteistyöstä. Vasta ryhmähaastattelun keskivaiheilla sosiaalityöntekijät nostivat esiin yhteistyöhön liittyviä kehittämiskohteita. Tutkielman tekijänä uskallan päätellä, että sosiaalityöntekijät ovat saattaneet pyrkiä tuomaan esiin näkökulmia, joiden uskoivat miellyttävän tutkielman tekijää.

Olen pyrkinyt tutkimusaineiston analyysissä systemaattisuuteen ja järjestelmällisyyteen (ks. Ruusuvuori ym. 2011, 27). Käsittelen tutkimusaineiston analyysin etenemisen vaiheita luvussa 4.3.2, jossa selvennän analyysiin liittyviä valintoja ja vaiheita esimerkkien avulla. Tuloslukujen otsikot *yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten kanssa tehtävän sosiaalityön asiantuntijuus* ja *Maahanmuuttajatyön ja lastensuojelun sosiaalityön yhteistyö* on luotu analyysin kahdesta yhdistävästä luokasta (ks. Tuomi & Sarajärvi 2013, 112). Niiden alla olevat alaluvut edustavat pääosin analyysin pääluokkia, jotka olen koostanut analyysin yläluokkien ja edelleen alaluokkien perusteella. Poikkeuksen muodostavat pääluokat *Sosiaalityöntekijöiden osaamisen kehittämisen tarve* ja *Palveluiden kehittämistarpeet ja rakenteellisen sosiaalityön vaatimus* joita olen käsitellyt niiden teemojen ohessa, joihin kehittämisen tarpeet kulloinkin liittyvät.

Ryhmähaastatteluiden etuna voidaan pitää niiden vahvaa keskustelullista luonnetta. Aineistonkeruumenetelmänä ryhmähaastattelu mahdollisti sosiaalityöntekijöiden keskustelun heitä aidosti askarruttavista aiheista. Kerätty aineisto on monipuolinen ja ajankohtainen katsaus yksintulleiden lasten parissa tehtävään sosiaalityöhön sekä lastensuojelun ja maahanmuuttajatyön yhteistyöhön. Erityisesti yhteistyön ja palveluiden tarkastelun yhteydessä on kuitenkin otettava huomioon, että kaikki ryhmähaastatteluihin osallistuneet sosiaalityöntekijät työskentelevät saman kunnan alueella. En huomioi tutkielmassani yksintulleiden lasten parissa tehtävän sosiaalityön mahdollisia kuntakohtaisia eroja. Siitä huolimatta myös maahanmuuttajatyön ja lastensuojelun yhteistyötä koskevat tulokset käsittelevät sosiaalityöntekijöiden kiinnostavina ja erityisinä pitämiä kysymyksiä, joita voi tarkastella kyseistä kuntaa laajempina toimivaan yhteistyöhön ja sosiaalipalveluiden järjestämiseen liittyvinä näkökulmina.

Yksintulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten tilanteisiin liittyy lukuisia sosiaalityötä haastavia erityiskysymyksiä, jotka edellyttävät jatkotutkimuksen ohella sosiaalityön toimintamallien ja palveluiden kehittämistä. Tässä tutkielmassa olen perehtynyt yksintulleiden kanssa tehtävään sosiaalityöhön ainoastaan sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Tutkimusprosessini aikana pohdin usein, miltä tulokset näyttäisivät, mikäli olisin haastatellut tutkielmaani varten myös yksintulleita lapsia. Olisi kiinnostavaa tutkia, millaisia näkemyksiä yksintulleilla lapsilla on kokemukseen perustuvasta asiantuntijuudesta ja erityisesti siitä, millaisen aseman se saa sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuuden rinnalla osana vuorovaikutteista tiedonmuodostusta.

Tutkielman tulokset osoittavat, että maahanmuuttajatyön ja lastensuojelun yhteistyötä tulee vahvistaa. Jatkossa olisi tärkeää tarkastella sekä lastensuojelulain soveltamisen käytäntöjä yksintulleisiin turvapaikanhakija- ja pakolaislapsiin, että lastensuojelun avohuollon tukitoimien riittävyyttä ja suhdetta maahanmuuttajatyön palveluihin. Erityisesti työskentely lapsen ulkomailla asuvan perheen kanssa edellyttää uusien toimintamallien kehittämistä. Tutkielma antaa viitteitä siitä, ettei jatkotutkimuksen ja sosiaalipalveluiden kehittämisen tarve liity ainoastaan yksintulleisiin turvapaikanhakija- ja pakolaislapsiin, vaan myös laajemmin maahanmuuton seurauksena yhä monikulttuurisemmaksi muuttuvaan sosiaalityöhön.

LÄHTEET

Aho, Päivi. 1999. Haasteet ja asiantuntijuus sosiaalialan työssä. Porvoo: WSOY, 328–329, 331.

Alanko, Salli. Marttinen, Irma & Mustonen, Henna (toim.) 2011. Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry. 2011. Lapsen etu ensin. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa. Yksintulleet projektin loppujulkaisu. Helsinki: Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry.

Alastalo, Marja & Åkerman, Maria. 2010. Asiantuntijahaastattelun analyysi: faktojen jäljillä. Teoksessa Ruusu vuori, Johanna. Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.) Haastattelun analyysi. Tallinna: Vastapaino, 373.

Anis, Merja. 2017. Maahanmuuttajat ja sosiaalityö. Teoksessa Kananoja, Aulikki. Lähteinen, Martti & Marjamäki Pirjo (toim.) Sosiaalityön käsikirja. Tallinna: Tietosanoma, 325–329.

Anis, Merja. 2013. Sosiaalityö ja maahanmuuttajat. Teoksessa Anne Alitolppa-Niitamo, Stina Fågel & Minna Säävälä (toim.) Olemme muuttaneet – ja kotoudumme. Maahanmuuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä. Helsinki: Väestöliitto, 149.

Anis, Merja. 2008. Sosiaalityö ja maahanmuuttajat. Lastensuojelun ammattilaisten ja asiakkaiden vuorovaikutus ja tulkinnat. Helsinki: Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 47/2008, 19–20, 27–28, 63, 68, 85–90, 100.

Anis, Merja. 2001. Asiantuntijuuden rakentuminen monikulttuurisessa lastensuojelun sosiaalityössä. Teoksessa Ryynänen, Ulla & Vornanen, Riitta (toim.) Tutkiva sosiaalityö. <http://www.sosiaalityontutkimuksenseura.fi/Tutkiva%20sosiaalityo/Tutkiva%20sosiaalityo%202001.pdf>. Viitattu 8.12.2017, 17–20.

Berg, Kristiina. 2012. Insha Allah – Sosiaalityötä pakolaisasiakkaiden kanssa. Teoksessa Minna Strömberg-Jakka & Teija Karttunen (toim.) Sosiaalityön haasteet. Tukea ammattilaisen arkeen. Jyväskylä: PS-kustannus, 15, 31.

Berger, Peter & Luckmann, Thomas. 2002. Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Helsinki: Gaudeamus, 29.

Berman, Helene. 2001. Children and war: current understandings and future directions', Public Health Nursing, 18/2001, 243-252.

Björklund, Krister. 2015. Unaccompanied refugee minors in Finland. Challenges and good practices in a Nordic context. Turku: Painosalama, 19, 42–47.

Björklund, Krister. 2014. Haluun koulutusta, haluun työtä ja elämän Suomessa. Yksintulleiden alaikäisten pakolaisten kotoutuminen Varsinais-Suomessa. Siirtolaisuusinstituutti, Tutkimuksia A 49. Turku, 17–19, 21, 34, 56–57.

Bryan, Catharine & Denov, Myriam. 2011. Separated refugee children in Canada: The construction of risk identity. Journal of Immigrant & Refugee Studies, 9(3), 242-266. doi:10.1080/15562948.2011.592806. Viitattu 17.10.2017.

Burr, Vivien. 2003. *Social Constructionism*. Routledge, 2–4.

Crépeau, François. 2013. Preface. The rights of all children in the context of international migration. Teoksessa International Organization for Migration (IOM). *Children on the move*.
http://publications.iom.int/system/files/pdf/children_on_the_move_15may.pdf. Viitattu 9.11.2017, 1, 4.

Derluyn, Ilse & Broekaert, Eric. 2007. Different perspectives on emotional and behavioral problems in unaccompanied refugee children and adolescents. *Ethnicity and Health* Vol. 12, No. 2, 4/2007, 141–162.

Devore, Wynetta & Schlesinger, Elfirede. 1999. *Ethnic-Sensitive Social Work Practice*. USA: Allyn and Bacon, 152–153..

Drury-Hudson, Julia. 1999. Decision Making in Child Protection: The Use of Theoretical, Empirical and Procedural Knowledge by Novices and Experts and Implications for Fieldwork Placement. *The British Journal of Social Work* 29 (1), 149.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha. 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylän Vastapaino, 94–97.

Eteläpelto, Anneli. 1997. Asiantuntijuuden muuttuvat määritykset. Teoksessa Kirjonen, Juhani. Remes, Pirkko & Eteläpelto, Anneli (toim.) *Muuttuva asiantuntijuus*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 97–99.

European Migration Network. 2009. Yksintulleet – näkökulmia ilman huoltajaa maahan saapuneiden lasten asemasta Suomessa. <http://docplayer.fi/3792427-Yksintulleet-nakokulmia-ilman-huoltajaa-maahan-saapuneiden-lasten-asemasta-suomessa.html>. Viitattu 6.11.2017.

Fingerroos, Outi. Tapaninen, Anna-Maria & Tiilikainen, Marja. 2016. Johdanto. Teoksessa Fingerroos, Outi. Tapaninen, Anna-Maria & Tiilikainen, Marja (toim.) *Perheen yhdistäminen. Kuka saa perheen Suomeen, kuka ei ja miksi?* Tampere: Vastapaino, 7–13.

Hall, Stuart. 2003. Kulttuuri, paikka identiteetti. Teoksessa Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli (toim.) *Erilaisuus*. Tampere: Vastapaino, 85–86.

Hallintolaki 434/2003.

Hammar-Suutari, Sari. 2009. Asiakkaana erilaisuus – kulttuurien välisen viranomais toiminnan etnografia. http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-219-303-2/urn_isbn_978-952-219-303-2.pdf. Viitattu 9.11.2017, 48–51, 61, 67–68, 214.

Heikkilä, Sanna. 2010. ”Ohjaaja kulkee vierellä ja tuuppii oikeaan suuntaan.” *Alaikäisinä Suomeen ilman huoltajaa turvapaikanhakijoina saapuneet nuoret. Tuetun asumisen mallin vaikutukset*. Helsinki: Erityishuoltojärjestöjen liitto EHJÄ ry.

Helander, Reetta & Mikkonen, Anna. 2002. Ikävä äitiä. Ilman huoltajaa tulleet pakolaislapset Suomessa. *Väestöliitto. Väestöntutkimuslaitos. Katsauksia E 13/2002*. Helsinki, 49–50, 122–124.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena. 2001. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino, 35, 48, 61–63, 136, 143–144.

Huijsmans, Roy. 2012. Beyond compartmentalization: A relational approach towards agency and vulnerability of young migrants. *New Directions for Child & Adolescent Development* 136, 29–45.

Herz, Marcus & Lalander, Philip. 2017. Being alone or becoming lonely? The complexity of portraying ‘unaccompanied children’ as being alone in Sweden. *Journal of Youth Studies*. <http://dx.doi.org/10.1080/13676261.2017.1306037>. Viitattu 12.10.2017.

Jensen, Tine & Skårdalsmo, Envor & Fjermestad, Krister. 2014. Development of mental health problems – a follow-up study of unaccompanied refugee minors. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health* 2014 8:29.

Juhila, Kirsi. 2006. Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino, 106, 113, 115, 137–138, 151.

Järvinen, Riitta. 2004. Ammatillisen maahanmuuttotyön kulttuuri. Erilaisuus sosiaali- ja terveydenhuollon jäsenyksissä. Tampere: Tampereen yliopisto, sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos, 159, 162.

Kananoja, Aulikki. 2017. Sosiaalityön ja sosiaalipolitiikan perusteet. Teoksessa Kananoja, Aulikki. Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo (toim.) *Sosiaalityön käsikirja*. Tallinna: Tietosanoma Oy, 27–28, 37.

Karvinen, Synnöve. 1999. Reflektiivinen ammatillisuus sosiaalityössä. Teoksessa Granfelt, Riitta. Jokiranta, Harri. Karvinen, Synnöve. Matthies, Aila-Leena & Pohjola, Anneli. *Monisärmäinen sosiaalityö*. Jyväskylä: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto, 28.

Karvinen, Synnöve. 1996. Sosiaalityön ammatillisuus modernista professionaalisuudesta reflektiiviseen asiantuntijuuteen. Kuopio: Kuopion yliopisto, 15–16, 33.

Karvinen-Niinikoski, Synnöve. 2005. Sosiaalityön opetus, tutkimus ja kehittyvä asiantuntijuus. Teoksessa Satka, Mirja. Karvinen-Niinikoski, Synnöve. Nylund, Marinanne & Hoikkala, Susanna (toim.) *Sosiaalityön käytäntötutkimus*. Palmenia, 79.

Katisko, Marja. 2016. Kulttuurien välinen kompetenssi sosiaalityössä. Teoksessa Törrönen, Maritta. Hänninen, Kaija. Jouttimäki, Päivi. Lehto-Lunden, Tiina. Salovaara, Petra & Veistilä, Minna (toim.) *Vastavuoroinen sosiaalityö*. Tallinna: Gaudeamus, 179–187.

Katisko, Marja. 2012. Sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä maahanmuuttajataustaisten asiakkuudesta lastensuojelussa. Teoksessa Elina Ekholm & Marja Katisko. *Yhteisloa metropolissa – kokemuksia sovittelusta ja näkökulmia lastensuojeluun*. Diakonia-ammattikorkeakoulu. D Raportteja 52, 7–44.

Katisko, Marja. 2011. Kansalaisuus työyhteisön arjessa. Maahanmuuttajien kertomuksia työelämästä. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 9/2011. Helsinki: Unigrafia, 62.

Kauko, Mervi & Parkkila, Helena. 2014. Nykyajan totaaliset laitokset tyttöjen suojelijoina. Teoksessa Gissler, Mika. Kekkonen, Marjatta. Känkänen, Päivi. Muranen, Päivi & Wrede-Jäntti, Matilda (toim.) 2014. Nuoruus toisin sanoen. Nuorten elinolot - vuosikirja. Helsinki: THL & Nuorisotutkimusseura, 114.

Kauko, Outi. 2015. Yksinäisyys alaikäisten turvapaikanhakijoiden valottamana. Yhteiskuntapolitiikka 1/2005, 35–45.

Kohli, Ravi. 2011. Working to ensure safety, belonging and success for unaccompanied asylum-seeking children. *Child Abuse Review*, 20(5), 311–323.

Kohli, Ravi. 2007. *Social Work with Unaccompanied Asylum Seeking Children*. Palgrave, ix, 2, 46.

Kohli, Ravi. 2006a. The comfort of strangers: Social work practice with unaccompanied asylum-seeking children and young people in the UK. *Child & Family Social Work*, 11(1), 1–10.

Kohli, Ravi. 2006b. The sound of silence: Listening to what unaccompanied asylum-seeking children say and do not say. *British Journal of Social Work*, 36(5), 707–721.

Kuula, Arja. 2006. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Jyväskylä: Vastapaino, 99–104.

Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta 746/2011.

Lastensuojelulaki 417/2007.

Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010.

Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöstä 817/2015.

Lastensuojelun käsikirja. 2017. Turvapaikanhakijat lastensuojelun asiakkaina. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/turvapaikanhakijat-lastensuojelun-asiakkaina>. Viitattu 9.11.2017.

Launis, Kirsti. 1997. Moniammatillisuus ja rajojen ylitykset asiantuntijatyössä. Teoksessa Kirjonen, Juhani. Remes, Pirkko & Eteläpelto, Anneli (toim.) *Muuttuva asiantuntijuus*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 122.

Lee, Justin Scott. 2012. *Unaccompanied Refugee Minors and their Strategies to Navigate a New World: A Grounded Theory*. Virginia Commonwealth University. Richmond. Virginia, 92–93, 148–151.

Leinonen, Elina. 2013. Perheen sukupolvisuhteet ja kotoutuminen nuorten näkökulmasta. Helsingin kaupungin tietokeskus, 12.

Lepola, Outi. 2012. Ei omainen eikä viranomainen. Selvitys ilman huoltajaa Suomeen tulleiden lasten edustajajärjestelmästä. Lastensuojelun keskusliitto, 2.

Lähteenmäki, Minna. 2013. Lapsi turvapaikanhakijana. Etnografisia näkökulmia vastaanottokeskuksen ja koulun arjesta. Helsingin yliopisto, Käyttätymistieteiden laitos. Helsinki: Unigrafia, 92, 132, 174–174, 178.

Maahanmuuttovirasto. 2017. Turvapaikka- ja pakolaistilastot.

Makkonen, Timo & Koskeniemi, Eero. 2013. Muuttoliikkeen ja maahanmuuttajien aseman oikeudellinen sääntely. Teoksessa Tuomas Martikainen; Pasi Saukkonen & Minna Säävälä (toim.) Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalaisen yhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus, 55–71.

Mikkola, Matti. 2005. Lastensuojelulain tausta. Teoksessa Annamajja, Puonti., Tuula, Saarnio & Anne, Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 62–64.

Mikkonen, Anna. 2002. Yksin saapuneet pakolaislapset – ”Paljon puuttuu, kun isä puuttuu, mutta ihan kaikki puuttuu, kun äiti puuttuu”. Siirtolaisuus – Migration 29 (2002), 1, 14–30.

Mustonen, Henna. 2011. Johdanto. Teoksessa Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry. Lapsen etu ensin. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa. Yksintulleet projektin loppujulkaisu. Helsinki: Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry, 7.

Mustonen, Henna & Alanko, Salli. 2011. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat. Teoksessa Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry. 2011. Lapsen etu ensin. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa. Yksintulleet projektin loppujulkaisu. Helsinki: Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry, 11–15, 19.

Mutka, Ulla. 1998. Sosiaalityön neljäs käänne. Asiantuntijuuden mahdollisuudet vahvan hyvinvointivaltion jälkeen. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 42, 179–183.

Mähönen, Tuula & Jasinskaja-Lahti, Inga. 2013. Etniset ryhmäsuhteet ja maahanmuuttajien akkulturaatio. Teoksessa Tuomas Martikainen; Pasi Saukkonen & Minna Säävälä (toim.) Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalaisen yhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus, 259.

Mönkkönen, Kaarina. 2002. Dialogisuus kommunikaationa ja suhteena. Vastaamisen, vallan ja vastuun merkitys sosiaalialan asiakastyön vuorovaikutuksessa. http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_951-781-933-1/urn_isbn_951-781-933-1.pdf. Viitattu 9.11.2017, 56–57, 85.

Nardone, Mariana & Correa-Velez, Ignacio. 2016. Unpredictability, invisibility and vulnerability: Unaccompanied asylum-seeking minors' journeys to Australia. *Journal of Refugee Studies*, 29(3), 16, 295–314.

Nelson, Deborah. Prize, Elizabeth & Zubrzycki, Joanna. 2017. Critical social work with unaccompanied asylum-seeking young people: Restoring hope, agency and meaning for the client and worker. *International Social Work*, 60(3). Viitattu 11.11.2017, 601–613.

N Raghallaigh, Muireann. 2014. The causes of mistrust amongst asylum seekers and refugees: Insights from research with unaccompanied asylum-seeking minors living in the republic of Ireland. *Journal of Refugee Studies*, 27(1), 82–100.

O'Hagan, Kieran. 2001. *Cultural Competence in the Caring Professions*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.

Paavola, Sami. Lipponen, Lasse & Hakkarainen, Kai. 2004. *Models of Innovative Knowledge Communities and Three Metaphors of Learning*. *Review of Educational Research*; Washington 74 (4).

Pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus (77/1968).

Paloniemi, Susanna. Rausku-Puttonen, Helena & Tynjälä, Päivi. 2011. *Asiantuntijuudesta identiteettiin – Anneli Eteläpellon tutkimuspolkuja*. Teoksessa Collin, Kaija. Paloniemi, Susanna, Rausku-Puttonen, Helena & Tynjälä, Päivi (toim.). *Luovuus, oppiminen ja asiantuntijuus*. Helsinki: WSOYpro Oy, 16–19.

Parsons, Annika. 2010. *Lapsen edun toteutuminen turvapaikanhakija- ja pakolaislapsia koskevissa päätöksissä*. Julkaisusarja 6.
https://www.syrjinta.fi/documents/10181/10850/31685_vv_lapsen_etu_2010_paino_verkkoversio.pdf/0b0a7142-4109-4dfb-b4ad-14de6b5564f5. Viitattu 23.10.2017, 28, 35–36, 43, 46, 96.

Phinney, Jean; Berry, John; Vedder, Paul & Liebkind, Karmela. 2006. *The Acculturation Experience: Attitudes, Identities and Behaviors of Immigrant Youth*. Teoksessa Berry, John; Phinney, Jean; Sam, David & Vedder, Paul (toim.) *Immigrant Youth in Cultural Transition. Acculturation, Identity, and Adaptation Across National Contexts*. London: Lawrence Erlbaum Associates, 73–74.

Piiroinen, Anniina. 2017. *Yksintulleet turvapaikanhakija- ja pakolaislapset lastensuojelun sosiaalityön asiakirjoissa*. Käytäntötutkimusraportti. Julkaisematon.

Pirinen, Ilkka. 2008. *Turvapaikanhakijoiden terveydentila*. Tutkimus Tampereen kaupungin ulkomaalaistoimiston terveydenhuoltoyksikössä. <http://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-7209-1>. Viitattu 16.10.2017, 15–17.

Pitkänen, Pirkko. 2006. *Etninen ja kulttuurinen monimuotoisuus viranomaistyössä*. Helsinki: Edita, 104–106, 114.

Pohjola, Anneli; Laitinen, Merja & Seppänen, Marjaana (toim.) 2014. *Rakenteellinen sosiaalityö*. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja. UNIPress.

Puonti, Annamajja. Saarnio, Tuula & Hujala, Anne. 2005. *Lastensuojelu tänään*. Helsinki: Tammi, 3.

Raunio, Kyösti. 2009. *Olennainen sosiaalityössä*. Helsinki: Gaudeamus, 32–33, 38–39, 82, 121–129, 151, 156, 164–166.

Raunio, Kyösti. 2000. *Sosiaalityö murroksessa*. Tampere: Gaudeamus, 38, 44, 81.

Rigby, Paul. 2011. *Separated and trafficked children: The challenges for child protection professionals*. *Child Abuse Review*, 20(5), 324–340.

Richards, Julie. 2016. *Refugee migration and the intersection with child protection services: A call for further policy discussion*. *Social Development Issues*, 38(2), 41–43.

- Rousseau, Cecile. Montgomery, Catharine & Shermarke, Marian. 2yhden001. Alone in a strange land: Unaccompanied minors and issues of protection. *Canadian Ethnic Studies*, 33(1), 102.
- Ruusuvuori, Johanna. Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti. 2011. Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna. Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 19–24, 27.
- Räty, Minttu. 2002. Maahanmuuttaja asiakkaana. Helsinki: Tammi, 46, 177, 210.
- Saaristo, Kimmo. 2000. Avoin asiantuntijuus. Saarijärvi: Jyväskylän yliopisto, 31–32.
- Sarvimäki, Pirjo & Siltaniemi, Aki. 2007 (toim.) *Sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön tehtävärakennesuositus*. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2007:14, https://www.thl.fi/documents/10542/471223/Sosiaalihuollon_ammattillisen_henkiloston_tehtavarakennesuositus_fi.pdf. Viitattu 5.1.2018, 67–68, 70.
- Satka, Mirja. 1997. Sosiaalityö ajassa – ydinkysymysten äärellä. Teoksessa Viialainen, Riitta & Maaniittu, Maisa (toim.) ”Tehdä itsensä tarpeettomaksi?”. *Sosiaalityö 1990-luvulla*. Jyväskylä: Sosiaali- ja terveysministeriö, 28.
- Silvasti, Tiina. 2014. Sisällönanalyysi. Teoksessa Ilmo Massa (toim.) *Polkuja yhteiskuntatieteelliseen ympäristötutkimukseen*. Tampere: Gaudeamus, 33–39, 44–46.
- Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.
- Stier, Jonas. 2004. Intercultural Competencies as a Means to Manage Intercultural Interactions in Social Work. *Journal of Intercultural Communication* 7/2004, 8–10, 14.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2014. Lastensuojelun laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2014:4. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70275/URN_ISBN_978-952-00-3488-7.pdf?sequence=1. Viitattu 23.10.2017, 23–25, 28.
- Talentia & Ammattieettinen lautakunta. 2017. Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet. Arki, arvot ja etiikka. PunaMusta Oy, 7, 20–21.
- Taskinen, Sirpa. 2011. Mikä on yksin tulleiden lapsen edun mukaista? Teoksessa Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry. 2011. *Lapsen etu ensin*. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa. Yksintulleet projektin loppujulkaisu. Helsinki: Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry, 47.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli. 2013. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Vantaa: Tammi, 91–113.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2017. Ihmistieteisiin luettavien alojen eettiset periaatteet. <http://www.tenk.fi/fi/eettinen-ennakkoarviointi-ihmistieteiss%C3%A4/eettiset-periaatteet>. Viitattu 12.2.2017.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje

2012. Helsinki. http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf. Viitattu 12.2.2017, 6.

Tynjälä, Päivi & Nuutinen, Anita. 1997. Muuttuva asiantuntijuus ja oppiminen korkeakoulutuksessa. Teoksessa Kirjonen, Juhani. Remes, Pirkko & Eteläpelto, Anneli (toim.) Muuttuva asiantuntijuus. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 184–187.

Työ- ja elinkeinoministeriö. 2014. Ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden vastaanotto ja järjestelmän kehittämistarpeet. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. <https://tem.fi/documents/1410877/2859687/Ilman+huoltajaa+tulleiden+alaikaisten+turvapaikkahakijoiden+vastaanotto+05092014.pdf>. Viitattu 22.10.2017, 5, 9-16, 19, 25, 29.

Ulkomaalaislaki 301/2004.

UNHCR. 2010. Voices of Afghan children – a study on asylum-seeking children in Sweden. United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), Regional Office for the Baltic and Nordic Countries, 54–55.

UNHCR. 1997. Guidelines on Policies and Procedures in dealing with Unaccompanied Children Seeking Asylum. <http://www.unhcr.org/publications/legal/3d4f91cf4/guidelines-policies-procedures-dealing-unaccompanied-children-seeking-asylum.html>. Viitattu 6.11.2017, 1.

UNHCR. Unicef & IOM. 2017. Refugee and Migrant Children- Including Unaccompanied and Separated Children - in Europe Overview of Trends in 2016. 4/2017. https://www.unicef.org/eca/Factsheet_refugee_migrant.pdf. Viitattu 22.10.2017, 3–4.

Valtonen, Anu. 2005. Ryhmäkeskustelut – millainen metodi? Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 223–224.

Valtonen, Kathleen. 2008. Social Work and Migration. Immigrant and Refugee Settlement and Integration. Burlington: Ashgate, 22.

Vervliet, Marianne. Rousseau, Cecile. Broekaert, Eric & Derluyn, Ilse. 2015. Multilayered ethics in research involving unaccompanied refugee minors. *Journal of Refugee Studies*, 28(4), 469-485.

Wernesjö, Ulrika. 2014. Conditional Belonging. Listening to Unaccompanied Young Refugees' Voices. Digital Comprehensive Summaries of Uppsala Dissertations from the Faculty of Social Sciences. <http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:689776/FULLTEXT01.pdf>. Viitattu 13.10.2017, 21–22.

Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014.

Yhdistyneet Kansakunnat. 1989. Yleissopimus lapsen oikeuksista.

LIITTEET

Liite 1. Saatekirje

Helsingin yliopisto

SAATEKIRJE

Valtiotieteellinen tiedekunta

Sosiaalitieteiden laitos

Sosiaalityö

Hei (kunnan nimi poistettu) lastensuojelun tai (kunnan nimi poistettu) maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijä!

Olen sosiaalityön maisterivaiheen opiskelija Anniina Piironen Helsingin yliopistosta ja olen tekemässä käytäntötutkimusta ja pro gradu -tutkielmaani sosiaalityöstä yksin Suomeen tulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten kanssa. Pro gradu -tutkielman tavoitteena on tuottaa tietoa maahanmuuttajatyön ja lastensuojelun sosiaalityön yhteistyöstä ja sosiaalityöntekijöiden näkemyksistä yksin tulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten kanssa tehtävästä monikulttuurisesta sosiaalityöstä.

Pyytäisin sinua osallistumaan yhteen tai kahteen ryhmäkeskusteluun osana pro gradu -tutkielmaani. Ryhmäkeskustelussa keskustellaan yksintulleiden kanssa tehtävästä monikulttuurisesta sosiaalityöstä ja lastensuojelun ja maahanmuuttajatyön sosiaalityön yhteistyöstä. Pro gradu -tutkielma muodostuu kolmesta sosiaalityöntekijöiden ryhmäkeskustelusta. Lastensuojelun ja maahanmuuttajatyön sosiaalityöntekijöille järjestetään ensin erilliset ryhmäkeskustelut, jonka jälkeen ryhmien edustajat kootaan yhteiseen ryhmäkeskusteluun. Ryhmäkeskustelut ovat kestoltaan noin kaksi tuntia ja niihin osallistuu 3-4 sosiaalityöntekijää. Haastattelut toteutetaan (kunnan nimi poistettu) lastensuojelun tai (kunnan nimi poistettu) maahanmuuttajatyön tiloissa. Haastattelut nauhoitetaan ja nauhoitukset hävitetään tutkimuksen valmistumisen jälkeen. Tutkimuksesta kirjoitetaan tutkimusraportti, josta ei käy ilmi yksityisyytesi liittyviä tietoja. Osallistuminen ryhmäkeskusteluihin on vapaaehtoista ja sinulla on oikeus keskeyttää tutkimukseen osallistumisen missä tahansa vaiheessa tutkimuksen toteutusta.

Ryhmäkeskustelut toteutetaan tammi-helmikuussa 2017. Pro gradu -tutkielma valmistuu vuoden 2017 aikana.

Otathan minuun yhteyttä, mikäli haluat osallistua tutkimukseen, kysyä tutkimuksesta lisää tai lukea tutkimussuunnitelmani.

Ystävällisin terveisin,

Anniina Piironen

Liite 2. Suostumuslomake

Tutkimuksen työnimi: Sosiaalityö yksin Suomeen tulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten kanssa

Tutkimuksen tekijä: Anniina Piironen

Tutkimuksen tavoite: Pro gradu -tutkielman tavoitteena on tuottaa tietoa sosiaalityöstä yksin Suomeen tulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten kanssa. Tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella maahanmuuttajatyön ja lastensuojelun sosiaalityön yhteistyötä sekä sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä yksin tulleiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten kanssa tehtävästä sosiaalityöstä.

Olen perehtynyt tutkimuksen tavoitteeseen ja tarkoitukseen. Minulla on oikeus peruuttaa tai keskeyttää tutkimukseen osallistuminen milloin tahansa. Tutkijalla on lupa nauhoittaa ryhmäkeskustelu. Tutkijalla on lupa käyttää kerättyä aineistoa tutkimuksessaan. Aineistosta hävitetään yksittäisen osallistujan tunnistetiedot. Ryhmäkeskustelujen nauhoite hävitetään tutkimuksen valmistumistuttua.

Päiväys _____

_____

Allekirjoitus ja nimenselvennys

Haluan tutkimusraportin sähköpostitse tutkimuksen valmistuttua:

_____ Kyllä _____ Ei

Sähköpostiosoitteeni _____

Liite 3. Ryhmähaastattelun runko

Kuinka paljon olet tehnyt yhteistyötä lastensuojelun/ maahanmuuttajatyön sosiaalityön kanssa?

- Miten yhteistyö toteutuu arjessa?
- Mitkä mahdolliset tekijät ovat edistäneet yhteistyötä? / Kuvaa hyvin sujunutta yhteistyötä?
- Mitkä mahdolliset tekijät ovat estäneet yhteistyötä? / Kuvaa haastavaksi koettua yhteistyötä?
- Millaisia odotuksia sinulla on lastensuojelun /maahanmuuttajatyön yhteistyön suhteen? Mitä konkreettista toivot heidän tekevän yhteistyön näkökulmasta?
- Mitä haluaisit kehittää sosiaalityön yhteistyössä?

Millaista osaamista yksin tulleiden kanssa työskentely vaatii?

- Onko sinulla mielestäsi tarpeeksi tietoa? / Millaista tietoa toivoisit lisää?
- Miten asiakkaan kielellinen, kulttuurinen ja uskonnollinen tausta huomioidaan työskentelyssä?
- Miten asiakkaan kotoutuminen huomioidaan työskentelyssä?

Vastaako nykyinen palvelujärjestelmä yksin tulleiden palveluiden tarpeeseen?

- Mikä on toimivaa?
- miten palvelujärjestelmää tulisi kehittää?